

Na vojvodskem prestolu.

Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal I. Selän.

I. Knežji sel.

V srcu starodavnega Gorotana leži med gorami precej veliko jezero, ena največjih naravnih lepot te dežele. Sive skale, temne smreke in bele hiše se zrcalijo v njegovi temno-modri gladini, ki je ponajveč skrivnostno-mirna in tiha. — Koncem osmega stoletja se je razprostiralo ob vzhodnem bregu jezera veliko slovensko selo. Kakor vse naselbine naših pradedov, je ležalo tudi to selo na kraju, ki je bil od vseh strani po naravi zavarovan. Na severni strani ga je čuvalo veliko močvirje, skozi katero je le dobro več domačin našel varno stezo; zadaj so ga zaslanjale dokaj visoke, porasle gore, pred njim pa se je širilo prostrano jezero. Le proti jugu je bila pokrajina odprta. Toda tudi tu je močan nasip branil prihod sovražnemu tujcu.

Ker so gore zapirale jutranjemu solncu pot k vzhodnemu jezerskemu bregu, so rekali kraju *Osoje* (odsojen kraj). Odtod se je tudi jezero, ki je bilo večji del dneva v senci, kakor da je zavito v teman plašč, imenovalo *osojsko jezero*. — Hiše v selu so bile precej raztresene, a druga drugi skoraj popolnoma enake. Vse so bile zidane iz kamna; imele so visoka slemena in slamnate strehe. Le na severnem koncu jezera je stal ob vznožju gore nekoliko večji zidan dvorec z gospodarskimi poslopji in s prostornim dvoriščem, ki je bilo zagrajeno z močnimi nasipi. Ob času sovražnega napada so „na *Gradišču*“ vsi seljani iskali varnega zavetja. Sedaj pa je tam bival in gospodaril župan velike zadruga, velmož med gorotanskimi Sloveni — *Stojmir*.

Pomladnega večera je bilo, ko je prijezdil po cesti od juga v hitrem diru oborožen vojščak. Pred županjim dvorom se ustavi in skoči s konja. Ko pogleda okoli

sebe po človeku, kateremu bi izročil vajeti, se prikaže pri durih ženska postarnega obraza, a častitljive zunanosti. Oblečena je bila v dolgo, temno haljino, prepasano s srebrno okovanim jermenom. Videlo se ji je, da gošpodinji v hiši.

„Pozdravljena mi, Branka, hči *Motižirova*“, jo nagovori tujec.

Nekoliko osupla pogleda žena prišleca, potem pa odgovori:

„Ne morem se odzvati tvojemu prijaznemu pozdravu, kajti neznano mi je tvoje ime. Toda bodi kdorkoli! Beseda izpričuje, da si Sloven. Radegost te je privedel pod naš krov. Dobrodošel v naši družini! — Preden te vprašam, česa želiš, pridi in uživaj z nami, kar so nam podelili dobri bogovi!“

Nato ukaže hlapcu, da odpelje konja v hlev, sama pa gré pred gostom v hišo. Ta nasloni svoje kopje ob podboje velikih duri in stopi v vežo. Tu je stalo prostorno ognjišče, na katerem je tlela žrjavica. Tujec se ozre proti oglu veže, ki je bil durim nasproti, in ko zagleda le-tam nekaj okorno izrezljanih podob, stopi korak naprej, se globoko prikloni in mrmra nerazločne besede. Potem zajame iz posode tam zraven perišče žita in ga vrže v ogenj.

Starki se razjasni obraz ob tem pogledu in prijazno reče:

„Hvala ti, da si počastil dede našega rodu ob prihodu! Vidim, da imaš v čislih očetne navade in da te še ni prevarila nova vera, katero so prinesli Nemci v našo deželo.“

„Jaz se držim starih bogov“, odgovori ponosno tujec. „Toda preden dalje govoriva, naj ti povem, kdo sem in kje je moj dom. Moje ime je *Žitomisel*, in na Spodnjem Podravju leži selo, kateremu županujem.“

„Otec *Motižir* je imel pobratima iz onega kraja“, zavrne starka.

„Moj ded Božan je bil tisti, kateremu je postal brat po krvi. Skupaj sta se bojevala za kneza Ketimara zoper Nemce, ki so s krstom prinesli robstvo našemu ljudstvu. — Motižirovo ime se vedno s častjo izreka v naši zadrugi. Zato mi je srčna radost, da so mi bogovi naklonili milost, pozdraviti njegovo plemenito hčer.“

Rekši poda ženi desnico in se spoštljivo prikloni. Branka ga pelje v izbo ter položi predenj po slovenski šegi kruha in soli.

„Tvojemu sinu Stojmiru velja moje sporočilo“, začne čez nekaj časa tuji gost, „žal, da ne prinašam vesele vesti.“

„Stojmir je na lovu“, odgovori Branka. „A kmalu se mora vrniti domov, kajti solnce je že zatonilo. — Zakaj imenuješ vest neveselo? Ali bode mar zopet vojska s Franki? Ali se poraja upor zoper Inga, ki jim hlapčuje?“ vpraša hlastno in oči se ji zaiskré.

Žitomisel resno odmajе z glavo in reče:

„Dan osvete nad nemškimi tlačitelji še ni prišel. In kdaj napoči, to vé le Svetovit vsevišnji, pred katerim je odprta temna bodočnost. Toda z dveh strani nam preti poguba — — —“

V tem trenutku se vrata odpró, in v sobo stopi mlad mož visoke rasti in krepke postave. Beli, lahkozardeli obraz, katerega so obrobjali dolgi, plavi lasje, mehka, mlada brada, je imel nekaj nežnega na sebi. Tudi iz temnorjavih oči je sijala mehkoča, a hkrati ponos in odločnost. Z rame sta mu visela lok in tul s pušicami, a v roki je držal troje kratkih kopij. Nekoliko razvnet od lova in hitre hoje, je bil videti kakor poosebljena moč in mladost. Akoravno je bil Stojmir še mladenič, vendar je že načeloval veliki zadrugi. Slava njegovih prednikov in osebne vrline so mu pridobile to častno mesto. Vstopivši postavi kopja v kót in pozdravi mater.

„Gosta so nam privedli mili bogovi“, povzame ta besedo s ponosom in z ljubeznijo zroč na sina. „Žitomisel iz Podravja je prišel z važnimi novicami.“

„Ljub mi je vsak Sloven pod mojo streho“, odgovori Stojmir, poda gostu roko in sede na klop ob steni.

„Na višje povelje sem prišel danes k tebi“, začne Žitomisel. „Knez Ingo me je poslal, da obiščem vse župane, starešine in velmože po Gorenjem Gorotanu in jim sporočim, naj zberó svoje vojnike in se pripravijo na boj zoper Obre.“

„Ti Pesoglavci so zopet v deželi?“

„Pripravlja se velika vojna. Nikdar še ni bil njih naval tako silen, kakor sedaj. Kakor roji kobilic se usipljejo obrske trume ob Dunavu, Muri in Dravi navzgor. In kamor zadenejo kopita njihovih konj, ne raste več trava. Moré in davijo ti ko ljuti besi. Starci in otroci padajo pod njihovimi meči, naše deve in žene pa vlačijo v sužnost in sramoto. — V moje selo so že pribežali preplašeni beguni. Spodnje Podravje je polno pribeglega ljudstva, ki je došlo z revno deco in z bolestniki na vozeh, goneč s seboj živino, edino imetje, ki jim je še ostalo. Ti pripovedujejo strašne reči o moriji in požigu v spodnjih krajih.“

„Obri so strahopetni volkovi“, pripomni Stojmir. „Oboroženih mož se bojé, a nad onemoglimi starčki in ženskami se znašajo. Ali se bode zbrala dovolj velika vojska, da se roparska druhal zapodi nazaj čez mejo?“

„Knez Ingo je že poslal povelje vsem Slovenom po Gorotanu, da se pripravijo za krvavi boj. Krščani in mi, častivci starih bogov, moramo skupno odvrniti nevarnost. Na Posavju zbira Ljudevit svoja krdela, ob Soči Vojnimir. Ob prvem ščipu naj se zberó vse vojne trume na prostranem polju ob gorotanskem gradu, kjer stoluje Ingo. Koliko mož lahko postaviš iz svoje zadruge med bojne vrste?“

„Tristo strelcev in petdeset oboroženih konjenikov pojde lahko v boj“, odgovori Stojmir. „Spravili bi jih še več na noge, a drugi morajo varovati dom.“

„Ta vojska utegne biti odločilna za nas. Upati je, da bomo potem za dolgo rešeni obrških napadov. Na Ingovem dvoru sem čul, da bode zaeno z nami velika frankovska vojna prodirala ob Dunavu in zajela Obre s severa.“

„Ni mi povšeči zavezníštvo s Franki“, pravi resno Stojmir. „Še vedno smo bili Sloveni pri tem na škodi. Toda, žal, ne moremo dosti izbirati. Frank in Ober, oba sta nam sovražna, ki se vedno globlje zajedata v naše meso. Treba se je zavezati z enim, da potolčemo drugega. A upam, da pride dan plačila tudi za Franke, kakor gotovo biva nad oblaki Perun, ki meče svoje strele ob nevihti!“

„Zdaj, ko je izvršeno knežje sporočilo, bodi dovolj vajinih resnih pogovorov“, povzame mati Branka. „Žitomisel niti ne misli na krepilo, katerega mora biti zelo potreben. Kajti večer je že, in pot je bila utrudljiva. Tudi tebi, Stojmir, bode po napornem lovu teknila večerja. Pri kupici sladke medice se bode lažje govorilo.“

Rekši hiti v hram in prinese prekajenega mesa, sira in lesen vrč, napolnjen z medico. Ker se je že zmračilo, zažge v kotu na visokem stojalu smolnato plamenico. Junaka krepko sežeta po slastni večerji.

„Veliko novega si videl in slišal na knežjem dvoru“, začne čez nekaj časa Stojmir; „mi pa živimo tu v gorski samoti, ločeni od sveta, in le redko zvemo, kaj se godi po širnem svetu. Še frankovski kupci, ki s svojo robo in z novicami krošnjarijo po deželi, se ogibljejo našega sela, ker vedó, da mi niso povšeči niti njihove sladke besede, niti goljuflivo blago.“

„Živahno gibanje je sedaj v gorotanskem gradu“, odgovori Žitomisel. „Več nemških grofov je tam in duhovnikov iz Solnograda. Že dolgo časa se je šepetalo in govorilo o velikih prekucijah na Bavarskem. A vendar je vse presunila vest, da je frankovski kralj Karol odstavil bavarskega vojvoda.“

„Kaj, Tesel odstavljen?“ zakličeta hkrati mati in sin.

„Vteknili so ga v samostan, kjer bivajo tisti ostriženi črnorizci, kakršnih je že mnogo prišlo tudi v našo deželo. In še hujše bi se mu bilo zgodilo, da ni poglavar vseh krščanov, ki biva v Rimu, prosil zanj. Dolgo se je vedel lokavo in netil po Bavarskem upor zoper Karola. Dolžili so ga celó, da

se je zavezal s Pesoglavci in da je on pozročil sedanji napad. Na knežjem zboru v Ingelheimu se je jokaje vrgel pred Karola na kolena in prosil, naj mu vsaj življenje pusté, ako mu že vzamejo vojvodstvo. Tudi soproga Luitberga in vsi otroci so morali v pregnanstvo.“

„Še živé pravični bogovi v nebesih!“ vzklikne Stojmir. „Tesla je zadela kazen za krivice, ki jih je storil našemu rodu. Z mečem v roki nam je prišel oznanovat novo vero in nas vklepat v verige robstva. Maščevani so sedaj nad njim potoki krvi, ki so bili preliti v Gorotanu. Naj bi se enako godilo vsem protivnikom našim!“

Strastno je govoril mladi junak, in tišina je nastala po njegovih besedah v sobi. Spomin na nekdanje bridke rane je oživel v duhu v vseh treh, in divje hrepenenje po maščevanju jim je napolnilo srca.

„O Karolu pripovedujejo čudne reči“, začne po daljšem odmoru zopet Stojmir.

„Vsi poveljujejo njegovo bojno slavo“, odgovori Žitomisel; „v neštevilnih vojskah je baje že izkazal svoje junaštvo. Telesna moč mu je pa tolika, da oboroženega vojaka drži na eni roki. Novi veri je goreč privrženec.“

„Nam bode sedaj tlačitelj, kakor je bil Tesel.“

„Dokler tudi njega ne zadene enaka usoda“, poseže vmes Branka. — „Toda glejta, plamenica je že skoraj dogorela. Pozno je že, in Žitomisel ima jutri še dolgo pot. Počitka je potreben, odkazati mu hočem ležišče.“

„K svobodinu Braslavu na Krko me jutri povede pot, in zarana mi bode odjezditi“, odgovori sel. „Zato se ne branim tvoje ponudbe; spanje mi bode sladko po današnjem trudu. — Ako nam boginja Živa ohrani moč in zdravje, potem se snidemo o prihodnjem ščipu na knežjem dvoru“, reče odhajaje in seže Stojmiru v roko. „Za sedaj naj ti dobre Vile pričarajo prijeten sen pred duha!“

„Jutri te spremim skozi močvirje, da ne izgrešiš poti in te ne potegnejo zli duhovi v brezdanjo globino. Braslavu sporoči po-

zdrav! Brat je moje matere in vrl Sloven. Želim ti sladkega počitka pod našim krovom!"

Ko je mati Branka odšla z gostom, ostal je Stojmir sam v sobi. Zamišljeno je zrl pred-se. Knežje povelje ga je tiralo proč iz domače hiše, iz onega sveta, v katerem je doslej bival in deloval. Novo življenje se mu je odpiralo, polno bojev in truda, muk in trpljenja, življenje, drugačno, kakor ga je preživel v domači hiši med svojci. A vendar se mu je zdelo, kakor da ga neki glas kliče na širše pozorišče, kakor da ima ondi izvršiti važno nalogo. — — —

Kmalu se vrne Branka v sobo in prisede k sinu, ki je slonel na klopi.

„Stojmir, vest, ki jo je prinesel knežji sel, te je iznenadila. Prvič v življenju ti bode treba iti daleč od doma, na vojsko. A čaka te ondi venec slave. Rod naš je na dobrem glasu med Sloveni, in sloves naših prednikov je pri njih v veliki časti. To dedščino svojih očetov moraš pomnožiti tudi ti z junaškimi čini. Sedaj je prilika, da si pridobiš slavno ime. — Za vojno z Obri bode kmalu prišla druga, še osodnejša in pomenljivejša. Ta bode veljala Frankom!"

„Neugodne so razmere za uspešen odpor proti njim“, odvrne sin zamišljeno.

„Pristaši stare vere Slovenov so boječi in razkropljeni. Manjka jim vodnika. Tvoja naloga bode, da jih zbiraš okoli sebe in pripraviš za veliko delo. Zato moraš na knežji dvor in v vojsko. Spomni se svojega očeta Slavomira, ki se je z Vrelom boril zoper Valjhuna za vero in prava Slovenov. Obležal je na krvavem polju kakor ded Motižir in neštevilni drugi iz naše zadruga. Njih stopinje ti kažejo pot, po kateri ti je hoditi!"

Slovesno je govorila starka, in roka, ki jo je dvignila kakor v prisego, se je tresla od razburjenosti.

„Ognjene so tvoje besede, mati“, odvrne Stojmir, „in globoko mi segajo v dušo. Veruj, da mi ne izginejo iz nje. A danes mi je duh truden; potreben sem pokoja, ki ga privoščim tudi tebi.“

Spoštljivo poda Stojmir materi roko in poišče svoje ležišče. — Branka pa stopi k

ognjišču darovat bogovom večerno žrtev. Ko se je dvigal dim proti stropu, razpne roki in moli k Svetovitu četveroobraznemu, k Perunu in k boginji Živi. Bila je molitev za maščevanje, ki je kipela proti nebu.

II. V Ingovem gradu.

Krasen dan se je smejal zemlji, ko se je pomikala truma vojakov po stari rimski cesti, ki je vodila mimo Beljaka in vrbskega jezera proti gospevetskemu polju. Narava je bila odeta v sveže zelenje in cvetje, kakor da se je napravila v svate. Zlati solnčni soj je ležal nad pokrajino, in pomladni vzduh poln vonja in krepilne svežosti je napolnjeval dol in goro.

Kaj čuda, ako se je radost in neka zmago-slavna zavest polastila tudi slovenskih bojevnikov? Zdelo se jim je, kakor da gredó na ples ali na veselo svatovščino, in ne v krvavo bitko z divjimi Obri. — Bilo jih je lepa četa pešcev in konjenikov, z Osoj, s Krke in z Gorenjega Podravja. Nekateri izmed njih so bili že osiveli vojniki, ki niso šli prvič na vojsko zoper obsrke roparje. Ti so pripovedovali, kako strašno je videti to divje, napol nago ljudstvo spačenih obrazov, ki se kakor poletna nevihta pridrevi v boj na svojih malih, gibčnih konjičih, katero se pa strahopetno spusti zopet v beg, ako ne premaga ob prvem navalu. — Pravili so o zmagoslavnih bitkah pod knezom Borutom in Gorazdom in proslavljali njiju junaštvo. Vesela, zmagoslavna zavest je navdajala moštvo.

Trumi na čelu sta jezdila dva moža, katerima se je videlo na bojni opravi in na vsem obnašanju, da zapovedujeta ostalim vojnikom. Mlajši je bil Stojmir. Njegovega tršatega, bolj postarnega spremljevalca pa je značil koščeni obraz in hud, prešinjiv pogled. Lasje, ki so se mu sipali izpod čelade, so bili že močno osiveli, in brazgotine na obrazu so pričale, da se je udeležil že mnogih bitk. Bil je Braslav s Krke, Stojmiru ujec po rodu. Izkušen in hraber vojak je bil goreč častivec starih bogov in zaklet sovražnik Frankov.

Ker ni imel svojih otrok, je bil Stojmiru naklonjen z očetovsko ljubeznijo. Upal je, da bode mladi junak, ki je bil vzgojen v poganski veri in v starih običajih slovenskih, kdaj močna zaslomba proti tujemu navalu in da bode on izvršil veliko delo osvobojenja Slovenov iz jarma frankovske oblasti in iz nove vsiljene jim vere.

Zadovoljno se je ozrl včasih na mladeniča, ki je jezdil kraj njega in spretno sukal iskrega konjiča.

„Le brzdaj ga“, reče stričniku, „predolgo je stal brez dela pri jaslih, zato sedaj prha in rezgeta. Lepa žival! V svetem gaju, kjer Triglavu redé čredo izbranih konj, bi ne našel lahko enakega. A divjost se mu bode že še unesla na dolgem potu do obrske zemlje.“

„Ali imamo še daleč do knežjega gradu?“ vpraša Stojmir.

„Tam spredaj na levi že vidiš Blatograd. Od tam imamo le še nekaj ur do Ingovega doma. — V Blatogradu gospodari Vitoglav. Iskren Sloven je in neprijatelj Frankom. Čeprav je tu v bližini solnograških črnorizev, se jim vendar še ni dal preslepiti. A kar te bode morda še bolj zanimalo, mlado hčer ima, ki slovi daleč okoli po svoji lepoti in pridnosti. In Vitoglav je ponosen na svojo Kraso! Mnogo snubačev je že imela, a doslej je še vse odbila. Ta bi bila za-te, Stojmir, in če ti bode povšeči, rad ti jo pomagam snubiti. Tebi je oče ne bode odrekel.“

„Sedaj ni čas misliti na ženitev, ko gremo na vojsko“, odvrne mladenič.

„Zakaj ne?“ pravi veselo Braslav. „Najprej krvavi ples, a potem vesela svatovščina! Vse lepo po vrsti. Čas je že, da pripelješ ženko na Osoje. Boginja Lada ti bodi mila pri izberi!“

Okoli poldne je dospel oddelek slovenske vojske na skupno zbirališče pred knežji grad.

Ingova stolica je stala na gospelskem polju, v naravnem središču cele dežele. „Gorotanski grad“, civitas carantana, jo imenujejo stare listine, ker je bila že od nekdanj najznamenitejša trdnjava cele dežele in sedež slovenskih knezov. Bilo je zelo obsežno

gradišče, zgrajeno po staroslovenski šegi in zavarovano na vseh straneh z rovi in nasipi. Na vzhodni strani pa je še deroča Glina branila prihod sovražniku. — Knežji dvor je stal v sredi gradišča na malo vzvišenem kraju ob vznožju precej visoke gore, katero imenujejo viri Gorotanski hrib, „mons carantanus“. V prejšnjih časih se tudi dom vojvodov ni bistveno razlikoval od hiš priprostih Slovenov. Toda odkar se je frankovski vpliv po deželi vedno bolj razširjal, so si tudi slovenski knezi sezidali po nemškem vzoru grad v četverkot s prostornim dvoriščem in s polkrožnimi stolpi na ogljih. Gradivo za stavbo jim je nudilo velikansko grobišče onstran Gline, ki se je raztezalo več ur v daljavo, in kjer so stale razvaline slovečega rimskega mesta Virunum.

Zanimiv okvir so tvorili stolici slovenskega kneza ti napol podrti tempeljni, samotno stoječi vitki stebri in razpalo zidovje rimskih palač in kopališč. Bile so neme, a vendar glasno govoreče priče minulega časa, na čigar razvalinah se je porodila nova doba.

Poleg knežjega dvora je bilo v notranjem ograjenem prostoru še več drugih hiš, kjer so prebivali rokodelci in drugi stalni naseljenci. To predgradje je služilo v vojnih časih za tabor raznim četam, ki so se tu zbirale, in je nudilo varno zavetje ljudstvu, ki je z vsem svojim blagom in imetjem semkaj pribežalo.

Še neke stavbe moramo omeniti na tem znamenitem pozorišču, preproste sicer, a vendar pomenljive, ker zastopa poleg rimstva in poganskega slovenstva tretji mogočni činitelj — krščanstvo. Od knežjega gradu proti jugovzhodu se je dvigala precej prostorna, toda lesena cerkev, posvečena Gospé Sveti. Bila je najstarejša in dolgo časa edina krščanska cerkev v Gorotanu. Takrat je imel tu svojo stolico škof Teodorik, katerega je pri apostolskem delovanju podpiralo nekaj solnograških duhovnikov. A navzlic dolgoletnemu trudu se je čreda Kristusova le počasi množila. Zlasti plemstvo slovensko se je izvečine trdovratno ustavljalo zveličalnemu nauku svetega evangelija.

Ko sta dospela Stojmir in Braslav s svojimi četami v gorotansko gradišče, se jima je odprl živahen prizor. Zagledala sta pred sabo dolge vrste šotorov, narejenih za silo iz kož ali platna. Pod njimi so ležali vojaki ali pa so klepali in brusili svoje meče, kopja in sekire. Vmes so plapolali veliki ognji, ob katerih so čepele gruče ljudi, ki so pekli koštrune ali pa cele junce na dolgih ražnjih. Poleg so stali vozovi, natorjeni z raznim živežem za ljudi in živali, z orodjem, polnimi mehovi in kožami. Nekateri so bili pokriti z odejami iz bičja in lubja. Izpod njih se je čulo kričanje otrok ali javkanje žen in ranjencev. Bili so beguni, ki so pribežali iz spodnjih krajev v Ingov grad. Vmes je mukala in se pojavala živina, razgetali konji in bli s kopiti ob tla. Povsod je bil videti nered in slišati divje vpitje.

Takoj ob prihodu sta vzbudila naša znanca pozornost v taboru. Braslav je bil osebno znan skoraj z vsemi slovenskimi starejšinami in velmožmi in je bil na dobrem glasu pri poganih. Stojmira sicer po licu niso poznali, a ker je bil sin slavnega očeta in že v mladih letih župan velike zadruga, je šel tudi o njem sloves po vsej deželi. Hrupno so pozdravljali prišleca. Po širokem potu med množico jahajoč je gledal Braslav pazno okoli, kje bi našel ugoden prostor za taborišče. Kar mu pride nasproti majhen, čokat mož in ga nagovori:

„Pozdravljen mi, Braslav, v knežjem gradišču! Mislim sem že, da te je Morana položila v hladno zemljo. Pa vidim, da se bodeva zopet skupaj vojskovala pod Perunovo zaščito.“

„Hvala ti za pozdrav, Stebor! A svetuj mi, kam naj se obrnem s svojimi ljudmi, da najdem ugoden prostor za taborišče. Kajti nas je veliko. Tu poleg mene je še stričnik Stojmir z Osojci in Podravci.“

„Ob reki na desni strani bodele dobili prostora“, odgovori Stebor, kazaje v daljavo. „Tam je trave dovolj za živino, in vode vam v Glini tudi ne bode zmanjkalo. Onstran reke pa nikar ne hodite! Tam taboré krščani in frankovski vitezi, a tostran so sami našinci.“

Braslav in Stojmir peljeta svoje čete na odkazano mesto. Bil je peščen, s travo porastel kraj ob reki. Preko nje je stala v bližini gospešvetska cerkev, okoli katere so bili zopet gosto nasejani šotori in ognji.

Vojaki so takoj začeli prirejati taborišče. Zabijali so kole v tla, da bi preko njih raztegnili kože in platno za šotore, in nabirali so suhega trsja za ognje. Konje so privezali k drevesom na dolgih konopcih, da so mogli muliti travo po okolici.

Kmalu so prišli starejšine in velmožje iz drugih zadrug, da pozdravijo novodošlece. Poleg našega znanca Žitomisla so bili tu še Rastislav iz Krajine, Vitigoj od Savinje, Svetopolk iz Pomurja in drugih več. Večina so bili starejši možje, ki so se bojevali že v mnogih bitkah. Le eden med njimi je bil mladenič skoraj Stojmirove starosti, rdečega lica in krepke postave. Vedel se je ponosno in malone prezirljivo do drugih, a imel je velik vpliv pri krajinskih županih. Bil je to Ljudevit, knez na Posavju.

Braslav je s ponosom predstavljal velmožem Stojmira, kateremu so ti stiskali roko in hvalili vrline njegovega očeta. Pogovor se je sukal o vojski.

„Koliko časa bomo ležali tu v taboru?“ vpraša Braslav.

„Jutrišnji dan je še odmenjen počitku“, odgovori knežji zaupnik Žitomisel. „Hkrati se bode vršil v Ingovem gradu vojni posvet. Tretji dan odrinemo.“

„Meni je prav“, odvrne Braslav, „kajti dolgočasno življenje v taboru ni po moji volji. In najmanj bi rad dolgo ostal v tej okolici, kjer sedaj bivamo. Preveč tuj duh vlada tod.“

Zvečer se je v taboru razvil še slikovitejši prizor kakor podnevi. Vsa pokrajina se je topila v rdečem svitu ognjev. Bajno so se črtali na tem ozadju temni obrisi knežjega gradu in gospešvetske cerkve. Pesmi in veselo vriskanje je odmevalo v tiho noč.

Drugi dan je hodil Stojmir po taboru in si ogledoval živahno gibanje. Tu in tam je postal pri znancih in se posvetoval z njimi o vojnih zadevah. Kar se prikaže na poti,

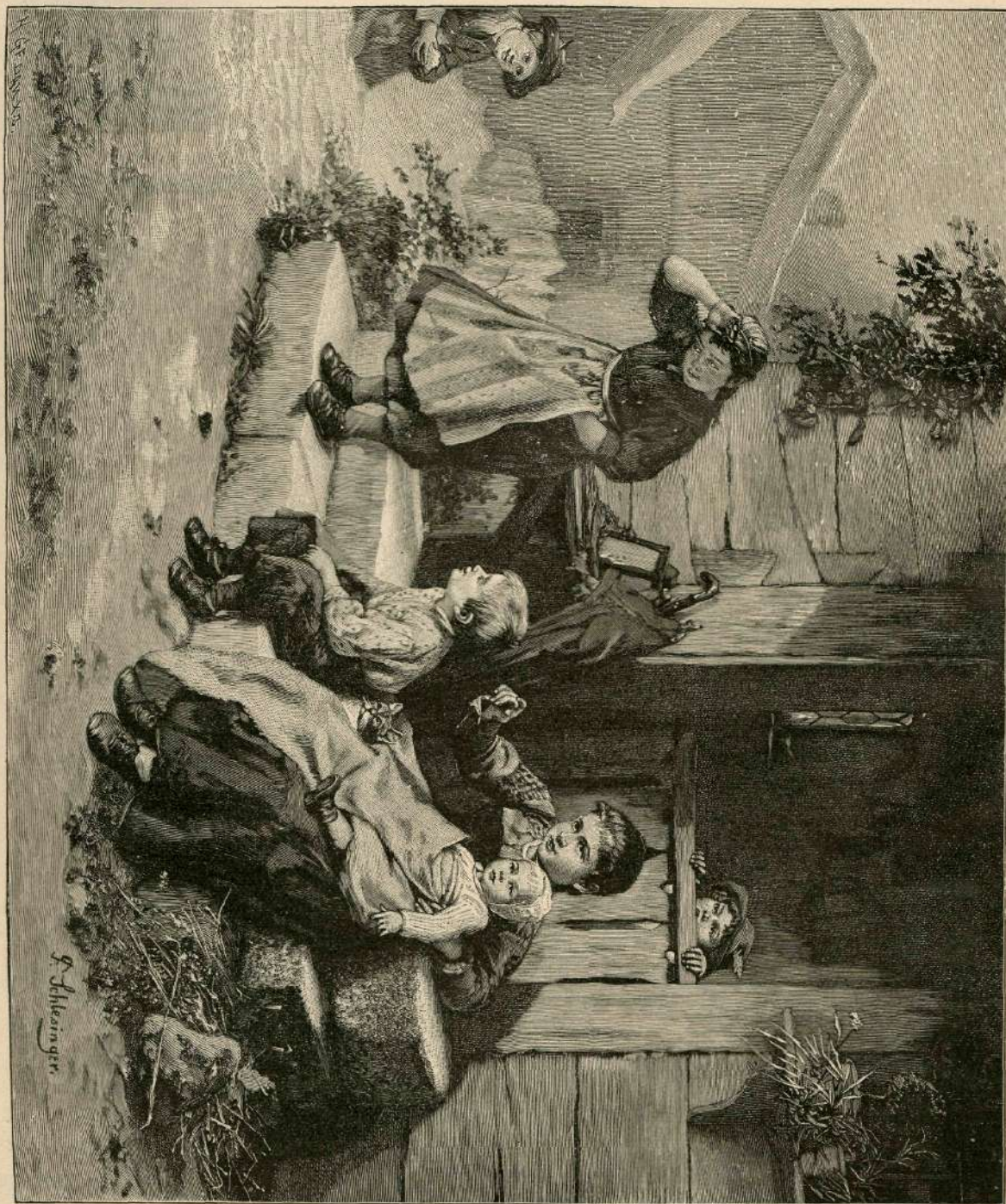
ki je vodila iz grada proti cerkvi, velik sprevod. Tuji vitezi v železnih oklepih in čeladah, slovenski župani in velmožje, med njimi Ingo sam v dragoceni bojni opravi in mnogo družega ljudstva . . .

Stojmir pristopi k Žitomislju in ga vpraša, kaj pomenja ta nastop.

„Bode li knez s svojim spremstvom pregledoval vojsko?“

„Motiš se“, odgovori Žitomislj. „Krščani gredó v cerkev, da si naklonijo milost svojega boga v prihodnjem boju.“

Ingov nastop je vzbudil pozornost v taboru. Vojaki so drli skupaj ter radovedno

Prvi sneg.

gledali ta prizor. Stojmir je stal z Žitomislom kraj reke pri svojem oddelku, in poslednji mu je razkazoval Ingovo spremstvo.

„Oni vitezi v železni opravi, ki gredó v prvi vrsti, so Franki.“

„Ingu so žalibog skoraj stalni spremljevalci“, pripomni Stojmir.

„Za njimi gredó nekateri slovenski župani, ki so prisegli na novo vero in se dali krstiti. Visokodorasli mož, ki stopa ob Ingovi strani, je knez Přibislav iz bistriške doline. Odkar je Tesel ustanovil samostan v Indiji (Innichen), je postal goreč privrženec nemških duhovnikov. Na drugi strani spremlja kneza nemški grof Gerold. Posestvo ima v Brežah. Pripeljal je s seboj četo nemških naseljencev in nekaj vitezov.“

Stojmiru se čelo zmračí, in oko se mu zasveti divjega srda:

„Ti tuji vrinjenci nas bodo pregnali iz rodne zemlje! Kakor klop se zajedajo v naše meso!“

Sredi spremstva je ponosno stopal knez Ingo. Bil je mož orjaške postave. Skoraj za celo glavo je presegal svoje spremljevalce. Oblečen je bil po frankovski šegi v železno bojno opravo, katero je pokrival širok, rdeč plašč, viseč mu preko ramen. Sam goreč kristjan, se je trudil, da bi vse Slovence pridobil za Kristovo vero. Bil je na glasu pravičnega vladarja, ki pušča slehernemu svobodo vesti in ne vsiljuje nove vere z mečem, kakor so to delali njegovi predniki. — Vendar je pa imel to slabost, da se je dal preveč voditi Frankom in je pospeševal nemški živelj med Slovenci.

Stojmir ni baš prijazno zrl na slovenskega vojvodo. Zdelo se mu je, da je on povzročitelj sužnosti Slovencev in vsega zla v deželi... Tu mu nenadoma obstane pogled na mladostni prikazni deklice, ki je šla za Ingom v spremstvu nekega tujega viteza. Bila je videti stara komaj šestnajst let, a vendar toliko razvita, da se je zdela vzor ženske lepote. Pravilno črtani okrogli obraz so obrobjali črni gosti lasje, ki so se spuščali v naravnih kodrih na tilnik in ramena. Dolga bela haljina, prepasana z zlatim pasom,

„Dom in Svet“ 1901, št. 1.

je še bolj povzdigovala njeno vitko postavo, in iz širokih, ohlapnih rokavov se je svitlala belina njenih rok, katere so krasile zlate zapestnice. Tudi lase je prepletal vrhu belega čela zlat obroček. Vrh bele spodnje obleke je nosila barvast plašč. — Vitez kraj nje se je uljudno priklanjal in ji govoril sladke besede. Toda deklica je stopala poleg njega v lahkovidni zadregi, s povešenimi očmi, in sramežljivo rdečico ji je bilo poznati na licih.

„Kdo je ona zorna deva?“ zašepeče Stojmir hlastno svojemu tovarišu.

„Milena, Ingova hči“, odvrne Žitomisel z lahnim nasmehom, „in njen spremljevalec je frankovski grof Erik, kraljevi poslanec. Vedno se dobrika okoli knežne.“

Ingovo spremstvo je šlo naravnost v cerkev, vojaštvo krščanskih slovenskih knezov in Frankov pa se je zbralo v gostih trumah okoli nje. Pogani so z raznimi opombami spremljali bogoslužje krščanov.

„Tam v hramu se bodo zavarovali zoper puščice sovražnikov“, reče star vojak.

„Neki duhovnik v zlatovezeni halji jim zagovarja ščite in meče in dela razna znamenja nad njimi, da so neranljivi“, pripomni drugi.

„A naš Perun, ki ima strele v oblasti, je vendar močnejši, nego krščanski Bog!“ poseže vmes tretji. „In meč mi je tudi zagovorila žena-veščica.“

Stojmir je stal ob bregu in mrklo gledal čez reko. Del njegovega naroda se je zbiral tam okoli drugih žrtvenikov, nego so jih postavljali pradedje, poslušal je druge nauke, kot jih je nekdaj pravila babica svojemu vnuku. Ali naj je res ta nauk krščanski vzvišena blagovest? Ta nauk, ki je povzročil že toliko krvolitja in toliko gorja v Gorotanu, ki je Slovence malone izročil tujemu robstvu?...

Vojaki so začeli peti bojno pesem na čast Perunu in njegovi zmagi nad zmajem. Vedno višje in glasneje je orila po taboru popevka kakor vkljub krščanom, ki so na oni strani reke iskali drugega varstva. Tedaj se pa z visokega lesenega odra poleg cerkve začuje glas, kakršnega še Stojmir nikdar ni

čul v svojem življenju. Počasi in slovesno so doneli udarci po planjavi, kakor da kdo bije ob bronast ščit. Je li bil to pozdrav krščanskega Boga? In vedno glasneje je donel skrivnostni glas, kakor da hoče predoneti bojne pesmi, ki so orile v taboru poganov. Množice okoli cerkve pa so se

vrgle na kolena, sklonile glave in skesano se trkale na prsi . . .

Zamišljen je stal Stojmir ob bregu. Zdelo se mu je, da reka, ki je valila mimo njega kalne valove, loči dva nezdržljiva svetova, in da je živa podoba prepada, ki je tedaj nastal v narodu Slovenov. (Dalje.)

Gazelice.

1.

Samo če hočete, vzemite
te liste v roke in berite,
kar pišem vam pod temnim nebom.
Te pesmi, priče izrazite,
kar mislim, čutim jaz v samoti,
iz srca meni so izlite.
Korén imajo v zemlji vrbe,
a tudi rože krasovite;
budé veselje rožni cveti,
a žalost — vrb viseče kite.

2.

Na nikdar site nas, berače,
ki nismo niti vredni plače,
ozira Bog se iz nebes.
Pijani od sladké pijače
prevzetni dvigamo glavé;
a sôlza nam v očeh leskače,
kadâr usoda tepe nas.
Zato, ker hočemo drugače,
drugače vse, kot hoče Bog,
strahú in upa smo igrače.

3.

Privrî v okó mi, solza vroča,
da me ne stare bol pekoča,
ki pada meni na srcé.
Nabira se pogubna toča
ob mrzlo suhem zraku le.

Medleči cvetki rosna moča
otmè življenja časih vonj,
takó i duša plakajoča
v solzâh, ki tiho vrô na dan,
bolest poroča in izroča.

4.

Ko pade mrak po zemlji, nesoč
počitka, mirú blagodejno moč,
molčé se naslonim na svoje okno,
oziram po strehah se bornih koč.
Sto misli mi burnih hruje po glavi.
Pokrivam si čelo, le to vzdihujoč:
Oh, ko bi jaz tudi mirne duše
zamogel strmeti v to mirno noč! —

5.

Mirno jezero počiva —
mesec se v oblakih skriva
kot za vékoma okó.
Ali tiha voda sniva
o minolih, kratkih dnéh,
ko pri nji je truma živa
šétala se na bregéh;
ko je pesem očarljiva
na večer zvenela v mrak?
Vsa veselja so minljiva,
kakor val, ki vihrovit
v strmi strugi v dol se zliva:
v tebi, jezero, razlit
le za kratek čas počiva.

Anton Medved.

Na vojvodskem prestolu.

Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal I. Selän.

(Dalje.)

III. Zmaga in pir.

Slovenska vojska je prodirala ob Dravi navzdol proti Panoniji. — Kmalu so bila vidna znamenja sovražnega napada. Cela sela so bila opustošena in razdejana. Začrnela pogorišča so označevala sled obrskih roparjev. Tuintam se je iz pogorišč še vzdigoval dim in je dehtela vročina. Kraj pogorišč so ležala okrvavljena trupla mož, žen in otrok. — Preplašene trume begunov so se zatekale k vojski in pripovedovale o strašnih morijah, ki se po deželi godé. — Vojščaki so bili razsrjeni nad divjaško grozovitostjo in so plamteli bojaželjnosti. Toda sovražnik jim ni hotel priti nasproti. Včasih so se prikazali v daljavi jezdeci, sedaj na levi, sedaj na desni, sedaj v manjšem, sedaj v večjem številu. Po bliskovo so pridirjali, izstrelili puščice, pa zopet odhiteli... Vojaki so morali biti po dnevi in po noči pripravljeni, da odbijajo napade. A kadar so hoteli sprejeti Obre s puščicami in kopji, vrgli so se le ti po dolgem konjem na hrbet in kakor blisk izginili s prizorišča.

Vedno vznemirjanje in zavratni napadi so vznevoljili slovenske vojnike. Jezilo jih je, da niso mogli sovražniku do živega.

„Takega vojskovanja se mora vsakdo naveličati“, pripomni Stojmir svojemu ujcu, ko sta se vračala nekega dne na čelu konjenikov od brezuspešnega zasledovanja k vojski nazaj; „zdi se mi, kakor bi odganjali roje nadležnih brenčeljev.“

„Takšen je njihov način vojskovanja“, odgovori Braslav. „Poznam jih že izdavna. A ne boj se, sinko, priložnost, da izkažeš svoje junaštvo, ti ne bode odšla. Te čete, ki nas napadajo, so le obrske prednje straže in ogleduhi. A doli v dravski nižavi bomo zadeli ob njih bojno moč. Tamkaj nas go-

tovo čaka Tudun, knez obrski s svojimi četami. Na planjavi se rajši voskujejo, kakor v goratih krajih, ker se tam njihova konjica lažje razprostré.“

Besede starega bojvnika so se uresničile. Na prostranem Ptujskem polju je bila zbrana vojska Obrov. Utaborila se je na kraju, ki je bil zavarovan deloma po reki Dravi, deloma po njenih pritokih in močvirjih.

V takem taboru bi se Obri lahko branili celo leto. Toda njihov namen je bil prodirati proti Gorotanu in Friulski marki. Zato je Tudun takoj ob prihodu slovenske vojske peljal svoje čete iz tabora in jih razvrstil. — Knez Ingo, ki je bil že precej vajen načina obrskega vojskovanja, je razdelil slovensko pehoto v posamezne trume, ki so stale blizu skupaj in bile toliko krepke, da so mogle vzdržavati prvi naval. V sprednjih vrstah so bili strelci, za njimi kopjeniki. Konjeništvu, kateremu je deloma načeloval Stojmir, deloma frankovski vitezi, je stalo ob strani in je imelo nalogo udariti na danopovelje na sovražnika, ga zasledovati in razkropiti. — Kakor se ob poletni nevihti pridrevi nad poljem oblak-hudournik, preteč grozo in razdejanje, tako so prihrule obrske trume. Zemlja se je tresla pod udarci konjskih kopit. Oblak prahu je vstal z ravnine in se valil z napadovavci dalje. Urnebesen krik zaženo Obri, ko planejo nad vojsko Slovenov. Roj puščic jih sprejme. Prvi padajo ranjeni na tla, ali obležé mrtvi pod konji. Preko njihovih trupel drevé trume z neukrotno silo naprej. Cel gozd sulic jim štrlí nasproti. Obri padajo prebodeni in posekani, a nove trume naskakujejo. Že so prve slovenske vrste poražene; oddelki se morajo umikati silovitemu napadu, in bati se je, da jih sovražna vihra popolnoma ne razžene.

V tem odločilnem trenutku poseže vmes slovenska in frankovska konjica. Težko so že krotili vojaki bojaželjnost, videč pred seboj divjo morijo. Na dano povelje se zakadé z vso ljutostjo na sovražnika. Silovito trčijo sovražne moči druga ob drugo. Ker je bilo Obrov ogromna množica, so slovenski oddelki kar izginili v sovražnem morju. A njihovo kopje in meč sta kruto gospodarila. Ko Obri vidijo, da ne porazijo slovenskih vrst na prvi hip, upade jim pogum. Kmalu začno bežati posamezni jezdec, potem desetorice, potem stotine. Vsa divja truma se razkropi v nerednem divjem begu — slovenski konjeniki pa drevé za njimi — — —

Stari viri pripovedujejo, da so bili Obri v tej bitki do cela poraženi. Nešteta množica jih je obležala na bojišču, drugi so našli smrt v močvirju in valovih deroče Drave. Od tedaj se Pesoglavci niso več upali ropati in pustošiti po Gorotanu, po Bavarskem in Friulski marki. Tako so naši pradedje že v tedanjih časih s svojo „krvjo“ ščitili zapadno kulturo pred barbarškimi navali! —

Tudi izgube Slovencev so bile znatne. Veliko njihovih mrtvih trupel je pokrivalo prostrano ravnino ob Dravi. Krščani in pogani so tu ležali drug poleg drugega v smrtnem spanju . . .

Stojmir se je ves čas boril ob strani svojega ujca. Braslav je srdito sekal in mahal okoli sebe — kakor razjarjen lev. Tudi Stojmira se je bila polastila divja besnost, a vendar je ohranil še toliko trezen razum, da je svojemu oddelku dajal povelja. Kjer je bila največja nevarnost, tja je velel svojim.

Ko so se zvečer konjeniki vračali v tabor, je bil Braslav kar pijan veselja.

„Ha, to je bil dan!“ je klical razvnet. „Takih ne pomnim dosti v življenju. Le enkrat je bila zmaga še sijajnejša. Tedaj, ko smo po Ketimarovi smrti podili Bavarce iz dežele. Sam Perun nam je danes pomagal! — Vrlo si se obnašal, moj sinko Stojmir! Velik delež imaš na današnji zmagi. Priznam celo, da imaš več pameti v glavi nego je pokrivalo moji sivi lasje. Toda kaj ti je?

Bled si v obraz in po tvojem jopiču zaznavam krvave srage!“

„Ej, nič hudega ni, ujec“, zavrne Stojmir, „neki Ober mi je hotel sulico poriniti med rebra, a izpodrsnilo mu je na oklepu in zadel me je v desno ramo. Mala praska, drugega nič!“

„V taboru si moraš rano obvezati“, odgovori Braslav skrbeče. „Tam so stare žene, ki so vešče zdravljenju in poznajo moč vsakovrstnih želišč.“ Rana pa je bila globlja in nevarnejša, nego je Stojmir mislil. Izgubil je bil vsled nje dokaj krvi in oslabil tako, da nekaj dni ni mogel na konja. Prisiljen je bil poslužiti se voza, na katerem so se vozili ranjenci. Vendar, ko se je skupna vojska bližala domačim krajem, postavil se je Stojmir zopet na čelo svojim Osojcem, ki so navdušeni pozdravljali svojega junškega voditelja.

Veliko je bilo veselje nad zmago po vsem Gorotanu. Imena junakov, ki so se proslavili v boju, so šla od ust do ust. Med njimi se je imenovalo na prvem mestu ime mladega Stojmira. Knez Ingo je napravil v proslavo zmage na svojem gradu veselo gostijo, h kateri je povabil vse poveljnike, ki so se udeležili vojske. Čete, kolikor jih je ostalo skupaj, so v taboru praznovala veseli dan.

V knežji dvorani se je zbralo obilo povabljenih gostov. Frankovski vitezi in nemški duhovniki v črnih haljah so se gibali med preprostimi slovenskimi župani. A opazovati je bilo tudi tu dvoje strank. Pogani so se zbirali okoli Braslava in Stojmira, dočim so krščanski knezi z duhovniki in frankovskimi vitezi vred tvorili svojo posebno skupino. Knez Ingo je goste pri mizi tako razvrstil, da so bili krščani okoli njega na gorenjem koncu mize, pogani pa na spodnjem. Poleg Inga je sedel na desnici škof Teodorik, na levici kraljevi poslanec grof Erik. Kraj škofa je bila videti rejena postava nadprezbiterja Reginbalda in blede obraz dijakona Majorana. Oba sta prišla iz Solnograda v Gorotan in sta bila redna spremljevalca škofova. Za njimi so se vrstili drugi duhovniki, vitezi in župani.

Preziranje nekrščanskih poveljnikov, izmed katerih ni nikdo dobil častnega mesta, je vzbudilo med temi veliko ogorčenje. Čulo se je mrmranje in rožljanje z meči.

„Kaj smo mi manj vredni ljudje, kakor ti ostriženi menihi in frankovski petolizci, ki so si dali vlti vode na glavo?“ hudoval se je Braslav. „Ali nismo bili v boju med prvimi in ali nismo več storili za pridobljeno zmago, kakor oni?“

„Bolje za nas, da smo tu skupaj, kakor da bi sedeli gori med tujci“, ga pogovarja Žitomisel.

„Ako bi sedel pri tistih črnorizcih, Braslav“, se oglasi debeli Pero iz Poljan, „bi se ti razlil žolč. Vsa pojedina ti je potem pokvarjena!“

Tudi Stojmira je peklo preziranje. Mrko je gledal na Ingovo okrožje. Ponosno so se vedli frankovski vitezi. Govorili so večjidelj s knezom in z nemškimi duhovniki: le redkokdaj je ta ali oni privoščil besedo kakemu slovenskemu županu. Z vsem svojim vedenjem sokazali, da se imajo za ljudi višje vrste, kakor so podjarmljeni Sloveni. — Po frankovski šegi napravljeni služabniki so donašali jedi na mizo. Kar je v tedanjih časih zamogla nuditi kuhinjska umetnost, z vsem je postregel Ingo svojim gostom. Izbrane jedi, kakršnih ni poznala slovenska preprostost, so prihajale na mizo: vinska juha, začinjena z raznimi dišavami, raznovrstno prirejena divjčina in perutnina. Poleg jedil so stali pred gosti veliki vrči medice in vina.

„Vnet prijatelj sem slovenskim navadam“, reče Pero, obirajoč kos mastne pečenke, „in rad živim preprosto kakor so naši predniki. A v kuhi moramo vendar Frankom priznati prednost. Kaj tacega ne znajo narediti naše slovenske žene.“

„Nespametno govoriš“, ga zavrne nevoljen Braslav. „Ti utegneš iz same sladkosnedenosti postati njihov privrženec!“

„Motiš se, Braslav“, odgovori Pero ravnodušno. „Jaz hvalim samo frankovske jedi. Njim samim pa želim, da bi jim vse te dobre stvari v želodcu obležale in da bi se jim v strup izpremenilo rujno vino, s katerim jedi

zalivajo. Tako bi bili mi na mah rešeni tlačiteljev.“ Glasen smeh je sledil tem besedam. Vino je razgrela duhove in poživilo govoricu. Tedaj pa vstane knez Ingo in napije zbranim gostom rekoč: „Čislani vitezi, starejšine in velmožje! Veseli pir vas je zbral danes na mojem dvoru, da skupaj praznujemo pomenljivi dogodek, ko smo v trdem boju iznova zavrnilo starega sovraga od naših mej. S slogo smo dosegli zmago nad njim. Bodi nam sloga sveta tudi v bodoče. Ona nas bode privedla do še sijajnejših uspehov. Pogoj sloge pa je edinnost v veri in mišljenju. Zato napijam, da bi nas ta edinnost kmalu objela!“ . . .

Knezove besede so vzbudile na krščanski strani glasno odobravanje. Pogani pa so nemo zrl predse. Škodoželjno so se nasmihali Franki, videč njih potrto.

Grof Gerold se sklone h kraljevemu poslancu in mu reče polglasno: „Glej jih, kako so poparjeni, kakor psi, ki so občutili palico!“

„To tudi zaslužijo“, odvrne Erik. — „Preveč časti je zanje, da jedó z nami pri eni mizi . . .“

Žitomisel, ki je sedel blizu njih in bil nekoliko več frankovskega jezika, je razumel nekaj besedi. — „Franki nas psujejo!“ zakriči in velikanski vrišč nastane v spodnjem koncu dvorane.

„Gorje vam, Franki!“ zavpije Braslav. „S krvjo nam bodete plačali psovke!“ — „Po njih!“ zahrumé drugi in zgrabijo za orožje.

„Pax vobis! Pax!“ začuje se glas škofa Teodorika. „Ne pripravajte se pod to miro-ljubno streho!“ Toda šele Ingovemu posredovanju se je posrečilo narediti mir. A tišina, ki je zavlada po dvorani, je bila mučna. Kakor meči so se križali sovražni pogledi. — Tu se obrne duhovnik Reginbald k Ingu in reče:

„Presvitli knez! Z bogatimi jedmi in z žlahtnim vinom si nas razveselil. Vinum laetificat cor hominis! Toda še bolj razveseljuje naša srca mila pesem in sladkodoneča godba. Ta bode pomirila tudi srca bojevitim junakom pri naši mizi. Zato te prosimo, naj

knežna Milena pride med nas, da nam zapoje veselo pesem in jo spremlja na strunah z večšo roko.“

Reginbaldovemu predlogu je sledilo odobravanje.

„Dobro, dobro! Knežna naj pride!“

„Pesmi hočemo danes poslušati, ne prepirljivih besedi.“

Tudi frankovski vitezi so tleskali v roke in prosili kneza, naj ustreže želji. Ingo je bil vesel, da se na tak način reši iz mučnega položaja. Ukaže poklicati knežno.

Rdeča kakor višnja stopi Milena v spremstvu starejše družice med goste. Viharni pozdravi jo sprejmó. Grof Gerold vstane, ji gre nasproti in jo dvorljivo povede na časten sedež kraj sebe.

„Tvojih pesmi se nam je zahotelo, visokorodna knežna“, reče zaupljivo. „Občna je bila želja, da nas razveseliš s svojo navzočnostjo in svojim zvonkim glasom.“

„Ne vem, če bodo moje neumetne pesmi dopadle velmožni gospodi“, odgovori skromno Milena. „Toda rada pripomorem po svoji moči k slavju junakov.“

Nato vzame družici harfo in ubere strune. Globoka tišina je zavladovala po dvorani.

Stojmir, ki je sedel na spodnjem koncu mize, knežni nasproti, je bil vsled njene prikazni kar očaran. Že prvo srečanje v vojnem taboru ni ostalo brez vtisa nanj. Toda danes se mu je zdelo še milejša. Ko mu je sedela nasproti v dolgi beli obleki, prepašana z zlatim pasom in harfo v roki, ko je tako zrl v njen beli obraz, na katerem se je kakor jutranja zarja prikazovala lahna rdečica, je menil, da vidi pred seboj eno izmed tistih tajinskih bitij, ki prebivajo po gozdih, po logih in ob vodah, ki poleti ob mesečini obhajajo svoj divni raj in samotnega popotnika očarajo z mamečim petjem, katerim se pa ne sme približati grešni človek. In spomnil se je pripovedi svoje matere, da take vile stojé človeku že ob zibelih in da vladajo njegovo življenje — — —

Tihi akordi so zazveneli po dvorani. Iz početka nekoliko plaho, a vedno bolj pogumno in vzneseno je pela knežna Milena.

O davnih junakih se je glasila pesem, o boju za domovino in srečni smrti onih, ki padejo za njo . . .

Junake je prevzela globoka ginjenost. Oči so se iskriale navdušenja in mišice na obrazih so drhtele od notranjega ognja. Stojmir kar oči ni odtegnil od knežne. Zatopil se je vanjo in pozabil svoje rane, svojih tovarišev, pozabil na ves svet . . .

Ko utihnejo zadnji glasovi, nastane za hip zopet grobna tišina. Potem pa izbruhne vihar navdušenja in pohvale. Stojmir ves iz sebe vstane s sedeža in hiti h knežni.

„Dražestna vila“, reče razvnet in ji poljubi roko, „ako se ti sme približati in te nagovoriti smrtni človek, sprejmi zahvalo iz mojih ust.“

Smehljaje se je pogledala Milena razvnetega mladeniča in vidno so ji ugajale njegove besede.

Srpo je zrl ta prizor grof Erik. Že v bitki mu je Stojmir, kateri je modro poveleval konjici in se hrabro boril, vzbujal zavist. Misel, da se more podjarmljeni Sloven meriti s plemenitim Frankom v bojni slavi, mu je bila neznosna. Še bolj ga je razjezilo, da se predrzne sedaj vrivati se med gospodo in dvoriti knežni. Zato se obrne k nji in reče pikro:

„Umiti si moraš roke, žlahtna knežna, kajti z garjevcem si prišla v dotiko.“

„Kaj ima opraviti ta sin slovenske sužnje med nami?“ pristavi grof Gerold.

Stojmir ni razumel frankovskih besedi, ki jih je govoril Erik. A spoznal je po glasu in iz posmehovanja Frankov ter zadrege knežne Milene, da mu je nemški grof vrgel ostudno zasramovanje v obraz. Vrhu tega se je bil pa Gerold pri svoji nelepi opazki namenoma poslužil slovenskega jezika, kateremu je bil vsled dolgoletnega bivanja v Gorotanu nekoliko večšč. Tako je Stojmir znal, pri čem da je.

Zavest, da je onečaščen pred knezom, pred Mileno in vso družbo, navda ga z divjim srdom. Vsa kri mu vzkipi in s klicem: „Tu imaš plačilo, oholi Frank!“ udari Erika s pestjo v obraz.

Strašen vrišč nastane po dvorani. Franki izderó meče, slovenski poveljniki prihité branit svojega tovariša.

„Gorje, kraljevega poslanca se je dotaknil!“ kliče Reginbald.

„Ne prelivajte krvi!“ pogovarja škof Teodorik. „Moje je maščevanje, pravi Gospod!“ Ingo se postavi med prepiravce in zapové mir. — Tresoč se po celem telesu je stal Stojmir sredi gruče z mečem v roki, pripravljen s krvjo in življenjem braniti svojo čast. Toda naenkrat obledi, meč mu pade iz desnice, kri se mu vlije preko rame in rok in brez moči se zgrudi na tla.

V nezavesti mu bije na uho še vrišč in šumenje. Kakor v sanjah se mu zdi, da vidi nad seboj sklonjen obraz Milenin, ki mu hladi vroče čelo. Potem ga objame temna noč . . .

IV. Menih Ozor.

V mali sobici knežjega gradu je ležal Stojmir na postelji, pripravljeni iz mehkih kož. V bitki dobljena rana, ki se mu je iznova odprla, obilna izguba krvi, prestani napor in zlasti dogodki usodnega večera so mu do cela izpodkopali zdravje. Lotila se ga je huda vročica. Kakor žgoč ogenj je vrela kri po žilah, in mrak nezavesti mu je temnil duha.

Bledlo se mu je. V sanjah so se mu prikazovale strašne podobe . . .

Zdelo se mu je, da se bojuje z grdimi pošastimi spačenih obrazov, ki so rastle iz zemlje in silile vanj. Mahal je okoli sebe, bodel, sekal; toda ob vsakem udarcu in bodljaju so se prikazni pomnožile, vzrastle so do nadčloveške velikosti, se mu režale v obraz in ga pritiskale k tlom . . .

V takih trenutkih je ječal, se premetaval po ležišču, in potne srage so mu lile po obrazu.

Pa zopet je gledal prijetnejše podobe. Prikazala se se knežna Milena kot rešiteljica. Plavala je kakor vila po zraku v beli haljini, ljubeznivo gledala nanj in ga vabila za seboj. Na mah so ob njeni prikazni izgi-

nili sovražni besi. In Stojmir se je čutil lahkega, prostega, da bi poletel za njo tja v zračne višave . . .

Večkrat se je v sanjah boril s črnim vitezom. Videl ga je v družbi knežne, katero je on reševal iz njegovih rok. Toda črni vitez je dvignil deklico k sebi na konja in oddirjal po ravnini . . .

Tedaj je bolnik silil kvišku, stegal roke in zopet padal nazaj.

Smrtne sile so bojevale hud boj z mladim življenjem — — —

Ingo je ukazal Stojmiru skrbno streči. Poklical je večče menihe, ki so umeli zdravljenje, da bi pomirili razvneto kri in izlečili rano.

Tudi knežna, kateri se je bil mladi junak prikupil s svojo hrabrostjo in odločnim nastopom, je prišla tu pa tam v bolnikovo sobo.

Prinesla je navadno hladilne in krepilne pijače ter je tiho šepetaje vprašala, kako mu je, potem pa zopet odšla s sočutnim pogledom na bolnika.

Knezu je dogodek, ki se je pripetil v njegovem gradu, provzročil velike skrbi. Razžaljenje kraljevega poslanca je bilo po frankovskem pravu hudodelstvo, ki se je kaznovalo z zaplenjenjem imetja in pregnanstvom, ali celo s smrtno kaznijo. Zlasti v tedanjih burnih časih je Karol strogo kaznoval vsak uporen pojav pri podjarmljenih narodih. — Ingo je vedel, da bodo frankovski grofi, katerih je bilo že več naseljenih v Gorotanu, porabili to priliko, da zadadó slovenskim plemičem hud udarec, da očrnijo narod pri kralju, češ: puntarski je, morajo se mu vzeti svoboščine, treba ga je ukrotiti s strogostjo. Na drugi strani pa je znal v deželi za močno pogansko stranko z mnogoštevilnim plemstvom, katera je držala s Stojmirom in bila pripravljena braniti mu čast, imetje in življenje. Ob najmanjšem povodu bi ta stranka lahko uprizorila krvav upor zoper krščene Franke, in zopet bi seponovili strašni dnevi, kakršni so bili za Ketimara in Valjhuna . . .

Dolgo časa je viselo Stojmirovo življenje na niti. A slednjič premaga njegova zdrava

narava. Vročina pojenja in zavest se mu zopet povrne.

Ko prvič v bolezni jasno izpregleda, vidi kraj sebe postarnega moža v črni halji, ki ga je držal za roko in pozorno gledal nanj...

„Kje sem?“ vpraša Stojmir hlastno.

„Pri dobrih ljudeh“, odgovori neznanec Stojmiru se je zdelo, da mora biti mož poleg njega eden tistih duhovnikov, ki so

ne povrne huda vročica, ki te je toliko časa mučila.“

Skrbno, kakor oče svojemu otroku, rahlja stavec bolniku vzglavje in mu polaga hladilne ovoje na vroče čelo. Stojmir zatisne oči...

Pred duha mu stopijo dogodki zadnjih dni: pirovanje pri knezu, Milena, prepir z nemškim grofom. Kaj se je zgodilo z njim?

V malin.

Risal F. Dobnikar.

prišli z Nemškega učiti novo vero. Toda čudil se je, da govori v njegovi materinščini.

„In kdo si ti, ki mi strežeš?“ vpraša dalje.

„Nevreden služabnik Kristusov sem“, odgovori ponižno menih. „Toda ne vznemirjaj se preveč z govorjenjem, moj sin, da se ti

„Dom in Svet“ 1901, štev. 2

Kje so tovariši, kje ujec Braslav?... Kaj namerjajo ti frankovski duhovniki?... Ali mu strežejo zato, da ga tem gotovejše izročé sodbi? Ali se hočejo maščevati nad poganom?...

In zopet se ozre po svojem strežniku, ki je pripravljaj zdravila ali pa sedel tik njegovega ležišča.

Na tem ostročrtanem, vrtem obrazu, kateremu je dolga brada dajala še poseben znak častitljivosti, ni bilo brati sovraštva in osvete.

Iz sivih oči, ki so se zdaj pa zdaj ozrle vanj, je sijalo toliko ljubeznivosti in miline, da so nehote vzbujale zaupanje. Tudi se je zdelo Stojmiru po govorici, po potezah na obrazu in vsem obnašanju, da mož ni nemškega rodu.

„Ti nisi Frank“, ga nagovori iznova, ko mu je le-ta ponujal zdravil.

„Sloven sem po rodu in kristjan po milosti božji“, odgovori starec.

„Toda zakaj nosiš črno haljo, kakor oni ostriženci, ki so prišli z Nemškega k nam?“

„Zato, ker je tudi mene poklical Gospod med svoje služabnike. Iz vsakega naroda mu je ljub tisti, ki mu služi. Pred njim ni razlike rodov in oseb.“

Stojmir obmolkne. Besede, ki jih je govoril menih, so mu bile popolnoma nove. Doslej je vedno mislil, da krščanstvo daje Nemcem pravico zatirati Slovence. V imenu nove vere so nastopali, kadar so zahtevali desetino, si jemali najboljša zemljišča, vsiljevali tuje naseljence, teptali prava in navade očetne. In ta krščanski duhovnik govori, da so pred njegovim Bogom vsi narodi enakovrni!

Ko bi mu tako govoril kak Nmec, bi rezko zavrnil njegove besede, češ da so hinavske.

Toda duhovnik, ki mu je oznanoval ta nauk, je bil Sloven! . . . Novo presenečenje! Doslej je čul le o nemških duhovnikih, ki so prihajali iz Solnograda, iz Indije, ali iz one velike naselbine ob Dunavu, katero je ustanovil parski Tesel. Zato so mu mrželi ti nemški črnorizci in se mu studile njih sladke besede . . . Sedaj je prvič videl slovenskega duhovnika.

Toda ali ni bilo že mnogo zaslepljencev med Slovenci, ki so se dali pregovoriti tujcem, ki so zapustili vero očetov in sprejeli novi nauk? Koliko slabši so bili taki odpadniki od Frankov! Ali se ni po njih širila, kakor pogubna kuga, krščanska vera po Gorotanu?

Ali niso pomagali ti Slovenci izdajati svoj rod tujemu jarmu? . . .

Srd, ki ga je gojil že iz detinskih let zoper privrženca Frankov, se je iznova vzbudil v srcu, ko je videl poleg sebe moža slovenskega rodu in vendar oznanovavca vere krščanske.

Trd, skoraj sovražen pogled iz njegovih oči zadene meniha.

Mučna je bila Stojmiru zavest, da je izročeni skrbi krščanskih duhovnikov, katere je vedno smrtno sovražil. Zdelo se mu je poniževalno, da je moral iz rok starega meniha sprejemati jedi in zdravila. Toda čutil je svojo onemoglost in se molčé prepustil usodi.

Menih pa se ni dal motiti v svoji službi. Vedno je stregel bolniku z enako skrbjo, pripravljal zdravila, prevezaval rano in pokladal nanjo mazila. Po noči in po dnevi je bdel ob njegovem ležišču in si privoščil komaj nekaj ur potrebnega počitka.

Stojmira je ta požrtvovalna ljubezen nazadnje vendar-le ganila. Neumljivo mu je bilo, zakaj se menih toliko trudi zanj, ki mu je bil tuj in celo sovražen.

„Kako, da se žrtvuješ zame, ki sem nasprotnik vam in vaši veri?“ vpraša po dolgem molku neki večer svojega zdravnika.

„Zato, ker se ravnam po nauku in zgledu našega božjega Zveličarja, ki nam je velel ljubiti vse ljudi, zlasti pa revne in nadložne“, odvrne menih.

„A mene je učila mati, da sem dolžan ljubiti svoj rod in svojo domovino, sovražiti pa naše nasprotnike, Franke. Tako velel nesmrtni bogovi v nebesih. Kako naj bi ljubil tiste, ki nam zlo želé in gorje povzročajo?“

Starec se pomilovalno nasmehne.

„Poznam tvojo vročo kri, moj sin. Tudi meni je nekdanj gorelo srce v maščevanju in sovraštvu. V gorečnosti za sveto pravdo našo sem teptal božje milosti. Toda, kakor nekdanj svojemu izvoljenemu apostolu, mi je Bog v trenutku, ko sem iz slepega sovraštva najbolj divjal zoper njegovo sveto voljo, odprl vir boljšega spoznanja.“

Stojmiru so vzbudile redovnikove besede veliko radovednost.

„Kaj te je privedlo tako daleč, da si zapustil vero očetov in se vdal novemu nauku?“ vpraša pozorno meniha.

„Neprijetni so mi spomini na pretekle dni“, vzdihne starec, „kajti mnogo je v njih žalostnega, mnogo, kar bi najrajši izročil pozabljenosti. Toda tebi utegne koristiti zgodba mojega življenja — naj ti jo povem!“

Starec prisede k ležišču Stojmirovemu in začne po kratkem presledku:

„Pravil sem ti že, da sem rodod Sloven. Ozor je moje ime, ali bolje rečeno: bilo je, kajti sedaj nosim ime svetega Ruperta. Na Gorenjem Podravju leži selo, kjer mi je tekla zibel. Moj otec je bil čislán mož v zadruzi. Tudi jaz sem bil izbran, dasiravno še mlad po letih, za župana. — Bili so takrat viharni časi. V Gorotanu sta kneževala Gorazd in za njim Ketimar. Za njunega vladanja so prišli prvi duhovniki z Nemškega v našo deželo. Tu v bližini knežjega gradu je ustanovil škof Modest svojo stolico. Pa tudi na Gorenjem Podravju, v mojem obližju so se prikazali neutrudljivi oznanovavci svetega evangelija. Po dva ali trije skupaj so prišli med nas bosih nog, oblečeni v črno, razkavo haljo in prepasani z jermenom ali vrvico. Sekiro so imeli v roki in vrečo na rami. Kjerkoli so obstali sredi goščave, je zapela sekira, so padali močni hrasti in vitke smreke. Sredi goličave so postavili svoje bojno znamenje, velik lesen križ, poleg njega borno, leseno kočó. In prišli so ljudje od vseh krajev k njim, poslušali so njihov nauk o enem Bogu, ki je v nebesih in njegovem Sinu, ki je umrl iz ljubezni do nas. Verovali so in se dali krstiti. Kmalu so si postavili tuji menihi tudi leseno cerkvico in v njej opravljali službo božjo. V Liburniji se je na mestu, kjer je pred več stoletji stala rimska naselbina, dvignila lepa, zidana cerkev svetega Petra, prvaka apostolov. Krščanstvo se je razširjalo po vsej okolici. — Jaz sem trdovratno zapiral srce zveličanskemu evangeliju. Zbiral sem okoli sebe privržence stare vere in jih ščuval zoper krščanske blago-

vestnike. Videl sem v njih le nemške poslanike, ki so nas hoteli izročiti tujemu robstvu. Kakor v moji pokrajini, je krščanstvo tudi drugod zadelo na odpor. Dolgo je tlela iskra pod žrjavico in skrivaj se je netilo sovraštvo proti nemškim duhovnikom. Po Ketimarovi smrti pa je izbruhnil upor“ — —

Menih umolkne za nekaj trenutkov, kakor da ga je premagala ginjenost; potem pa nadaljuje: „In napočil je dan, ki je menda še sedaj vsem v živem spominu, dan groze in osvete. Zaplapolali so kresovi po naših gorah. Sloveni po vseh krajih so se zbrali zoper Nemce in zoper vero, katero so ti prinesli v deželo. Za vero in pravdo očetov! nam je bilo geslo. Gorele so cerkve in samostani, skrunili so se žrtveniki . . . Neoboroženi krščanski duhovniki so padali pod našimi meči . . . Brat je divjal zoper brata, in kri je tekla v potokih . . . Mnogo sel je bilo razdejanih, vsi sveti hramovi v razvalinah, nobenega krščanskega duhovnika ni bilo več v deželi“ . . .

„Spominjam se dogodkov“, reče Stojmir razvnet, „čeprav sem bil tedaj še otrok, vtisnili so se mi neizbrisno v spomin. Bili so strašni dnevi, a bili so dnevi plačila za neštete krivice, ki so nam jih storili naši tlačitelji.“

„Tudi jaz sem v tej veri divjal zoper vse, kar je bilo krščanskega. Toda zoper Boga se bodeš boril zaman! Podleči moraš prej ali slej!

Za naša grozodejstva je le prekmalu prišel dan plačila. Tesel je pridrl z vojsko v deželo. Pod Vrelovim vodstvom smo mu šli nasproti, a bili smo popolnoma poraženi.“

„Moj otec je tedaj našel častno smrt na bojnem polju“, pripomni Stojmir.

„Veliko odličnih mož je padlo. Mene je ranila puščica sovražnikov. Ranjenega so me odpeljali Teslovi vojaki kot ujetnika na Bavarsko in me izročili v dar samostanu Svetega Odrešenika na otoku Kiemskega jezera. — Gotovo si že slišal o tej znameniti naselbini krščanskih redovnikov. Kneza Gorazd in Ketimar sta tam prejela pouk v krščanski veri in veliko število najboljših

sinov naše domovine je obiskavalo tamošnje znamenito šolo. Prišel sem tja kot rob, a sprejeli so me za svojega sina. Še je živel stari, častitljivi oče Lupo, ki je nekdanjim našim knezom razlagal zveličanske resnice in jim kumoval pri svetem krstu. Tudi meni je postal duhovni oče.

Učil me je brati pismena in razlagal mi je modrost svetih knjig. Kakor tema pred solčnimi žarki, so bežali iz moje duše dvomi in predsodki. Z besedo učiteljevo je sodelovala božja milost. Postal sem kristjan in duhovnik.

Po volji svojih predstojnikov sem se vrnil v Gorotan, da širim med rojaki pravo vero in tako poravnam, kar sem zagrešil v zaslepljenosti.“

Menih umolkne in ponižno sklone glavo, kakor da mu spomin na nekdanje dogodke vzbuja srčno kesanje.

Stojmir je pozorno poslušal njegovo pripoved. Preproste, a prepričevalne besede so napravile nanj globok vtis. Moral si je priznati, da mož, ki je sedel poleg njega, ni izdal vere svojih pradedov iz dobičkarije ali iz prilizljivosti pred mogočnimi Franki. Toda spomin na krivice, ki so jih morali Sloveni trpeti od Frankov, ga je preveč pekel v duši, da bi mogel trezno razmišljati. Zato odvrne trdo: „Ne poznam nauka krščanov, o katerem mi govoriš. A to vem, da roka, ki nam je že prizadela toliko gorja, nam ne bode trosila dobrot. Le zaslepljenec more pričakovati od Frankov spasa za naše ljudstvo.“

„Prenagla je tvoja sodba“, povzame menih živo. „Drugo je božja milost, in drugo so človeška dela. Ali ne more tudi umazana roka sejati semena, ki požene dobre kali in vzraste v polno klasje? Bog se poslužuje čudnih sredstev, da doseže svoj namen.“

„A Franki nam ne bodo nikdar blagovestniki!“ odgovori Stojmir. „Ti nenasitni lakomniki gledajo samo na to, da bi nam ugrabili kar največ zemlje in nas spravili pod svoj jarem!“

„Nekaj resnice je v tvojih besedah“, vzdihne Ozor. „Marsikako krivico in silo-

vitost oplešavajo nekateri s krščanstvom. In tisti, ki se pred svetom kažejo za njega oznanovavce in bojevnike, zasledujejo često lastne sebične namene. A nje bode zadela božja sodba, kakor resnično živi Gospod!“

Ostro je govoril starec in kakor v prisego dvignil roko.

Stojmir je bil presenečen, ko je slišal, da je krščanski duhovnik obsojal nasilno in krivično postopanje frankovsko. Spoštovanje, ki se mu je bilo vzbudilo do njega, se je še poglobilo.

S pomočjo veččega in skrbnega zdravnika - meniha se je Stojmiru zdravje od dne do dne boljšalo. Pa tudi vez prijateljstva in medsebojnega zaupanja, ki se je zasnivala med bolnikom in zdravnikom, se je vedno bolj utrjevala.

Rad je poslušal Stojmir, ležeč na bolniški postelji, modre besede izkušnega starca. Ta pa je porabil ugodno priliko, da je sejal seme lepih naukov v njegovo plemenito srce. V prijateljskih pogovorih mu je razkrival vzvišene resnice krščanstva in dolžnosti, ki jih nalaga za življenje.

Stojmir je večjidel ob tem pouku nemo zrl pred se. Marsikaj se mu je zdelo temno in skrivnostno v teh naukih, marsikaj, kar je žalilo njegov ponos, kar se mu je zdelo nemogoče izvrševati v življenju. Dvomi in predsodki so se borili z resnico . . .

Toda čeprav se ni mogel njegov duh še vzpeti do višav, kamor mu je kazal razsvetljeni učitelj, vendar je spoznal, da v nauku krščanske vere ni krivice in nasilstva, da je ta nauk čist in svetel, kakor žarek božje luči. Rekel si je, da bi morali ljudje, ki po tem nauku živé, biti drugačni, kakor so po večini oni, ki so prišli v deželo. Mož, ki se je v nesebični ljubezni žrtvoval zanj, ta je bil pač vreden učenec svojega mojstra. Toda drugi . . .

In ko se je nekoliko oziral po družbi krščanov, kolikor jo je dotlej poznal, mu stopi pred duha zorna podoba device, s katero se je bil seznanil oni usodni večer, katero je od tedaj nosil v svojem srcu . . . Tedaj, ko je prvič videl knežno Mileno, se ni

zavedal, da je kristjana. A sedaj se mu je zdelo, kakor da so v njej poosebljeni tisti nauki, o katerih mu je govoril menih. Na njej ni videl madeža; vse mu je bilo svetlo, plemenito, vzvišeno... Čeprav knežna iz sramežljivosti ni prišla več v bolnikovo sobo,

odkar se mu je obrnilo na bolje, je vendar Stojmir skoraj vedno živel v mislih nanjo. Vsa njegova duša je sanjala o njej... A kaj, ko se je obenem tako živo zavedal, da ga loči od nje nedogleden prepad... Kdo ve, ali premosti ta prepad bodočnost?

Stepni kralj.

Slika z barja. — Spisal I. E. Rubin.

Predlansko zimo je preminul... Marsikdo izmed vas je poznal tega 'stepnega kralja'. Tudi jaz sem ga večkrat videl, pozneje pa po dolgem izpraševanju izvedel tudi njegovo usodo. Sreča mu ni bila prijazna, marsikdo ga je pomiloval... Bil je revež celo svoje življenje. A zdaj je dostal — lahka mu zemljica!...

Njegova podoba se mi je vtisnila globoko v spomin. Kadar se zmislim nanj, stoji mi živo pred očmi njegov obraz s tisto čudno brado, s tistim nedolžnim, a pretresujočim smehom; zdi se mi, da vidim tiste njegove motne oči, ki so se tako vprašajoče uprle v vsakogar... Sam je rekel, da je 'kralj barja', kdo ve, ali zato, ker mu je bil ta kraj najbolj priljubljen, ali zato, ker je preživel vse svoje življenje na barju. Njemu je bila znana cela planjava, vsaka njena koča, vsak jarek, vsako drevo. Povsod ga je bilo videti, povsod si ga srečal. Ljudi se ni ogibal, rad je prihajal v njih bližino, a v nadlego ni bil nikomur. Govoril ni rad, odgovarjal je navadno s smehom, a poslušal je rad, zelo rad...

Rekli so mu, da je 'deseti brat', dasi so vsi vedeli, da je navaden človek, edin sin še živeče stare vdove Baruške. In dasi so vsi vedeli, kdo in kaj je, in dasi so večina znali, da mu je huda bolezen v glavi že v mladosti zapustila nasledke — um mu je bil bolan — je vendar dan za dnem moral poslušati isto — njemu tako zoperno besedo: „Jozlè, 'deseti brat'...“

Včasih se je smejal ljudem, kakor da ne razume, kaj pravijo, a drugič se mu je obraz skrčil v jezne gube, oči so se mu zasvetile, zaškrtal je z zobmi, stiskal pesti in pretil — a storil ni nikomur nič žalega. No, to je bilo redko, da se je Jozlè razsrdil.

In res je hodil kot 'deseti brat' po barju od koče do koče, zdaj po poti, zdaj po senožetih. Ako mu je kak jarek zabranil nadaljno pot, ga ni preskočil, ampak šel ob njem naprej in naprej, dokler ni prišel do konca, kjer je potem lahko nadaljeval svojo pot — saj cilja ni imel nobenega in mudilo se mu tudi ni nikoli nikamor. Bili so dnevi, ko je prehodil vso ravan, a drugič je zopet ležal za kakim grmovjem, ne da bi se zmenil za jed in pijačo... Le ako je prišel kdo mimo, stopil je navadno izza grmovja, šel parkrat gori in doli, se zadovoljno smejal in kazal, kakor da pojde tudi on dalje, a v resnici je šel skoraj vselej zopet leč na isto mesto; pravili so, da ni hotel, da bi kdo vedel, kje on spi ali leži, sicer mu ni bilo obstanka na tistem mestu...

Daleč z barja ni zašel nobenkrat; ako pa ga je pot zanesla včasih tja v tiste zelene hribe, o katerih je on vedno sanjal, se je gotovo v par dneh zopet vrnil nazaj na svoje barje. Tu je bila njegova domovina. Po noči in po dnevi je blodil okoli. Obstanka mu ni bilo nikjer... V njem je bila neka skrivna, čudna sila, ki mu ni pustila bivati dalje časa pri istih ljudeh, na istem kraju, ampak ga je gnala dalje, nepre-

Na vojvodskem prestolu.

Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal I. Selàn

(Dalje.)

V. Frankovske spletke.

Grof Erik je ostal po knežji gostiji, katera se je tako nesrečno završila, še nekaj časa v Gorotanu. Z vojno zoper Obre je bil namen svojega poslanstva dosegel. A hotel je nekoliko spoznati splošne razmere v deželi, da bi mogel o njih poročati kralju.

Karolov oče, Pipin, je bil, osvojivši si Gorotan, Slovencem pustil ono stopinjo neodvisnosti in samouprave, katero so imeli pod bavarskim gospodstvom. Zato kraljevi poslanci v Gorotanu niso izvrševali svoje oblasti v tolikem obsegu, kakor po drugih frankovskih pokrajinah. Vendar je bila že njihova prisotnost pri najvažnejših podjetjih slovenskim vojvodom trpko znamenje izgubljene svobode.

Ingo je bil sprejel grofa Erika z vso častjo, ki gre kraljevemu poslancu. Tembolj ga je bolelo, da se je pripetil na njegovem dvoru opisani, neljubi dogodek.

Veljava knezova in treznost krščanskih županov sta tisti večer zabranili krvavo klanje. A kakor goreča iskra je razvnela vest o drznem nastopu frankovskega grofa vse duhove po Gorotanu. Bati se je bilo upora.

Erik se je izprva prestrašil, ko je spoznal opasni položaj, katerega je bil sam zakrivil. Videl je, da gre njemu in vsem drugim Frankom za življenje, ako bi se Sloveni združeni uprli. Niti Ingov ugled niti njegova oblast bi ga ne mogla obvarovati pred divjo jezo razljučenega naroda. Prve dni se celo ni upal izza varnega grajskega ozidja. Nago varjal je kneza, naj pošlje na Bavarsko po nemške čete, naj v gradu pripravi vse potrebno, da odbije napad; zvrčal je nanj odgovornost za varstvo svoje osebe, prosil je in rotil . . .

Toda ko nekaj tednov ni bilo oboroženih trum pred knežji grad, se je povrnila Franku

zopet prejšnja samozavest. Nastopal je oblastno in prezirljivo, kakor prej; tožil, da se v tej poganski deželi ne spoštuje kraljeva oblast, zahteval zadoščenja za žaljeno dostojanstvo in žugal s krvavo vojsko.

Ingo je moral molčé prenašati očitanja ošabnega grofa, če je hotel odvrniti hujšo nesrečo. Drugi dvorniki pa so glasno obsojali Erikovo obnašanje in so izgovarjali mladega Stojmira. Erik je kmalu zapazil, da se razen njegovih rojakov vsi mrzlo in nezaupno vedejo do njega. Dasi je to žalilo njegov ponos, je vendar v svesti si svoje veljave zaničljivo preziral takovo nasprotstvo.

Z Geroldom in nekaterimi hlapci je hodil na lov po okolici ali pa je obiskaval bližnje nemške grajščake

„Dolgočasno je postalo v tem gnezdu“, reče nekega večera svojemu spremljevalcu, ko sta se vračala z lova proti knežjemu gradu. „Zato sem se pripravil za odhod. Ingo že komaj čaka, da se poslovim. Jutri mu storim to uslugo. Hahaha! A prej izpregovorim ž njim še resno besedo!“

„Tako, ti misliš oditi? — A povrneš se menda vendar dotlej, ko postavimo onega poganskega predrzneža, ki te je pri gostiji napadel, pred sodbo?“ odgovori Gerold. „Ingo mora po zakonu napovedati javen sodni zbor. Vem, da bode izkušal zadevo zavleči iz strahu in prijenljivosti do poganske svojati.“

„Ingo je naš vazal“, reče Erik zaničljivo. „Kraljevega ukaza se ne bode upal prezirati. Zato pohitim takoj v Režno, kjer se mudi kralj Karol, in mu tako črno opišem upornost teh slovenskih robov, da jih bode brez dvoma ostro kaznoval.“

„Priložnost se ti ponuja, da si prisvojiš lepo posestvo. Osoje so diven kraj. Ker po zakonu vse premoženje zločinca pripade kralju,

lahko dobiš ti od njega posestvo v fevd. Karol ti prošnje gotovo ne bode odbil.“

„Ne tajim, da se ne bi rad naselil v tej lepi deželi, ki bi bila še lepša, da ni v njej toliko po-

sicer zaničujem slovensko sodrgo, a priznati moram, da slovenske devojke tekmujejo z najlepšimi nemškimi krasoticami. In Milena je cvet slovenskih deklet.“

Slikal Giulio Romano.

Kronanje bl. Device Marije.

ganske golazni. In da ti odkrito govorim, še nekaj drugega me vleče v Gorotan. Ingova hči je krasno dekle, to si brez dvoma tudi ti opazil; mene je njena lepota tako očarala, da je ne bodem tako skoraj pozabil. Na kraljevem dvoru ji ne dobiš vrstnice. Iz dna svoje duše

„Čestitam, čestitam že naprej“, dé Gerold smeje se. „Ti si prebrisana glava! Pridobiti si hočeš kar namah lepo posestvo, povrhu pa še imenitno in ljubko ženo. Pri moji vi-težki časti, lepi uspehi v tako kratkem času!“

„O uspehih še ne smemo govoriti“, odvrne Erik. „Zadnji čas se vede knežna hladno do mene. Prej je rada poslušala moje dvorljive besede, in zdelo se mi je, da sem ji že popolnoma omečil srce. Odkar sem se pa pri zmagoslavni gostiji sprl s tistim mlečnozobim fantičem, se me plaho ogiblje.“

„Ej, ženska boječnost! . . . Dobro znamenje záte! A ne obotavljaj se preveč in ne hodi okoli knežne, kakor maček okoli vrele kaše. Le pogumno naprej! Poznam nekoliko žensko naravo. Z bojazljivostjo ne opraviš pri njih ničesar, a vitežka odločnost napravi nanje velik vtis. Tako me je učila izkušnja.“ Grof Gerold si je podjetno sukal dolge brke in začel praviti o svojih nekdanjih zmagah, ki jih je pridobil na dvoru pri raznih gospeh in gospicah . . .

Slednjič pristavi odvažno:

„Knez bode vesel, da dobi tebe za svojega zeta. Velika čast je za slovenskega vazala, ako dá svojo hčer plemenitemu Franku za ženo.“

„Vem, da mi Ingo izpolni sleherno željo. Tudi te se mi ne bode upal odreči. Tega kmečkega kneza imam popolnoma v rokah. Sicer je pa prevelika veledušnost našega kralja Karola, da pusti podjarmljenim Slovenom lastne vojvode. Zato je to ljudstvo tako uporno in neubogljivo. Trebalo bi jih ukrotiti z železno pestjo, kakor Saksonce. — Upam, da jim Ingo zadnji knežuje. Karolu popišem živo njegovo neodločnost in nebrižnost za razširjanje krščanske vere. S tem ga najprej spravim v nemilost. Ali ni sramota, da še vedno trpi malikovanje v deželi in ne upogne trdovratnosti poganskih županov?“

„Škof Teodorik je na Ingovi strani“, poseže vmes Gerold. „Ta je s knezom istega mnenja, in nam vedno pridiguje, da moramo pridobivati nevernike s prizanesljivostjo in z ljubeznijo, ne pa jim z mečem vsiljevati krščanstva.“

„Hm! Prazne besede! To sirovo ljudstvo naj je sprejemljivo za plemenito ravnanje in prepričevalni pouk! Treba je, da okusi bič, potem bode krotko. Ali ne bi dosegli prej svojega namena, ako bi namesto slo-

venskega kneza kak frankovski plemič gospodoval v teh pokrajinah?“

„Recimo ti“, smeje se Gerold.

„Morda. Zakaj ne? Jaz bi gotovo namah zlomil upornost teh kmečkih županov in odpravil zadnje sledove poganstva iz dežele. Tudi škof bi se menda ne protivil mojemu načinu pokrščevanja, ker bi se mu hitreje množila bogata desetina, in bi lep del zemljišč, ki so sedaj v posesti nevernikov, prišel v cerkveno last. Takih uspehov bi se gotovo veselil. Ha, ha!“

„Velike naklepe imaš. Želim ti, da jih srečno izvršiš“, reče Gerold. „Sedaj je prilika, da zadamo slovenskim plemičem smrtni udarec. Bodi ti sreča mila!“

Franka izpodbodeta konja, ki se spustita v naglem diru proti knežjemu dvorcu.

Drugi dan se je poslavljaj grof Erik.

Pred odhodom je hotel še na samem govoriti s knežno Mileno, da bi ji razodel svoja srčna čuvstva zanjo. Gerold, ki je pritrjeval njegovim visokotečim načrtom, mu je še zlasti dal novega poguma. Že si je naslikal v domišljiji, kako bode on kot frankovski mejni grof poveljeval v Gorotanu, kako bode stoloval tu v Gorotanskem gradu, in ob njegovi strani lepa Milena, hči zadnjega slovenskega kneza . . . Toda naklonjenost mlade knežne si je bilo treba šele pridobiti. Erik si je bil svest zmage in baš ob slovesu se mu je zdela najugodnejša prilika, da izpregovori z deklico odkrito besedo.

Milena je hodila navadno zjutraj v cerkev k maši. V prejšnjih dneh se ji je rad pridružil Erik in jo z vitežko dvorljivostjo spremljal k svetemu opravilu. A zadnji čas se je znala knežna ogniti njegovemu spremstvu. Tudi danes je bila odšla sama po navadni poti. Grof jo je opazil; sklenil je počakati jo na povratku.

Kakor bi se hotel izprehajati v svežem jutru, je šel Erik preko grajskega dvorišča po neki stranski stezi, ki je vodila čez travnike. Ko zagleda v daljavi vitko postavo Milenino, krene po ovinku proti glavni poti in stopi nakrat izza grmičevja prednjo.

Knežna se stresne, ko zagleda viteza pred seboj.

„Dobro jutro, visokorodna knežna!“ reče Erik sladko. „Sem li tako oduren, da sem s svojim prihodom prestrašil gospico Mileno?“

„O ne . . . to ne“, odgovori Milena v zadregi, katere je bil grof Erik vidno vesel. „Toda prišel si — takó nenadoma, gospod. In prav nič nisem mislila . . .“

„Torej sem tako tuj gospici Mileni, da nikdar ne misli name“, reče grof očitajoče. „A moje misli so često pri njej. Zato se tudi danes, pred svojim odhodom, nisem mogel zdržati, da te ne bi, žlahtna knežna, poslednjikrat spremljal na potu, po katerem sva tolikrat skupaj hodila.“

Erik se je ozrl na deklico, da bi videl, kako bode sprejela njegove besede. Toda Milena je povabila oči in vrtela mali molitvenik, katerega je držala v rokah.

„Težka mi bode ločitev od tega kraja“, nadaljuje potem grof Erik, „a najtežja zato, ker moram zapustiti tebe, žlahtna gospica.“

„Gospod, mene bodeš lahko pogrešal v sijajni družbi, ki te čaka na kraljevem dvoru“, odvrne smehljaje se Milena.

„Nikdar te ne pozabim, visokorodna knežna! Tvoja lepota zatemni vse frankovske dvorne gospodične. Neizbrisna mi ostane v srcu tvoja zorna podoba. Spremljala me bode po vseh potih mojega življenja. V spominu nate bodem iskal tolažbe in veselja v bridkih urah . . .“

Mileno je oblila rdečica ob teh njegovih besedah. Gledala je okoli sebe, ali ne prihaja kdo, da jo reši iz mučnega položaja; toda nikogar ni bilo v tem trenutku blizu; hotela je zavrniti zoprno laskanje, a beseda ji je zastala v grlu . . .

Erik je smatral njeno zadrego za ugodno znamenje in je govoril še z večjo vnemo.

Prišla sta medtem v pogovoru pred knežji grad.

Milena je hotela nekaj izpregovoriti v slovo, da ne razžali gosta in se hkrati reši nadležne družbe. Toda grof ji ni pustil v besedo.

„Šel bodem od tod“, je jecljal, „a moje srce ostane — ostane — pri tebi, žlahtna knežna. Vsak njegov utrip bode odslej posvečen tebi! Ti bodeš v njem kraljevala. Edino, kar me pri tej ločitvi tolaži, je upanje, da bode trajala le nekaj časa. Kmalu se zopet vrnem, in potem mi bode v tvoji bližini vedno sijalo solnce neskajljene sreče.“

Razburjen prime Erik knežno za roko in ji začne poljubljati drobne, bele prste . . .

Mileno pa navdá nepopisen srd in stud nad vsiljivim Frankom. Iztrga se mu iz rok, zakrije si obraz in brez slovesa, vsa iz sebe, odhiti po hodniku . . .

Začuden je gledal grof nekaj časa za njo. Potem pa se zlobno nasmehne in obrnivši se po vojaško sikne med zobmi: „Le potrpi, golobica, kmalu te ukrotim!“

Ingo je sprejel Erika resno in dostojno. Prosil je poslanca, da sporoči kralju Karolu neomejeno spoštovanje in vdanost vsega naroda v Gorotanu, ki bode tudi v bodočnosti ostala neomahljiva.

Grof se je zavedal, da ima v tem trenutku kneza v oblasti. Razsrjen, ker je pri knežni tako slabo opravil, je hotel izrabiti položaj, da pokaže Ingu svojo moč.

Mirno in ponosno posluša knezovo izjavo, potem pa odgovori:

„Veseli me, da bodem mogel poročati svojemu najmilostnejšemu gospodu in kralju o zmagonosni bitki, katero so nemški vitezi zaeno s pomožnimi slovenskimi četami izvojevali proti Obrom. Vesela vest bode vzradostila njegovo srce. Toda globoko ga mora užaliti, da se njegov poslanec v tej deželi tako malo spoštuje . . .“

Ingo je opazil, da grof peščici Nemcev prisvaja glavno zaslugo pri dobljeni zmagi, a molčé je prezrl to predrznost. Tembolj pa ga je bolelo, ker je Frank odkrito izjavil, da bode ves narod pri kralju očrnil.

„Zavedam se, da je bila žaljena v tvoji osebi čast kraljevega poslanca, plemeniti grof. Toda razpor je bil zgolj osebni. V hipni strasti in vsled hude žalitve se je izvršil nepremišljeni čin. Najmanj je pa hotel nesrečni

mladenič sramotiti tvoje dostojanstvo, plemeniti grof.“

Erik se zlobno nasmehne in odgovori: „Tvoja knežja milost torej zagovarja upornost in sramotenje kraljevega poslanca?“

„Bog vsegavedni, ki biva v nebesih, mi bodi priča, da je ne zagovarjam! Toda, kar se je zgodilo deloma iz nevednosti, deloma iz prenegljenosti, tega ne gre smatrati za premišljen upor. Nevešči so še nekateri naših ljudi v zakonih, kateri vežejo druge narode.“

„Kaj ni mar Gorotan krščanska dežela?“ povzame trdo grof Erik. „Ali vlada tu še vedno poganska sirovost? Ali tako malo veljajo zakoni omike in krščanstva, da se sme brez kazni v blato teptati kraljeva oblast?“

Kneza je Erikovo očitanje zadelo v živo. Najbolj ga je bolelo, če je kdo dvomil o njegovem krščanskem mišljenju.

„Moj Bog, moj Bog!“ je klical užaljen. „Ali ne storim vsega, da bi privedel svoj narod v Kristusovo cerkev? Ali se ne razširja krščanstvo vedno bolj po deželi? In če jih je še nekaj, ki se upirajo zveličanskemu nauku sv. evangelja, ali jih bodem mar s silo mogel pridobiti?“

Erik vnemarno zmaje z ramami in odgovori:

„Kako upaš doseči boljših uspehov, milostni knez, o tem meni ne gre sodba. A toliko vem, da s potuho ne bodeš zatrl upornosti poganov.“

„Kaj naj torej storim?“

„V imenu kralja Karola zahtevam zadoščenja za svojo žaljeno čast“, reče Erik z povzdignjenim glasom. „Ako bi bil tu navzoč kot navaden vitez, in bi bil moj nasprotnik plemiškega rodu, pozval bi ga z mečem v roki na dvoboj. Ker pa sem prišel kot kraljevi poslanec, zahtevam, da se hudodelec po zakonu kaznuje v javni sodbi z vso strogoostjo!“

Nekaj trenutkov je nastala globoka tišina, potem pa zakliče Ingo razvnet:

„Storil bodem, kar zahtevaš od mene! Toda, ako pride do bratomornega boja in prelivanja krvi, pade naj krivda na tvojo

vest! Bog v nebesih bode sodil tvoje ravnanje!“

„Ozir na vzvišeno osebo kralja, katerega zastopam, zahteva, da se potegnem za svojo čast“, reče hladno grof Erik. „Žal mi je, da moram žaliti tvoje srce, ko izvršujem svojo dolžnost. Upam, da se zopet snideva v prijetnejšem položaju.“

Ko je poslanec odšel, zgrudil se je Ingo na stol in si zakril obraz z rokami...

Na dvorišču je grof glasno dajal povelja.

Čuli so se pozdravi odhajajočih Frankov in ropot konjskih kopit. Knez pa je nepremakljivo sedel. Mučne skrbi so mu težile srce...

Kar se odpró duri, in v sobo stopi knežna Milena. Plašno se ozre okoli sebe, hiti k očetu, ga prime za roko in sočutno vpraša: „Kaj ti je, oče moj?“

„Ne vprašuj me, otrok, ker mi ne moreš pomagati“, reče Ingo zamišljen.

„Ali te je razžalil oni nesramni Frank?“ začne zopet Milena z drhtečim glasom.

„Grof Erik je prišel k meni po slovo in je ravnokar odjezdil s svojim spremstvom. — A videti je, da tebi vitez ni pri srcu“, pristavi Ingo s trpkim nasmehom.

„Ne morem ga trpeti, tega sladkoustneža! Zoprni mi je v dno srca. Jaz... jaz ga sovražim...“

Knežna se je tresla od razburjenosti in oči so se ji iskriale od nevolje. Ingo potegne deklico k sebi in reče prijazno:

„Pomiri se, dete moje! Upam, da ti grof ne bode več prišel na pot. Tudi jaz nimam vzroka žalovati za njim. A bojim se, da utegne njegov odhod biti usoden za nas. Frank se bode maščeval nad Stojmirom in nad nami.“

Milena prebledi od strahu. Plašno pogleda očeta.

„A kaj hoče storiti?“ jekne zamolklo.

„Stojmir bode ostro sojen. Tej kazni ne uide. A morda pride še kaj hujšega nad nas vse. Posledice utegnejo biti strašne, in ne vem, kako bi jih odvrnil. — Šel bodem k škofu Teodoriku, ki je razsvetljen mož in vpliven pri kralju. Ta mi bode najbolje sve-

toval, kaj naj storim v tem mučnem položaju.“

Nemo je poslušala deklica očeta. Ko je pa izgovoril, se ga oklene okoli vratu, nasloni glavo na prsi, in solze se ji uderó po belem licu . . .

VI. Na kresni večer.

Kresni mesec!

Bajni in skrivnosti polni čas, ko se tajne sile gibljejo v naravi in se čuda stvarstva razkrivajo strmečim očem! Dih božji veje preko pomlajene zemlje, ki je odeta v bujno zelenje in cvetje . . .

V tem času so obhajali poganski Sloveni svoj kresni praznik.

Ko je vseoživljajoče solnce doseglo vrhunec svojega teka, in je bila narava najbujnejše razvita, praznovali so zmago solnčnega junaka nad zimskim zmajem. V proslavo zmagonosnega Svetovita so plapolali kresovi po gorah in hribih, drevila se goreča kolesa po gorskih rebrih in brežinah, in mlado ljudstvo je radostno vriskaje z gorečimi plamenicami v rokah tekalo po zelenih travnikih. S petjem, zelenim nakitjem in veselim rajanjem so častili radodarno božanstvo, ki je obsipalo zemljo s tolikim čarom.

Bilo je popoldne pred kresnim večerom. — Na Osojah se je staro in mlado pripravljalo na praznik. Vendar letos ni bilo slišati tistega veselega petja in vriskanja, ki se je druga leta razlegalo preko jezera in odmevalo v gorskih robah. Tiho je šel vsakdo za svojimi opravili. In čeprav je tuintam brezskrbna mladina dala odduška svoji radosti z glasnimi klici, vendar je bilo poznati, da vlada na tem kraju tiha žalost.

Samoten je stal županji dvorec koncem vasi. Kjer se je sicer ob tem prazniku gnetlo ljudi, tam sta danes le zvesta hišna služabnika vršila svoj posel, da ohranita čestito navado očetov. Stari Volkonja, ki je služil prostovoljno že dolgo vrst pri hiši, in mlada Ljutica, katero je bila mati Branka po smrti starišev vzela v rodbino, sta kitila dom s cveticami in svežim zelenjem.

„Šopek praproti mi podaj“, reče Volkonja na lestvi stojé deklici; „zatakniti jo moram na vogale pri strehi in na vrh slemena, da nas obvaruje pogubonosne strele . . . Praprot je Perunovo zelišče. Kadar prihaja razljučen bog v poletni nevihti, sipajoč iz črnih oblakov grozo in razdejanje, prizanese hiši, na kateri ugleda sebi posvečeni cvet.“

„Je li res, da se praprot razcvete samo v kresni noči, oče Volkonja?“ vpraša deklica.

„Razcvete se in dozori hkrati. Tako mi je pravila babica. Blagor človeku, komur se posreči, da je tisti trenutek v gozdu. Ako dobi le nekaj zrn praprotnega semena, se mu odpró vsa čuda kresne noči. Ded Marin, ki je pred več leti umrl v vasi, je baje slišal v ti noči govoriti živino v hlevu, ker mu je ponevedoma nekaj praprotnega semena ostalo za jopičem, ko je ležal v gozdu.“

„Ali pojedete iskat nocoj zakladov, oče Volkonja?“ reče Ljutica šaljivo. „O kresu pridejo baje iz zemlje solnčit se, in po noči plešejo nad njimi modrikaste luči.“

„Ej, ne norčuj se z menoj, deklina! Preokorne so moje kosti za taka nevarna podjetja. A svojo glavo zastavim, da bodeš ti še danes zvečer čepela v vrbovju na bregu in gledala v jezero, da uzreš v njem obraz svojega prihodnjega ženina! Le glej, da ti ne izpodleti in da ne štrbunkneš v vodo, kakor se je lani pripetilo stari devici Radonji!“

Deklica je zardela, starec pa se je dobrovoljno zasmel in hitel z lestvo okoli hiše.

„Nad vrata moram še pribiti oni veliki venec iz rumenih kresnic, ki so posvečene Svetovitu, da brani vhod čarovnicam in zlim duhovom. — Ne pozabi tudi v hlevu postlati živini s kresnimi cveticami, da se bode rajši debelila, in da nam krave dadó več mleka.“

„A treba je zelišča nabirati še le po noči, ko pade rosa nanje. Tedaj imajo več zdravilne moči“, zavrne Ljutica.

„Zdravilna je danes vsaka zel“, odgovori starec, „ker ji kresno solnce daje čudotvorno moč, da odvrča bese in hudobne čare od hiše. — Ej, to je bilo življenje o kresu v prejšnjih letih, ko je Stojmirov otec županoval na

Osojah!“ vzdihne potlej Volkonja po kratkem premolku. „Tedad sem bil še mlad. In žgali smo kresove, rajali okoli njih in vriskali, da se je razlegalo v dol in goro. Mladost je pač razposajena norost. A danes je tu v županovem dvorcu kakor da bi imeli mrliča v hiši.“

„Kako naj se veselimo, ko je zadela gospodarja tolika nesreča?“ pripomni deklica.

„Kaj? — Dovolj je nemega žalovanja!“ razhudil se je Volkonja. „Ali bi ne bilo boljše, da se zbere vse ljudstvo, ki časti še stare bogove, in s silo oprosti ujetnika Stojmira? Ali ne bode mati Branka že skoraj od same žalosti izhiralala? — Toda upam, da kmalu napoči dan plačila za Franke in njihove privržence! Svetovit, čigar praznik danes obhajamo, nas bode združil.“

„Čula sem o velikem kresu in o daritvah, ki se imajo danes po noči vršiti na Trebišču onkraj jezera.“

„Pst! — Tih govori, dekle!“ reče starec zamolklo. „O tem kresovanju ne sme nihče vedeti, kdor ni povabljen. Zato brzdaj svoj jezik, da ne izve skrivnosti kak krščan. Važne stvari se bodo odločevale nocojšnjo noč. Le moli k Perunu, da nam pomaga pri delu in skoraj vrne našega gospodarja. A glej, solnce je že zašlo za gore, in goste sence legajo po jezeru. Pripraviti moram še lipovega lubja in brinovega lesa za grmado.“

Volkonja je odšel s sekiro v les, deklica pa je hitela nastiljati hišo in hlev s kresnim cvetjem.

Na jugozapadni strani jezera, kjer sprejema njegov odtok od severne strani nekaj gorskih hudournikov, se je dvigal nizek, deloma obrastel grič z malo ravnico na vrhu. Ker se je raz njega videlo preko vsega jezera, globoko doli po dravski dolini in po stranskih gorskih soteskah, so si izvolili Slovenci ta kraj za svoje bogoslužje. Na njem so se vršile skupne daritve in svečani shodi. Zato okolica še sedaj nosi ime Trebnje (t. j. kraj za darovanje).

Na kresni večer so se na Malem Strmcu zbirali ljudje od vseh strani. Urno so drčali

čolni, polni mož in mladeničev, po gladki jezerski površini; drugi udeležniki so prihajali z Gorenjega in Dolenjega Podravja, s Krke in iz Ziljske doline. Skrivnostnotiho, le tuintam v zamolklem, polglasnem pogovoru so se pomikale trume ljudi proti hribu, kjer je — kakor velik kažipot — plapolal orjaški kres proti nebu.

Na ravnici vrhu hriba je rastla košata lipa, Slovenom sveto drevo. Pod njo je bil postavljen velik lesen kip boga Svetovita, z žarnim vencem na glavi opleten z zelenjem in cvetjem. Blizu lipe je bil iz kamnja zgrajen žrtvenik, na katerem je gorelo nekaj polen.

Mlada, rejena junica, privezana za drevo z dolgim konopcem, je poleg njega brezskrbno mulila travo in se zvedavo ozirala po prišelcih. V gostih vrstah so obdajale množice daritveni prostor in s spoštljivim molčanjem pričakovale začetek svetega dejanja. V svitu ognja si videl krepke mladeniče in može oborožene s kijem in ščitom ter sive starce, ki so ob palici prišli k svetkovanju na goro. Tik žrtvenika je stala visoka ženska, zagrnjena v temen plašč, ki je nemo zrla v ogenj pred seboj. Bila je Stojmirova mati, Branka, za sinove odsotnosti načelnica osojske zadruga. Plamen ji je razžarjal blede, upali obraz, na katerem sta tuga in skrb začrtala marsikatero brazdo. Stari Volkonja je netil ogenj, nalagal suhega lipovega lubja in brinjevih vej in mrmral skrivnostne besede. Več županov, starejšin in drugih odličnih mož je stalo v notranjem krogu in se šepetaje pogovarjalo med seboj. Vso ravnico so napolnjevale trume udeležnikov. Za njimi pa so stale, kot neme priče nočne daritve, vitke temne smreke in nad vsem prizorom se je razpenjal zvezdnati nebesni obok, na katerem je še trepetal oni tajni polusvit, ki označuje jasne kresne noči.

Iz množice stopi stari Braslav in se približa žrtveniku. Ker je bil izmed županov najstarejši in najuglednejši, je imel opravljati pri daritvi službo svečenika.

„Je li ugoden čas in prostor, da se izvrši sveta daritev?“ vpraša okoli stoječe.

„Kraj in čas je določil Svetovit“, odgovoré navzoči.

Starec se obrne proti množici in reče slovesno:

„K svetemu dejanju ste se zbrali na posvečenem prostoru. Zato stopite čistih rok in pobožnega srca pred žrtvenik nesmrtnih bogov!

Kdor pa je sovražen veri naših očetov, kdor snuje izdajstvo in lokavost v svojem srcu, naj se loči iz tega kroga!“

Globoka tišina je zavladovala med množico. Braslav je nadaljeval:

„Svetovito slavlje obhajamo danes. Svarogov velmožni sin, ki se sleherni dan v zlatem vozu prepeljava po nebesnem oboku, praznuje svojo zmago nad zimskim zmajem. Zato naj kipi njemu v čast hvalna molitev, naša pesem mu ôri, in dim svete daritve se dvigaj do njega! Čeprav nam je Svetovit v tem trenutku zakril bliščeči svoj obraz, pa nam je vpricho brat njegov, bleđi Mesec, in vpricho so nam njegove sestre, srebrne Zvezde.“

Nato vzame Braslav velik, dvorezen nož, katerega mu je podal Volkonja, in pristopi k junici.

Dva moža primeta žival za roge in ji skloneta glavo nazaj. V hipu zasadi svečenik brušeni nož v napeti vrat, curek krvi se vlije po zemlji, žival se zvija, bije z nogami in se slednjič mrtva zgrudi na tla. Dočim sta moža trebila iz nje drobovje, začne navzoče ljudstvo z obrazom obrnjeno proti ovenčanemu kipu moliti obredne molitve in prepevati svete pesmi.

Ko je bila žrtev pripravljena, dvigne jo stari svečenik, in položi na ogenj. Potem razpne roke in moli:

„Svetovit četveroobrazni, ki baješ po vsem svetu, ki vse vidiš in vse čuješ, ki nam dovajaš beli dan in ustvarjaš mladoletje: sprejmi daritev svojih vernih častivcev! Razlij obilnost svojih dobrot nad naše dvore in vso domovino Slovenov! Reši nas, bedne siromake, iz rok sovragov naših!“

Kakor okamenela je stala množica med svečnikovo molitvijo. Slovesno so donele besede skozi nočno tišino...

Le ogenj je prasketal in lizal tolsto žrtev...

Ostro se je črtala vitka postava starega Braslava v njegovem rdečem svitu. Stojé kraj žrtvenika s kvišku povzdignjenimi in razprostrtimi rokami se je zdel nadnaravne velikosti. S svetim strahom je ljudstvo gledalo nanj in ko je utihnil on, začuje se kakor polglasen odmev med ljudstvom:

„Svetovit četveroobrazni, reši nas, bedne siromake, iz rok sovragov naših!“

Po molitvi gre Braslav počasi, s sklonjeno glavo okoli žrtvenika in vrže pest posušenega cvetja v ogenj, tiho govoreč neznane besede. Za njim se razvrsté velmožje in drugo ljudstvo, vsak nesoč nekaj rumenih cvetlic, da jih žrtvuje Svetovitovemu spominu. Med petjem in molitvami se je vil sprevod okoli žrtvenika, in često je bilo slišati odpevko: „Reši nas, bedne siromake, iz rok sovragov naših!“

Po končanem sv. opraviu stopi Braslav zopet k žrtveniku. Počasi in s stresočim glasom začne govoriti:

„Po navadi očetov smo opravili kresno daritev, da si naklonimo pomoč nesmrtnih bogov; zakaj hudo leži nad nami njihova jeza. Kakor so bili nekđaj mili našim pradedom in jim dali zmago nad sovražniki, tako so sedaj razsrjeni odvrnili od nas svoj obraz in nas prepustili oblasti sovragov...“

Vzdih in bolestni klici se začujejo iz množice. Starčki in žene stegajo roke proti nebu, kakor bi hoteli potolažiti nemile bogove.

„V rokah bogov je naša usoda“, nadaljuje Braslav, „in kakšno nam podelé v bodočnosti, je smrtnim ljudem neznano. A vendar smemo upati, da nam bodo naklonjeni, kajti bojujemo se za njihova prava in za vero, ki smo jo podedovali od pradedov. Zadosti dolgo že teptajo oholi tujci v prah naše svetinje, zadosti dolgo kratijo čast in veljavo nesmrtnim bogovom in izzivajo njihovo jezo. Napočiti mora kmalu dan plačila! In tisti, ki prihajajo v strašnem viharju, ki pošiljajo grom in blisk, jih bodo zmléli v svojem srdu!“

Strastno je govoril starec. Oči so se mu iskriale maščevanja, divje je stiskal pest in

pretil z dvignjeno roko. Od razburjenosti preneha nekaj trenutkov; potem povzame znova:

„Sila je priklopela do vrha. Tujci nas stiskajo od vseh strani in skoraj nas bodo pregnali iz rodne zemlje. Zopet so nam prizadeli hud udarec. Mladi Stojmir, ki je v zadnji vojski zoper Obre pokazal svoje junaštvo, je v oblasti Frankov. Drže ga ujetega in tožiti ga hočejo na življenje in smrt.“

Pri teh besedah izbruhne vihar jeze in nevolje. Sliši se vpitje in rotnenje. Može bijejo ob ščite in rožljajo z meči, drugi kličejo: „Smrt Frankom!“ — „Vzdignimo se nadnje!“ Še le čez nekaj časa je postalo toliko tiho, da je mogel Braslav zopet govoriti:

„Udarec, ki ga Franki namerjajo, ne bode zadel le mladega junaka in njegove matere, ki žaluje za sinom, temuč nas vse. Enaka usoda čaka vse častivce starih bogov, vse zveste Slovence. Zato je treba krepkega odpora zoper tuje nasilstvo. Obsodba Stojmirova bodi nam znamenje za splošen upor. Tedaj naj se dvignejo v Gorotanu vsi, ki goré za vero očetov in svobodo domovine. Kakor blisk iz jasnega bode zadela sovrage naše maščevalna roka, in dobri bogovi, ki so sedaj milostno zrlji na našo daritev, bodo z nami.“

Burni klici so sledili ognjenim besedam starega bojvnika. Može so dvignili ščite in kopja in prisegali maščevanje. Župani so stiskali Braslavu roko in obljubliali svojo pomoč. Drugi so se gnetli okoli Branke, jo milovali, klicali vse bese in črte nad Franke in krščane. Iskra je bila vržena med ljudstvo. Divjega srda in maščevanja so gorela srca vseh, in zopet je imela vihrati bratomorna vojska po Gorotanu.

Vršil se je posvet, kako zasnovati zaroto po vseh krajih dežele. Tajno so se imele vršiti vse priprave. Zanesljivi može naj bi raznesli vest od sela do sela, od hrama do hrama in pripravili privržence starih bogov na usodni dan. **Z a v e r o i n p r a v d o o č e t o v!** Kakor v dnevih Valjunovih se je imelo glasiti bojno geslo. Ob

določenem dnevu naj bi se nenadoma izvršil napad na frankovske gradove in krščanske cerkve. Vsem Frankom so zaprisegli smrt, krščanskim Slovenom pa, ki bi hoteli zopet se povrniti k veri očetov in se udeležiti maščevalne vojske, so sklenili prizanesti. Knez Ingo, razširjevavec nove vere in prijatelj Frankov, bodi odstavljen. Na čelo slovenski vojski pa naj bi stopil junak, katerega je hotela vničiti frankovska zavist — mladi **S t o j m i r**.

Pozno v noč so še taborili pogani na malem hribu in snovali krvave naklepe. Mlado jutro se je že svitalo na vzhodu, ko so se začele razhajati množice, nesoč s seboj ogorke svetega ognja, da z njim podnetijo plamen na domačem ognjišču.

Braslav je ostal sam z Branko na pozorišču.

„S teboj pojdem na Osoje“, reče sestri, „da tam praznujem kresni dan in ti delam družbo v samoti.“

„Kakor hladilna kaplja mi je bil današnji večer“, vzdihne Branka. „Morda po stiski, ki so jo nam poslali bogovi, napočijo za nas lepši dnevi. Toda kakor nož mi reže v srce zavest, da je Stojmir v rokah tistih krščanskih menihov, ki so že preslepili toliko naših ljudi.“

Braslav vnemarno zmaje z ramo.

„In nisi li pravil, da je bila vzrok razporu na kneževem gostovanju Ingova hči?“

Starka stopi pri teh besedah k Braslavu, ga prime trdo za roko in mu prestrašena zre v obraz.

„Nisi li pravil, da se je zaradi nje spril s Frankom?“ ponavlja s tresočim glasom.

„Ne muči se z nepotrebnimi skrbmi“, pogovarja jo Braslav. „Hipno navdušenje — družega nič. Saj veš, da vino in ženske celo starcu včasih zmedejo glavo. Toda Stojmira poznam dovolj in vem, da se ne boče vdal mamljivi vabi, naj se mu že približuje v meniški halji ali pa v ženskem krilu. Kriivična obsodba ga bode vnela za vojsko. Dnevi krvave osvete napočijo kmalu v Gorotanu.“

„Znamenja so slaba“, zamrmra Branka odhajaje.

„Povodnik se je baje sinoči oglašal v čave in šumeli med vejevjem košate lipе. Solnce je izšlo izza gore in obsijalo kameniti žrtvenik, s krvjo oškropljena tla in črne skovikala na lipi.“

Prazno in zapuščeno je ostalo žrtvišče. ogorke kresne grmade ...
Le jutranji vetrovi so pihljali preko goli- (Dalje.)

Sestanek na grobu.

† Ivanki.

I.

Kam sem zášla, kam sem zášla ...	Tužna jesen! Svoje dáre
Tu sem našla Te med gróbi?	vse si vzela, vse pobrála —
Ah, med grobi tu, predraga,	kakor vdova osaméla
in po tako kratki dóbi ...!	je narava nam ostála ...

Flora spava! — Radost ž njo je
v srcu mojem pokopána:
ko z jesenskim zadnjim cvetom
Ti si meni v grob dejána!

II.

Videla nocoj sem Tebe! —	Ti odšla si brez slovesa,
Bilo ni to v davnih dneh,	brez slovesa šla sem jaz ...
da so tihi dom Ti dali	A kakó sta naju pôti
tam na zábljenih gróbeh.	se ločili od tačas?
Došla si... Kako? — Spozdravom —	Ti odšla si z nado v srcu,
Kákšen bil je ta pozdrav?	s polnim srcem jaz nadej ...
Tak, kot sredi mrtvih gróbov	Ktera naju bolj je srečna —
diha zvesta ga ljubav!	Ti li jaz? Povej, povej!

V sanjah videla sem Tebe
in na ustnih Tvojih sméh —
a povej, kaj Ti si zrla
v teh zasólzjenih očéh ...?

Ljudmila.

Na vojvodskem prestolu.

Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal *I. Selàn.*

(Dalje.)

VII. Pregnan!

V jeseni, ko je bila spravljen žetev in je listje na drevesu že začelo rumeneti, se je vršil na prostranem polju poleg Gorotanskega gradu deželni zbor.

Za tedanje javno življenje so bili ti shodi velikega pomena. Vse važnejše zadeve, tičoč se deželne uprave ali pravosodja, so se na njih reševale. Tu so se vršili posveti, kako zavrniti napade sovražnikov, tu so se skle pale kupne in darilne pogodbe, menjavala zemljišča, določevala desetina, tu razsojale važne pravde. Vsak prost deželan se je smel shodov udeležiti in si na njih iskati pravice, če se mu je bila kratila.

Udeležba je bila to leto še mnogo živahnejša kakor sicer. Nemški vitezi so prišli z obilnim spremstvom; tudi krščanskih Slovenov je bilo navzočih večje število, poganov pa zelo malo. Izmed županov, ki so veljali za privržence stare vere, se je udeležil zborale Žitomisel z nekaterimi preprostimi možmi.

A med navzočimi Sloveni je vladala neka pritajena bolest in skrb, neka napetost, podobna tišini pred izbruhom hudega viharja. V malih gručah so stali skupaj velmožje temnega čela in resnih lic in se poluglasno pogovarjali.

Kročile so vznemirljive vesti. Govorilo se je, da je kralj Karol razsrjen na kneza; da namerava dati Gorotanu mejnega grofa, Ingu pa vzeti oblast; da se že zbira ob bavorski meji večja vojna . . . Drugi so pravili, da so se frankovske posadke v deželi pomnožile, in da se baje v kratkem več nemških plemičev naseli v Gorotanu . . . Čule so se pa tudi vesti o skrivnih pripravah za upor. Po selih je ljudstvo opuščalo poljska dela, pripravljalo kopja in loke, brusilo sekire, popravljalo nasipe. Tuintam so že vzpla-

polavali kresovi po holmih, kakor da označujejo krvavo vojno . . . Mučna zavest negotovosti in slutnja prihodnjih strašnih dni strela duhove. Ošabno, kakor da so gospodarji v deželi, so se kretali Franki na zborovalnem prostoru, oblastno so dajali povelja in se prezirljivo obnašali do domačinov. Vsi nemški plemiči, kolikor jih je bilo naseljenih v Gorotanu, so bili navzoči. Spremljale so jih močne čete oboroženih mož, ki so bile videti pripravljene za boj. Na čelu Frankom sta bila grofa Erik in Gerold.

Po slovenski navadi so se vršili shodi pod starodavno lipo, ki je rastla na planjavi poleg knežjega gradu. Ograjen prostor je bil odločen za duhovščino, plemstvo in župane, ki so imeli na zborovanju odločilen glas. Zunaj ograje pa se je zbiralo prosto ljudstvo, poslušalo posvetovanja ali tudi prijavljalo svoje pravde pred zbor.

Leno in brez zanimanja so se vlekle obravnave o raznih deželnih zadevah. Vsa pozornost je bila obrnjena na sodbo, ki je tedaj razburjala duhove po Gorotanu in skoraj zanetila plamen krvavega upora.

Bilo je megleno jesensko jutro, ko so se zbrali po knezovi napovedi udeleženci zborale na določenem prostoru, da sodijo župana Stojmira zaradi razžaljenja kraljevega poslanca.

Resnega obraza je sedel Ingo na vzvišenem mestu ob deblu košate lipe, z rokami oprt na kamenito mizo, na kateri je ležal dolg, dvorezen meč, znamenje sodne oblasti.

V spremstvu nekaterih duhovnikov je bil navzoč škof Teodorik. Odkazan mu je bil časten prostor kraj kneza. Njemu nasproti so sedeli nemški vitezi. Za njimi so se vrstili slovenski župani in starejšine.

Sredi zbirališča, nekoliko nižje od drugih, je bila pripravljena lesena klop za obtoženca

Stojmir je prišel v družbi Žitomisla in njegovih tovarišev.

Oči vseh v okrožju zbranih so se uprle vanj, ko se je prikazal med zborovalci. Vsled bolezní, katero je prebolel, je bil bled in upalega lica. A samozavestno je stopil na odkazano mu mesto in stojé je z mirnim pogledom obšel krog svojih sodnikov in mnogoštevilne množice. Strupeno so ga gledali frankovski vitezi. Gerold izpregovori kraljevemu poslancu nekaj zaničljivih besed na uho, na kar se ta porogljivo nasmehne.

„Od onih vitezov mladenič nima upati milosti“, šepne Reginbald škofu. Teodorik molcé prikima z glavo in se pomilovalno ozre na Stojmira.

Vse postane pozorno, ko se dvigne Ingo in začne počasi z resnim glasom:

„Po navadi očetov smo se zbrali na javnem shodu, da zaslišimo in sodimo župana Stojmira z Osoj, ki je obtožen, da je razžalil kraljevega poslanca in se tako zadolžil z upornostjo zoper kralja. V imenu naroda moramo nad njim izreči obsodbo. — Tožitelj naj nam obrazloži krivdo, vi okoli pa ne motite z vpitjem miru in tihote, ki pristojna važni obravnavi.“

Grof Erik stopi oblastno h knezu, zarožlja z mečem parkrat sovražno, pogleda Stojmira in prične s kričéim glasom svojo obtožbo: „Hudodelstvo, katero je učinil obtoženeec, je bilo očitno; zgodilo se je vpričo mnogoštevilne družbe. Zato ne gre tu šele soditi o njegovi krivdi, temuč treba je izreči le ostro kazen. — V kraljevem imenu sem bival med vami in kot poslanec zastopal njegovo posvečeno osebo. Tedaj se je osmelil drzni pogan dvigniti svojo roko in me zavratno napasti. Z mečem bi me bil prebodel, da me niso varovali drugi vitezi. Zato dolžim Stojmira z Osoj kršenja javnega miru in očitnega upora. V kraljevem imenu zahtevam od vas, da izrečete kazen nad tem hudodelcem, daste meni zadoščenje za žaljeno čast, kralju Karolu pa izpričate vdanost in zvestobo, katere od vas pričakuje!“

Samozavestno je govoril Frank in se izzivajoče oziral sedaj na kneza, sedaj na žu-

pane. Ko je končal, so mu nemški vitezi glasno pritrjevali.

„Vrv za vrat veleizdajici!“ zakličé debeli grof Kadaloh. In kakor v zboru so zaklicali Franki: „Na vešala ž njim!“

Iz množice se je čulo zamolklo mrmranje in klici: „Nedolžen je!“ — „Drugi so krivi!“ — Slovenski župani so nemo gledali predse. Grožnje, ki so zvenele iz Erikovih besedi, so dovolj jasno pričale, kaj jih čaka, ako bi se hoteli potegovati za Stojmira. Vendar vstane Pribislav iz Bistrice in reče: „Vsak hudodellec ima pravico, da se zagovarja, preden je sojen. Zato za tožiteljem čujmo tudi obtoženca!“

„Zagovarjati se ima pravico!“ oglosi se nekdo iz množice.

„Čujmo sedaj njega!“ klicali so drugi.

Frankom je bilo neljubo, da se Stojmiru podeli prosta beseda; a ko je Ingo razsodil, da je treba tudi obtoženca zaslišati, je vse obmolknilo.

Stojmir je ves čas, ko je grof Erik razkladal svojo tožbo, nepremično zrl v svojega protivnika. Sramota in jeza sta mu z rdečico zalivali obraz, ko je slišal njegove hinavske besede. A izprevidel je tudi iz nastopa, iz groženj frankovskih vitezov, da ima strastne sovražnike zoper sebe. Vedel je, da tu ne bodo obveljali boljši razlogi, in da je izgubljen. Vendar se na knežji poziv dvigne s svojega sedeža, se ponosno vzravna, stopi korak naprej in z zvonkim glasom začne svoj zagovor:

„Knez, župani, starejšine in možje gortanski! Pod milim nebom in pri belem dnevu se ima po navadi Slovenov vršiti sodba, da spričo svetle luči ne upa lokavost iz svojega temnega brloga, da se pokaže zvita laž v pravi podobi. Tudi moj tožitelj veruje, da je nad nami bog, ki vse vidi in vse čuje, a vendar se je drznil govoriti lažnjive besede. Dolži me, da sem ga sramotil in napadel pred odlično družbo. A žalil je prej on mene, osramotil on mene in moj rod! Meni je le pristojala sveta pravica osvete. Prijatelju povračuj dobro z dobrim, a sovražniku zlobnost s pestjo in z mečem, me je učila mati...“

Zakon sem kršil? Najvišji zakon je tisti, ki nam vелеva braniti svojo čast in čast svojega rodu. Ta zakon so mi zapisali nesmrtni bogovi v srce, in prejel sem ga kot dragoceno sporočilo od svojih prednikov. A po vaših frankovskih zakonih se ne sme žaliti kraljevi poslanec! Kaj so tisti reki, ki jih črtate z umetnimi pismeni na pergamen, ki jih vsiljujete tudi nam? Zanjke so, v katere izkušate ujeti nas, neuke ljudi, zanjke, kakor jih nastavlja lovec v gozdu, da zajame neskrbno žival. Spoštuj bogove, ljubi domovino in delaj pravico! V tem reku so združeni vsi naši zakoni in vse dolžnosti. Po tem reku sem ravnal in zato sem zavrnil sramotivca, ko me je napadel Bogovi v nebesih so mi priča, da nisem mogel drugače! Lažnik in lokavi zlodejec se boj srda svetih bogov!“ — —

Stojmir je govoril z veliko vnemo. Lice mu je žarelo, in oči so sipale bliske črta in nevolje . . .

„Srdit pogan!“ zašepeče Kadaloh grofu Geroldu.

„Trdovraten upornež!“ sikne ta jezno za zobmi.

Pozorno je gledal Stojmira škof Teodorik. In ko je končal svoj zagovor, se sklone nadprezbiter Reginbald k škofu, češ: „Odkritosrčno je govoril mladenič. A menim, da mu te besede ne bodo v korist!“

„Pomilujem ga“, odgovori Teodorik. „Zdi se mi, da ima čisto, nepokvarjeno srce, ki bi bilo dovetno za nauk sv. evangelja. Žal, da še tava v temi nevere!“

„Storite kaj za njegovo rešitev, milostni oče!“

„Morda se mi posreči. Očetu Rupertu sem obljubil,“ odvrne škof.

Množica je Stojmirovemu govoru hrupno pritrjevala.

„Resnico govori!“ je klical Žitomisel. „Pripravljen sem pričati zanj!“

Bled od jeze pa je poslušal Erik besede svojega nasprotnika. Ko je zapazil, da so napravile na zborovalce mogočen vtis, in da ljudstvo govorniku ploska, srdit vstane in zakliče:

„Novo zasramovanje se mi drzne obtoženec vpričo vsega zbora vreči v obraz! Zakone tepta in ščuje zoper kraljevo oblast! Ali je treba še dokazov za njegovo krivdo? Ali sme tak rovar živeti med narodom, ki je vdan svojemu kralju?“ — — —

Erikove besede so izzvale med Franki velik vrišč.

Ingo je spoznal, da si je Stojmir s svojimi odkritimi besedami nakopal le še večjo jezo sovražnikov. Hotel ga je pripraviti, da bi priznal prenegljeno dejanje in prosil odpuščanja. Zato mu reče:

„Zagovor je obtožencu dovoljen. A marsikatero besedo si izgovoril, Stojmir, ki jo moram zavrniti. Dejanje tvoje je bilo očito in kaznivo. A manj se krivda prišteva obtožencu, ki jo priznava“ — —

„Vest mi ničesar ne očita“, odgovori ponosno Stojmir, „zato tudi ne morem priznati, da sem kriv. Znam, da tukaj ne bodem našel pravice. Pravo je dar bogov, a kjer sodi kruta sila, ondi mora pravica podleči!“

„Zopet psuje!“ zakliče Erik.

„Kaznujte s smrtjo uporneža!“ je hreščal Kadaloh.

Grof Gerold pa plane kvišku in zakriči: „Dosti je teh puntarskih govorov! Knez, tvoja dolžnost je, da varuješ v deželi kraljevo dostojanstvo in po strogem zakonu kaznuješ tiste, ki je sramoté!“

„Sodba! Na vešala ž njim!“ se je razlegal divji krik Frankov.

„Zadosti je besedi! Cujmo sodbo!“ je ponovilo sto glasov.

Ingo vstane. Vse utihne, ko začne govoriti:

„Napad na kraljevega poslanca je po zakonu zločin, ki se mora kaznovati s pregnanstvom. Ker madež upornosti in nezvestobe ne sme ostati na našem ljudstvu, zato v njegovem imenu proglašam sodbo nad teboj, Stojmir, župan na Osojah. — Po strogem zakonu zapade kralju tvoje premoženje, hiša in dvor, gozdi, polja in travniki in vse, kar je na njih. Ti sam moraš zapustiti deželo, preden solnce tretjič zaide za goro. Poslej si brez prava in varstva v njej. Nikdo ti

ne sme dati prenočišča in zavetja, niti jedi, niti pijače pod smrtno kaznijo. Tako veleva zakon! Le kraljeva milost ti lahko olajša kazen.“

Z drhtečim glasom je govoril Ingo sodbo. Erik je zmagonosno gledal po zborovalcih in se parkrat škodoželjno ozrl na Stojmira. Iz množice pa se je čulo zamolklo mrmranje.

Stojmir je ob napovedi razzsodbe nekoliko prebledel. Ko je Ingo končal, reče s trpkim nasmehom:

„Malo hvale ti vem, knez Ingo, da si mi pustil revno življenje, a mojim sovražnikom bi bolj ugodil, da si izrekel nad menoj smrtno kazen... Izgnanemu biti iz domovine, zavrženemu biti od lastnega naroda, je hujše kakor smrt! Tebi, knez, odpuščam, kar si zagrešil nad menoj. Bogove pa kličem na pričo, da maščujejo storjeno krivico in v njihove roke izročam svojo usodo!“

Že je hotel knez razpustiti zbor, ko se dvigne s sedeža škof Teodorik in dá znamenje, da ga je volja govoriti.

Vse obstane, in med splošno tišino reče Teodorik:

„Človeška pravica je zahtevala svojo žrtev. A sodba ljudi je često pomanjkljiva. Eden je, ki bode sodil vse ljudi, sodil nezmotljivo in pravično. In njegovi sodbi ne more nihče uiti. — Tudi jaz si danes nočem prisvajati sodne oblasti, temuč po opominu Gospodovem izkazovati le usmiljenje. Zato izjavljam, da je obsojeni Stojmir, župan na Osojah, odslej pod varstvom in zaščito cerkve gospevetske. Vsakdo vedi, da mu ne sme storiti nič žalega na zdravju ali življenju, in nihče ga ne sme sodnijsko zasledovati. Sicer greši zoper Boga in njegove svetnike in pade nanj krivda, da je kršil cerkvene pravice!“

Slovesno in s poudarkom je govoril škof. Slovenski župani so z glasnim odobravanjem sprejeli njegovo izjavo. Franki pa so stali osupli, kakor da jih je zadela strela z jasnega neba. Temno je gledal grof Erik predse in si grizel ustnice. Videl je, kako se mu izvija žrtev iz zanj, katere ji je bil premeteno nastavlil. Stojmir je bil v cerkvenem

varstvu rešen njegovega zasledovanja, in iz škofovih besedi je bilo spoznati, da se hoče isti zanj potegovati tudi pri kralju. Visoki naklepi Erikovi so se začeli rušiti... A dasi je grofa vila jeza, ker mu je škof iztrgal žrtev, se vendar ni upal ugovarjati, ker je vedel, da ima škof velik ugled pri ljudstvu in pri kralju.

Stojmir je stal po obsodbi sredi zbora, gluhi in nem za vse, kar se je godilo okoli njega. Slišal je škofove besede in čul pritrjevanje množice, a ni vedel, kaj to pomeni. Ko so se zborovalci razhajali, stopi Teodorik k njemu, mu položi roko na ramo ter ljubeznivo reče: „Ujetnik Kristusov in njegove svete matere si odslej! Zato pojdi z menoj, moj sin!“

Omamljen in kakor v nezavesti je šel Stojmir za starčkom. Nemo je poslušal očetovsko-tolažilne besede škofove. V njegovi duši pa je vrelo in kipelo, kakor da ljuti besi obhajajo v njej svoj divji ples...

Še le tedaj, ko je prišel s svojim spremnikom v obširno zidano poslopje, ko je videl okoli sebe gole stene ozke celice in na steni velik lesen križ, še le tedaj se je zavedel, kje da je in kaj se je ž njim zgodilo... Škof ga je pustil samega...

Ječé se je zgrudil Stojmir na stol. Vsa bolest, katero je pretrpel ob tej strašni sodbi, se mu znova oživi. Obup in sovrašstvo, srd in maščevanje so divjali v njem...

Za nekaj časa dvigne glavo. Pred seboj zagleda znani obraz svojega zdravnika in prijatelja, meniha Ozorja. Iz njegovih oči je sijalo toliko ljubezni in miline, toliko srčnega sočutja, da so se mu v srcu topile divje strasti, kakor sneg v toplih žarkih pomladnega solnca.

„Zakaj si mi otel življenje?“ je ihtel razdvojen. „Zakaj nisem rajši odšel k svojim dedom v nav, nego sem doživel to sramoto?“

„Skrbel sem za tvoje življenje, Stojmir, ker sem hotel rešiti izgubljeno ovčico in jo pripeljati v hlev Gospodov“, odgovori Ozor z mehkim glasom.

„A moje življenje mora biti odslej posvečeno le krvavi osveti!“ vzklikne divje

mladenič. „Potoki krvi morajo oprati krivico, ki se mi je zgodila!“

„Glej Tega tu! Bil je zavržen od svojega naroda, a ga ni preklinjal“, reče resno menih kažoč na sveto razpelo. „Po nedolžnem je bil obsojen, a je prosil odpuščanja za svoje preganjavce!“

In Stojmir se je plaho ozrl na križ. Zveličar, s krvjo zalit in s trnjevo krono na glavi, je milo gledal nanj . . .

VIII. V zavetju.

Tik gospelsvetske cerkve se je dvigalo obsežno, napol zidano, napol leseno poslopje enolične zunanosti — samostan in hkrati stolica škofa Teodorika. Oznanovavci svete vere v Gorotanu so bili namreč menihi, ki so živeli po strogih redovnih pravilih svetega Benedikta. Teodorik, katerega je dičilo škofovsko dostojanstvo, je bil predstojnik mali redovni družini.

Čeravno se je zdelo samostansko poslopje na zunaj skromno in neznanostno, je bilo vendar za tedanje javno življenje v Gorotanu velike važnosti. Bilo je vir novega duševnega življenja in ognjišče krščanske prosvete v deželi. Iz njega so se razširjali zveličanski nauki svetega evangelja pa tudi prvi žarki višje narodne omike.

Živeč po navodilu svetega ustanovitelja od dela svojih rok, niso sejali gospelsvetki redovniki le semena svetih nauk v srca ljudi, temuč so v potu svojega obraza tudi obdelavali zemljo, trebili gozde, izsuševali močvirja, orali ledine in pretvarjali divje pustinje v rodovitne naselbine. Z lastnim zgledom so privajali bojeviti narod umnemu poljedelstvu in s tem polagali temelj pravi omiki. Znanost in umetnost sta našli v tedanjih divjih časih le za tihim samostanskim zidom varno pribežališče. In ker je v dobi občnega prevrata in krutega nasilstva imela le cerkev vpliv in ugled pri prostem narodu, zato so bili samostani in cerkvene naselbine pravi stebri družabnega reda, branišča in zavetišča preganjane pravice.

Kaj čuda potemtakem, da so tudi svetni vladarji znali ceniti zasluge cerkve za omiko ljudstva in jo podpirali pri njenem ljudomilem delovanju? Obdarovali so cerkve in samostane z razsežnimi posestvi, oprostili jih davkov in družih bremen ter jim podelili raznih svoboščin in pravic, med drugimi sodno oblast in pravico zavetišča (ius asyli). Tudi cerkev v Gorotanu je prejela velike privilegije od svojega zaščitnika, kralja Karola, da je mogla tem lažje izvrševati svojo vzvišeno nalogo.

Iz malih početkov, katere je bil sredi osmega stoletja zastavil škof Modest, se je tekom petdesetih let razvilo v Gorotanu živahno krščansko življenje. Toda ti uspehi so bili pridobljeni z mnogim trudom in znojem, z obilo mučeniško krvjo, ki je morala namakati vinograd Gospodov. Še je bilo krščanstvo v Gorotanu kakor nežno stebelce, katero lahko izruje prva sovražna vihra, še se je del ljudstva z mnogoštevilnim plemstvom na čelu trdovratno upiral svetemu evangelju. — Škof Teodorik je prevzel na svoje rame važno nalogo, da dokonča veliko delo pokristjanjenja gorotanskih Slovencev. Poslala sta ga v Gorotan kralj Karol in solnograški nadškof Arnon z naročilom, naj ne išče pri svojem apostolskem delovanju časne koristi, temuč naj skrbi le za dušni blagor izročnega mu naroda. Gorečemu škofu ni bilo treba takega opomina. Dobro je vedel, kaj je bil vzrok silnemu odporu, ob katerega je zadelo krščanstvo pri gorotanskih Slovencih. Bil je prepričan, da vzvišeni nauk svetega evangelja, ako si hoče osvojiti srca, ne sme služiti nizkotnim, sebičnim namenom, in da se ljudstvu za nadnaravna dobra, ki se mu ponujajo, ne smejo jemati najdražji svetni zakladi: svoboda in narodnost.

Prišedši v Gorotan je izkušal mirnim potem pouka in prepričevanja razširjati sveto krščansko vero. Vzdržal se je vsakega nasilstva in pustil tudi poganom njihovo bogoslužje, akoravno bi je bil lahko s Karolovo pomočjo kruto zatrl. Skrbel je, da bi vzgojil iz naroda duhovščino, ki bi bila večča slovenskemu jeziku in bi bolje poznala

značaj ljudstva, nego so ga poznali oni, ki so prihajali iz tujine misijonarit v deželo. Pri pastirskem delovanju je škofa Teodorika najizdatnejše podpiral knez Ingo, ki je imel velik ugled pri prostem narodu. S složnim delovanjem obeh oblastnikov se je krščanstvo vedno veseleje razširjalo po Gorotanu.

Za drugačnimi cilji pa so se péhali nemški plemiči, ki so se naseljevali v vedno večjem številu po lepi deželi. Že s prvimi oznanovavci svete vere so došli v Gorotan tudi nemški naselniki in so z nasilnim postopanjem povzročili, da se je zavedno in svobodoljubno slovensko ljudstvo uprlo novemu nauku. Krvave domače vojske pod Borotovimi nasledniki in roparski napadi Obrov so izpremenili marsikatero obljudeno pokrajino v puščavo. Te puščave so začeli obdelovati Bavarci in Franki. Zlasti je kralj Karol pospeševal nemški živelj v deželi, ker je bil prepričan, da je ta med svobodoljubnim narodom najboljša opora njegovemu gospodarstvu. Zato se je za njegovega vladanja vedno bolj množilo število nemških plemičev, ki so se vedli nasproti slovenskemu ljudstvu kot kruti gospodarji in so dostikrat s svojim nastopom zakrivali krvav upor. Znali so s silo in zvijačo izpodriniti domačine in se polastiti najlepših krajev v deželi. — Tako se je tuji živelj vedno bolj zajedal v meso in kri slovenskega naroda in žugal razdejati njegovo samostojnost.

Teodorik je že dolgo poznal sebične namene frankovskih plemičev, čeprav so jih le-ti često zakrivali s krinko gorečnosti za krščansko vero. Stojmirova obsodba mu je iznova razkrila njihove naklepe. Videl je v duhu vse strašne posledice takega početja. Upor poganov... zbesnele strasti... divjanje zoper cerkev... krvolitje... poguba duš...

Ali ni bila njegova pastirska dolžnost, da prepreči to nevarnost, da kot apostol miru posreduje med nasprotniki in se kot varih pravice poteguje za preganjano nedolžnost?

V svesti si svojega božjega poslanstva je dvignil na shodu svoj glas vpričo vsega naroda in sprejel obsojenega pregnanca v svoje zavetje...

Stojmira je polagoma minila razburjenost in osuplost, ki se ga je bila polastila po krivični obsodbi. Imel je le eno željo in eno misel: vrniti se na svoj dom in si z orožjem v roki poiskati pravice.

Žitomisel in njegovi tovariši so ga natančno poučili o pripravah za upor, ki so se vršile po vsem Gorotanu. Vedel je, da ima za seboj mnogoštevilno plemstvo in velik del ljudstva, da bode njegova obsodba dala povod odločilnemu boju med Franki in Sloveni, med staro vero očetov in novim krščanstvom. Zato je hrepenenje po krvavi osveti prevzelo vse njegovo mišljenje, zato ga je gnalo domov med svojce domačine, kjer naj bi se pričela maščevalna vojska...

V samostanskem zavetju se je Stojmir gibal svobodno. Nihče mu ni branil, ako je hotel zapustiti poslopje. Ker je bil v cerkvenem varstvu, se mu celo ni bilo bati zasledovanja Frankov in je smel prosto hoditi po deželi. Lahko bi bil pobegnil v domače kraje in od tamkaj nenadoma udaril na Franke. A naravni čut hvaležnosti in ponos sta mu branila, da bi skrivaj zapustil kraj, kjer je našel zavetje v hudi stiski, da bi zavratno napadel nje, ki so mu delili dobrote. Odkrito je hotel ravnati, tembolj, ker je bil prepričan, da ima zase pravico osvete.

Pod večer družega dne stopi Stojmir v celico svojega očetovskega prijatelja, meniha Ozorja.

„Zavetje ste ponudili pregnancu“, reče z rezkim glasom. „Ne pozabim vam te dobrote. A najboljše varstvo mi je dom in moje zvesto ljudstvo. Tam je zame pravo mesto, zato moram oditi.“ — Temnega obraza, a ponosno vzravnani in miren je stal mladenič pred menihom. Molčé je poslušal Ozorjev govor.

„Zavetišče, katero ti je cerkev ponudila, ni ječa“, odgovori menih. „Prosta ti je pot, da obrneš svoj korak, kamor te je volja. A kaj potem?“ vpraša s poudarkom in upre pogled vanj.

Stojmir povese oči in reče nekako v zadregi:

„Zgodilo se bode, kar se mora zgoditi, in kar so sklenili nesmrtni bogovi v nebesih.“

Menih nekaj trenutkov nič ne odgovori, temuč pogleda parkrat mladeniču pozorno v oči, kakor da mu hoče prodreti na dno srca. Naposled izpregovori z resnim glasom:

„Stojmir, tebe žene slepa strast! V brezmejnem srdu hočeš sedaj divjati, kakor ljuta vihra, ki pokonča in stare vse, kar zaseže. Z drzno trmoglavostjo hočeš izzivati Boga in ljudi! . . . Le pojdi na svoj dom, le zaneti plamen upora v Gorotanu! Zberi okoli sebe vse, ki še trdovratno zametujejo milost sv. evangelja, obnovi krvave morije, kakršne so bile za Valjhunovih dni! . . . Zaman bode tvoja vojska proti nebeškim silam! Sebe in svoj narod strmoglaviš v prepad“ . . .

Starcu je naraščal glas, kakor gorski hudournik. Stojmir pa je osupel poslušal njegove besede. Zdelo se mu je, kakor da menih zna za vse njegove misli in naklepe.

„Strmoglaviš ga v prepad, kakor gotovo živi Bog v nebesih!“ ponovi slovesno Ozor. „Še niso zaceljene rane, ki jih je vsekala ljudstvu domača vojna; še niso posušene solze po ubitih in pomorjenih; premnoge pokrajine leže opustošene, in nikogar ni, da bi jih obdeloval. Ti pa hočeš zopet rvati pa lastnem drobovju! . . . Ako tudi zmagaš v obupnem boju, prelil bodeš vendarle morje krvi in opustošil deželo huje nego obrska drhal. . . A tvoj boj je brezuspešen, brezupen; ti dreviš v lastno pogubo“ . . .

„Krivica vpije po maščevanju!“ odgovori mrko Stojmir. „In morda jaz izvršim voljo bogov, ki hočejo kaznovati krivičnike“ . . .

„A kdo je postavil tebe za rablja in maščevavca krivic?“ povzame menih živo. „Zgodila se ti je krivica. Zakaj ne pustiš Bogu sodbe in kazni? Nočem zagovarjati zatiranja, niti braniti hudobnežev, toda ti hočeš zaradi krivice, ki se je tebi zgodila, ves narod pahniti v pogubo! — Stojmir, sovražstvo in jeza sta zakrknila tvoje srce“, nadaljuje menih z očetovsko milim glasom. „Zato pehaš od sebe rešilno roko, katero ti Bog ponuja. Vsakemu človeku napoči trenutek, ko se ima odločiti, ali sprejme milost, ki mu jo Bog

ponuja, ali ne. Če jo prevzetno zavrne, izgubi jo morda za vselej. In kakor je to pri posameznikih, tako je v življenju celih narodov. Tudi narodu Slovenov je napočil dan božjega obiskovanja, ko se ima odločiti za Kristusa ali zoper Njega. Gorjé mu, če ne spozna te milosti, če zavrne nebeško dobroto! Božja kazen ga doleti, kakor je doletela judovsko ljudstvo, ki je zavrglo svojega Odrešenika!“

Nastal je molk. Zunaj je vršal jesenski veter, in večerni mrak se je razgrinjal nad pokrajino. Bledi prameni mesečne svetlobe so se vsipali skozi okno.

Ozor stopi k odprtini, odkoder se je videlo preko širne planjave, in reče:

„Glej tam na polju podrtine starodavnega rimskega mesta! Pred leti je bilo mogočno in je slovelo daleč naokoli. Ponosen rod je bival v njem, rod hraber v vojski in slaven po svojih delih, rod, kateremu se je klanjal širni svet. V svoji prevzetnosti se je vzdignil z mečem zoper Boga in njegovo sveto cerkev, divjal je zoper njo skoraj tristo let. A kje je danes rimski narod in njegova slava . . .? V podstrešju onih templjev gnezdi skovir, in med razvalinami se plazi ostudna kača, ljudstvo pa se ogiblje strašnega kraja, ker se zli duhovi ob nočni uri oglašajo na njem . . . Tako se svetni mogotci zaman vzdigujejo zoper Boga in njegovega Maziljenca. On, ki je v nebesih, se jim smeje . . . Kadar pa pride dan sodbe, tedaj jih zmelje v svojem srdu . . .“

Kakor udarci s kijem so zadevale grozeče besede mladeniča. S svetim strahom je gledal meniha, in zdel se mu je kakor prerok, ki mu razkriva reči, prikrite smrtnim ljudem.

Ozor pa je nadaljeval:

„Tudi narod Slovenov bode kmalu podoban tej groblji, ako se ustavlja volji božji in zamudi ugodni čas milosti. V sveti cerkvi pa bi našel varno zavetje in obrambo proti svojim nasprotnikom. Kakor tebi, Stojmir, tako nudi cerkev vsem narodom pribežališče, jih neguje in vzgaja, vodi do višje stopinje omike, jih časno in večno osrečuje. Zato grešiš zoper sebe in svoj rod, ako zametuješ dobroto božjo . . .“

Ozor je obmolknil. Stojmir ni vedel odgovoriti besede; nemo je zrl v tla.

„A vendar ne morem ostati tukaj med vami“, reče naposled. „Srce me vleče domov med svoje, četudi se imam kot preganjana žival skrivati po gozdih...“

„Prost si in lahko storiš, kar hočeš“, odvrne menih. „Toda glej, da ne izide prekletstvo iz tvojega dejanja!“

Molčé odide Stojmir, a v njegovi duši je vršalo kakor ob nevihti. Prišedši v svojo sobo, se nasloni na okno. V blede mesečini so se v daljavi svitale razvaline virunske, ki so bile s svojimi gostimi sencami videti kakor začarano mesto. Na vzhodu so se dvigali izza malih hribov vrhovi osojskih gorâ.

Stojmir se ni zmenil za čarobno sliko pred seboj. Njemu je šumela glava, pokalo srce, in boleost mu je razrivala dušo. Bojeval je najtežji boj v življenju. Prirojeni ponos, sovraštvo, zavest storjene mu krivice — pa razum in vest, čut hvaležnosti in božja milost... vse to se je borilo v njem.

Tam za gorami na domačih tleh ga je čakala oborožena četa zvestih Osojcev. Treba je bilo samo, da se jim postavi na čelo, da zatrobi v bojni rog, in iz vseh sel, iz vseh dolin gorotanskih bi drli Sloveni pod njegov prapor in se zgrnili v mogočno trumo, ki bi krvavo maščevala dolgoletne krivice... Toda domača vojna — najhujša vojna. Prelita kri rodnih bratov bi se držala njegovih rok... Kakor sovražna zmija dviga upor strašno glavo in požira svoje lastne otroke... A kaj! Ali mu ni tako storiti velevala njegova čast? Niso li tako delali njegovi pradedje, ki so žrtvovali svoje življenje za vero očetov, v svobodo domovine? Ni li že dolgo zaželjen ta boj, ki bode veljal osvobojenju vsega naroda?

Podobe bodočnosti so se mu začele razgrinjati pred duhom, podobe, obdane z rajsko svetlobo slave in mogočnosti, ki so že izza detinskih let spale v njegovem srcu... Videl je domovino rešeno iz sramotnih verig robstva, videl je rod Slovenov združen pod enim knezom, slavnim in mogočnim, kakor je bil Samo... Ali ni to vzvišen cilj, vreden znoja, truda in boja...?

„Dom in Svet“ 1901, št. 4.

Stojmir je čutil v sebi moč in navdušenje, da izvrši to veliko delo. Zdelo se mu je, da je on poklican, postaviti se na čelo svojemu narodu. Ljudstvo ga pričakuje, bogovi gledajo nanj... Preko potokov krvi in nagromadenih trupel vodi pot do njegovega vzora...

Toda kakšen bode konec temu boju...? Kakor svarilen glas mu doné na uho pre-roške besede: „V prepad strmoglavíš sebe in svoj narod...“ Franki prideró s pomnoženimi silami v deželo, v krvi zatró upor, narodu vzmó še tiste pravice, kar jih ima, in ga uklonejo v še hujši jarem robstva... On bode pa moral umreti z bridko zavestjo, da je tiral svoj narod v pogubo...

Mladenič je zaječal od duševne bolesti, sklonil glavo na prsi in si zaželel, da bi ležal mrtev tam na bojnem polju, kakor njegovi pradedje, da bi mogel vsaj s svojo smrtjo pridobiti narodu sreče in svobode... A nima li poleg Frankov še družega nasprotnika, še silnejšega in nepremagljivejšega — krščanstvo?... S kakšno močjo si ta nova vera uklanja duhove in pridobiva srca! Zakaj je ne more izrvati nobena vihra, zakaj zmagoslavno prodira po svetu, stari žrtveniki pa se rušijo v prah? V čem je njena nepremagljiva moč? Revni menihi so, ki jo oznanujejo, in njihovo edino orožje sta molitev in evangeljski nauk, a vendar zmagujejo nad oboroženimi četami, nad srci ljudi, nad véro pradedov... Kje je moč starih bogov? Ali še bivajo gori nad oblaki? Ali se kaj menijo za svet in za svoje častivce...?

Zoper nebeške sile se hoče spustiti v boj... Podlegel bode, kakor Vrel, Droh, otec, ded in mnogo drugih...

Toda dolžnost... klic naroda... mati... ujec Braslav...

Strah in obup mu udarita v obraz, srce se mu krči, in vse peklenške sile zadivjajo po njem.

Nobenega žarka upanja ni zanj več v domovini... Ali ni bolje živeti v tujini, kjer Slovenov še ne obtežujejo verige robstva, kjer sta še v čisljih vera in navada očetna, kjer sije še zlato solnce svobode...?

Ura je minevala za uro. Stojmir pa je slonel ob oknu in gledal v jasno noč . . .

Polnočni zvon se je oglasil z lin gospe-svetske cerkve in vabil menihe k jutranjicam. Iz cerkve se začuje glasna molitev in ubrano petje. Sredi redovnikov v cerkvenem koru je klečal stari Ozor, iskreno proseč pokoja in razsvetljenja mlademu, zdvojenemu srcu.

— — — — —
Drugo jutro je stal Stojmir bledega lica in upalih, zardelih oči pred škofom Teodorikom.

„Z besedo se ti zahvaljujem za tvojo dobroto, ker ti je z dejanjem ne morem povrniti“, reče zamolklo. „A pusti me, da grem svojo pot!“

Škof je sočutno gledal mladeniča, kateremu se je na obrazu brala duševna boleost.

„A kje hočeš iskati zavetja?“ ga vpraša prijazno.

„Pregnan sem iz domovine“, odgovori trdo Stojmir. „Zunaj nje si poiščem miren

kot Tam, kjer krivica ne vlada, kjer ljudje še živé svobodno . . .“ Glas se mu je tresel od razburjenja in komaj je zadrževal solze.

„Zakaj bežiš pred Bogom, ki te išče, moj sin?“ reče škof očetovsko-svareče. „Bog te je privedel semkaj, on bode tudi v prihodnje skrbel zate. Izgubil si hišo in dvor, On ti oboje lahko povrne. — Cerkev te je vzela v svoje varstvo in se bode potegovala za tvojo pravico. Zato ne obupaj nad nebom in nad seboj samim!“

Presenečen je obstal Stojmir pri besedah škofovih. Teodorik pa mu položi roko na ramo in reče s poudarkom:

„Ne hodi v tujino, Stojmir! V domovini je tvoje mesto. Tu imaš izvršiti veliko delo duševnega osvobojenja svojega naroda. — Le pojdi k očetu Rupertu! Poučil te bode, da Bog z nesrečo obiskuje tistega, kogar ljubi, in da vse obrača v našo korist!“

(Dalje.)

Neljubi gostje pred tisoč leti.

Spisal profesor dr. Fr. Kos.

(Konec.)

IV.

Vojvoda Braslav, ki je gospodoval med Dravo in Savo ter v jugozahodni Panoniji v okolici Blatnega jezera, se ni mogel dolgo časa ustavljati madjarskim napadom. Med leti 896. in 900. so Madjari popolnoma opustošili panonsko zemljo med Dravo in Donavo ter po teh krajih tudi iztrebili krščanstvo in slovansko božjo službo, katero je bil par desetletij prej uvedel sveti Metod. Prišlo je tako daleč, da ni bilo leta 900. po vsej Panoniji nobene cerkve več. Mnogo dni hoda na dolgo in široko se ni videlo drugo, kakor opustošena zemlja.¹⁾

¹⁾ Pismo bavarskih škofov do papeža Ivana IX. (Spomenica tisočletnice Metodove smrti, izdala

Ko so Madjari dobili Panonijo v svojo oblast, so delali z ondotnim slovanskim prebivalstvom tako, da je polagoma izginilo. Le prav na jugozahodu med Muro in Rabo nahajamo še dandanes ostanke teh panonskih Slovencev; po drugih straneh med Dravo in Donavo prebivajo v sedanjem času večinoma Madjari. Tam, kjer je stal nekdanj Blatograd, kjer sta imela slovenska vojvoda Pribina in Kocel svoj sedež, v sedanjem Salavaru in njegovi okolici, se govori dandanes madjarski jezik.

Matica Slovenska, str. 23): „ita ut in tota Pannonia, nostra maxima provincia, tantum una non appareat ecclesia, prout episcopi a vobis destinati, si fateri velint, enarrare possunt, quantos dies transierint et totam terram desolatam viderint.“

Na vojvodskem prestolu.

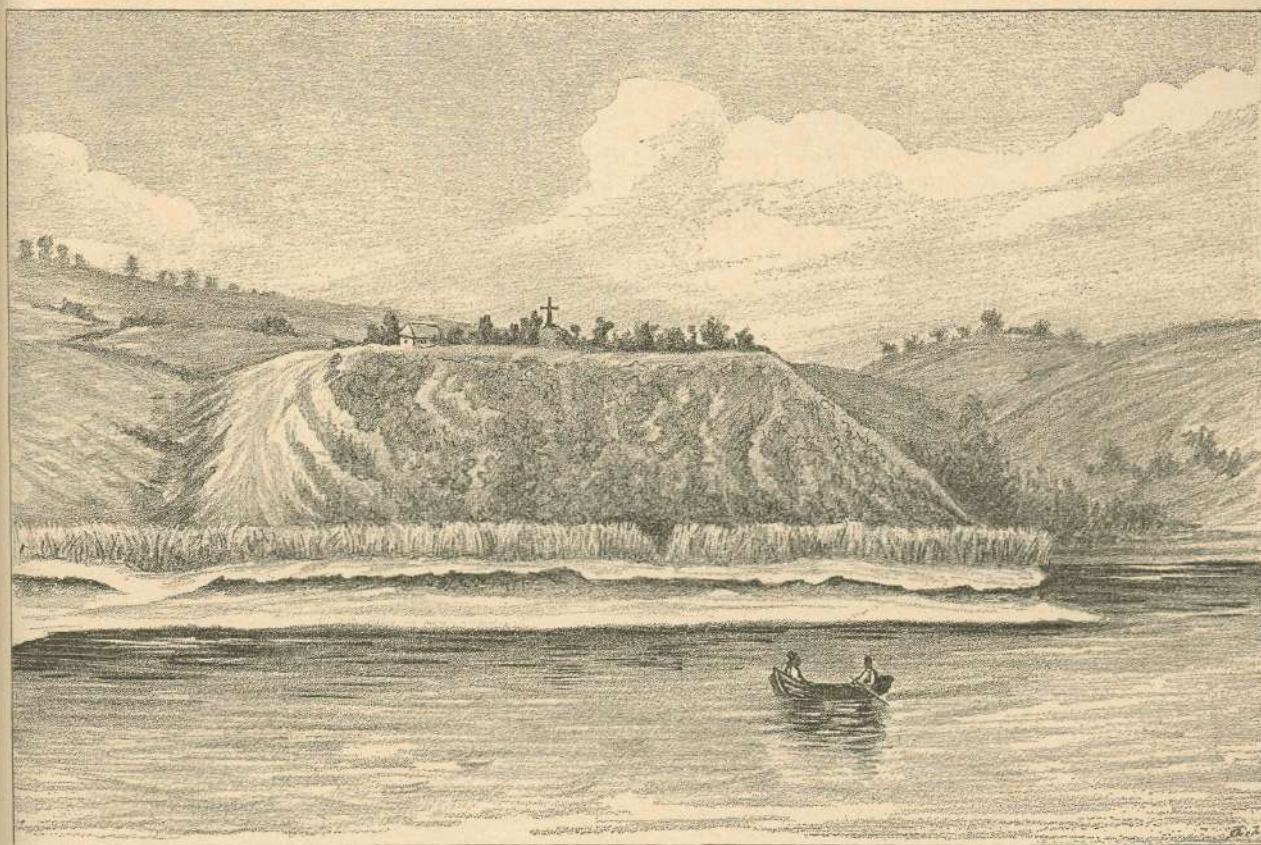
Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal *I. Selän.*

(Dalje.)

IX. Pred viharjem.

Poleg nasipa, ki je na južni strani zaslanjal osojsko selo, je taborila jesenskega dne vojna straža. Napol dorasel mladenič, skoraj otroško-nežnega lica, je stal na poti,

solnce je bilo zašlo za gorsko sleme. Dva druga moža sta leno ležala na tleh in gledala v nebo nad seboj. Vsi štirje vojaki so bili v popolni bojni opravi. Imeli so kratke, usnjene jopiče; za pasom se je svetil ročnik kratkega meča in bojne sekire. Troje dolgih

Ševčenkova gora.

oprt ob kopje, in se oziral zdaj po cesti proti jugu, zdaj preko temnomodre jezerske gladine. Kraj njega je čepel ob kupu žrjavice starec razkavega, poraslega obraza in sivih las, katere mu je pokrivala kučma iz polšje kožuhovine, okrašena z vranjim peresom. Razpihaval je ugašeno oglje, da zaneti ogenj za večerjo. Kajti dan se je že nagibal, in

kopij s svetlobrušenimi ostmi je slonelo na bližnjem grmu.

„Zaman napenjaš oči, Cvetko!“ reče starec mladeniču na straži. „Danes ne pričakamo nikogar, ne prijatelja, ne sovražnika.“

„A možje iz Vitoglavje zadruga so obljubili, da pridejo še nocoj“, odgovori mladenič. „Tudi Ziljanov še ni.“

„In jih tudi ne bo, pravim ti“, povzame zopet stavec. „Ej, to obotavljanje in omahovanje naših ljudi! To nas bode pogubilo. Kadar se je treba odločiti, tedaj si pomišljajo in oprezajo na desno in levo... Ali ni že to sramotno, da niso slovesno ugovarjali Stojmirovi obsodbi? Tresli so se pred Franki, kakor čreda ovac pred grabežljivim volkom! Nič dobrega si ne obetam od te vojne...“

„Ti si črnogledec, Pilh!“ se oglasi vojak kraj starca. „Da se le začne krvavi ples, potem se bodo že vneli duhovi Slovenov, kakor se razpali iskra, kadar zaveje svež veter preko nje.“

„Nočem ti jemati poguma, Budin!“ odvrne stavec. „A mnogo let imam že na hrbtu in učil sem se paziti na znamenja, ki napovedujejo usodo našo. Na Trebišču je bilo že mnogo večerov slišati vpitje in žvenketanje orožja, da je odmevalo po gorah in dolinah. Dobre vile se bojujejo zoper zle duhove. In vselej napoveduje njih boj krvavo morijo in nesrečo. — Tudi v Črtovem jarku uganja Čatež zopet svoje burke. Pastir Kaznè ga je videl pred tremi dnevi. Napol človek, napol kozel — se je prikazal vrhu pečin in valil skale v dolino. Ko ga je začel zagovarjati, je izginil z divjim krohotom v hosti... Po letu sem imel mnogo upanja, da se naše podjetje srečno izvrši. Navdušenje za maščevalno vojsko je bilo splošno. Takrat so nam pomagali dobri bogovi. A sedaj so zle moči preobvladale na zemlji, zato ljudem upada pogum, zato se kaže nesloga, ki je staro prekletstvo Slovenov“ — —

„Čemu krakaš, kakor črni vran?“ dé nevoljno širokopleč vojak, dvignivši se napol s svojega ležišča. „Bolj kakor vsem znamenjem zaupam svoji pesti in brušeni sekiri tu ob moji strani, ki bode Frankom črtala na hrbet umetnejša pismena, nego jih slikajo nemški črnorizci na tanke kožice!“ — —

„In končno mora biti zmaga vendarle naša!“ poseže vmes mladi stražar. „Dôba svobode in slave nam napoči po teh žalostnih dneh. Ali ne veli tako dedov sporočilo?“

„Stara pravljica veli, da se bodo naši deželi zopet obnovili stari časi, to je res“,

reče Pilh, zamišljeno zroč v razpaljeni ogenj. „A kdaj nam napoči ta dôba, vedó le bogovi v nebesih! — Tam doli pod triglavskimi pečinami spava junak Samo trdno spanje in čaka, da pride njegova ura. Devetkrat mu mora dolga brada oplesti mizo, pri kateri sedi s svojimi starejšinami — potem je blizu dôba našega osvobojenja. Badnji večer o polnoči bode pred skalo, kjer spava kralj, ozelenela mlada lipa v znamenje, da je prišla odločilna ura... Tedaj bode Samo vstal iz smrtnega spanja... na veje mlade lipe bode obesil svoj ščit in sklical črno vojsko... Vse sovražnike bode pregnal iz dežele, in zopet bode spoštovana vera naših očetov. Na gorotanskem polju bode Samo slovesno vmeščen za kneza zedinjenim Slovenom... In ponovili se bodo zlati časi, ko so ljudje še svobodno živeli... ko je veljal še en zakon in en običaj v deželi... ko so še dobre vile pomagale ljudem polje obdelovati in hiše staviti... ko še ni bilo toliko gorjá in suženjstva na svetu, kakor sedaj... Tako veli starodavna govorica — —“

„Morda pa sedaj napoči tista ura!“ pravi Cvetko razvnet in se krepkeje oklene kopja. „Če se le pri nas dvigne vse ljudstvo in prime za orožje, potem se bodo tudi drugod uprli Sloveni tujemu robstvu. In gotovo nam bode v tem boju tudi Samo prišel na pomoč!“

„Preveč brezbožni so postali ljudje v naših dneh“, je mrmral Pilh. „Premalo spoštujejo vero in navade očetov, da bi nam bogovi naklonili toliko srečo.“

„Jaz pa mislim, da se bode vse ljudstvo oklenilo Stojmira, ako pogumno začne boj“, oglasi se Budin. „Na dobrem glasu je njegov rod med Sloveni, in tudi on sam si je že pridobil velik sloves. A čudno je, da se še ni vrnil domov, ko vendar vé, kako težko ga pričakujemo.“

„Morda ga Franki pridržujejo“, méni Pilh. „Braslav bode čakal še dva dni na Osojah. Ako se Stojmir v tem času ne povrne, bode morali iti pred knežji grad in ga s silo osvoboditi.“ — Tu se stražnik vzravna pokoncu, in dene roko nad oči, kakor bi nekaj opazoval v temotni daljavi.

„Jezdec dirja proti nam“, zakliče črez nekaj trenutkov.

Tovariši skočijo kvišku in zgrabijo za kopja.

„Videti je, da nima spremstva. Sam podi konja“, reče Pilh, pozorno zroč v daljavo.

„Priatelj mora biti! Frank bi se ne upal v našo pest“, pripomni Budin.

„Ali pa je kak ogleduh“ — dostavi tretji vojak.

Vtem je jezdec že pridirjal blizu njih. Poznati mu je bilo, da ima dolgo pot za seboj. Konj je hropel in se penil od hitrega teka, a vojak ga je vzpodbadal še vedno k večji hitrosti. Ko zagleda stražo, mahoma ustavi konja in skoči s sedla.

Vojaki mu nastavijo sulice, in Budin zakliče:

„Stoj! Povej, kdo si, in govori geslo, če si naš!“

Prišelec prime konja za uzdo in mirno reče:

„Povesite kopja, bratje, kajti Sloven sem in za pravdo očetov se bojujem.“

Namah vsi klonejo z orožjem. Pilh pa iznenaden vzklikne: „Pri strelah Perunovih — Žitomisel! Tvoj glas je, tvoja postava!“

V hipu obkrožijo vojaki prišelca, ga pozdravljajo in mu stiskajo roko.

„Kako da prihajaš sam?“ vpraša Pilh. „Kje so tvoji možje?“

„Kje je Stojmir?“ kliče Cvetko.

„Preveč vprašanj mi stavite, tovariši, da bi mogel nanje odgovoriti v eni sapi“, odgovori Žitomisel resno. „Kmalu izveste vse. A meni se mudi dalje. Je-li Braslav že na Osojah?“

„Včeraj je došel s svojimi ljudmi. Tudi Osojci so že pripravljani za boj. Iz drugih zadrug pa še pričakujemo mož.“

Žitomisel resno zmaje z glavo.

„Le skrbno stražite“, reče s poudarkom. „Kmalu utegnete zagledati sovrage . . .“

Nato zopet zajaše konja in odhiti po cesti proti selu. — — — — —

Na Osojah je bilo živahno gibanje. Braslavji ljudje so taborili pod milim nebom. V malih gručah so sedeli okoli ognjev in

pekli meso. Ženske so jim donašale v velikih vrčih hladilnega ola, sladke medice ali penečega mleka. Možje in mladeniči so stali pred hišami, oboroženi s kopji, meči in sekirami, ali pa so krili strehe z mokrimi kožami, da bi bile varne pred ognjem ob sovražnem napadu. Drugi so delali pregraje iz posekanih debel okoli hiše in jih zasipali s prstjo. Ljudje iz okolice so poganjali po poti črede ovac, govedo in konje, da zavarujejo to svoje imetje za varnim nasipom. Žene in otroci so hiteli na varno, obloženi z raznim hišnim orodjem. Vpitje ljudi in mukanje živine se je razlegalo po selu.

Največja gnječa je bila okoli županjega dvorca. Trume vojniov so stale pred ograjo. Kakor mlada brezova debelca so se svetili v večernem mraku belo-ogljajeni ročniki dolgih kopij in njihove brušene osti. Za nasipom so čepele ženske z velikimi culami in tešile kričeče otroke. Sredi dvorišča je gorel velik ogenj. Ob njem so stali lonci polni mesa za stradajoče. Na ražnju so vrteli tolstega ovna.

Žitomisel je izročil vajeti staremu Volkonju in hitel v hišo. — — —

V veliki izbi je sedel Braslav resnega, nagubanega čela in mrklih oči. S komolcem se je opiral na belo javorjevo mizo in nemo strmel v tla. Njemu nasproti je slonela Branka. Skrb in žalost zadnjih dni sta ji sklonili vitko postavo in strli pogumnega duha. Solza ji ni zalivala očesa in vzdihov ni bilo slišati iz njenih ust, no v topi žalosti je trudno zrla predse, kakor da čuti nad seboj udarec krute usode, katerega ne more zavriniti niti se mu izogniti.

Mučen molk je vladal med bratom in sestro. Le šum in vpitje ljudi se je slišalo iz sela.

„Solnce že drugič tone za goro, in nikake vesti še ni od Stojmira“, prekine Braslav tišino.

Branka nič ne odgovori; le glava se ji še globlje skloni, in telo ji zadrhti.

„Sel mi je prinesel vest, da nemški grof ob Krki prodira s svojimi četami proti našemu selu“, nadaljuje Braslav. „Tudi ob Dravi

so se prikazale frankovske trume. Jastrebi se zbirajo, da zasadé svoje kremplje v preganjano žival. Ha, ha! ... Mi pa čakamo in oprezamo, dočim nas obkoljuje sovražnik ...“

Starec se trpko nasmehne in stisne pest kakor v onemoglem srdu.

V tistem hipu se vrata odpró, in Žitomisel stopi hitrih korakov v sobo.

Braslav in Branka planeta ob njegovem prihodu hkrati kvišku in vpreta oči vanj, vprašujoč, kakor da mu hočeta z obraza brati vesti, ki jih prinaša.

„Kje je moj sin?“ jekne Branka s tresočim glasom.

Žitomisel na to vprašanje nič ne odgovori. Molčé si sname z glave čelado in otare znoj z razbeljenega čela.

„Kako da prihajaš sam?“ vpraša nezaupno Braslav, kakor da sluti žalostne vesti.

„Bogovi nas hočejo menda pogubiti“, odgovori Žitomisel zlovoljen; „zato sledi prekletstvo našim stopinjam.“

Zopet je nastal molk za nekaj trenutkov.

„Sporočil sem vam že po možu-odposlancu, da so na zboru obsodili Stojmira radi upornosti in kršenja javnega miru“, začne počasi Žitomisel. „Knez je izrekel nad njim kazen pregnanstva. Franki pa mu hočejo vzeti hišo in dvor in si prisvojiti osojsko zadrugo“ —

„Nenasitni volkovi si bodo polomili zobe ob tej trdi kosti!“ sikne Braslav.

„Krivična obsodba je povzročila občno razburjenje. Ljudstvo je na zboru glasno mrmralo. Iskra je bila vržena med narod, in malo je manjkalo, da ni že na sodišču prišlo do boja. Ko bi se bil Stojmir tedaj postavil na čelo razsrjenim množicam, šle bi bile za njim kamorkoli ... Tedaj pa je posegel vmes poglavar krščanskih duhovnikov. Rekel je, da sprejme Stojmira v svoje zavetje, in res ga je odpeljal s seboj v samostan. — Tri dni sem se potikal okoli poslopja in čakal, da pride med nas, kakor je bilo dogovorjeno. A ni ga bilo blizu. Snoči sem prodril k njemu v tesno izbico in ga pozivljaj, naj gre z nami. A govoril je, kakor da mu je duh omračen, kakor da so ga omamile zle čare. Rekel je, da je prost ... da bi lahko šel z menoj ...

da noče krvave vojske. Govoril je o tebi, Braslav, in o materi Branki, katero ti priporoča. Rekel je, da je zaman vsak boj ... da hoče iti iz dežele ali pa si poiskati častne smrti v vojski s Pesoglavci. Čul sem tudi nekaj o posredovanju škofa Teodorika ... Toda zbegana mu je bila govorica in nerazumljive so bile njegove besede — — To ni bil več oni junaški Stojmir, kakršnega sem gledal pri sodbi ... Strte so peruti mladega sokola . . . Gotovo so mu začarali oni črnorizci, o katerih govoré, da znajo za večje skrivnosti, kakor naše večče žene — — Poizkušal bi bil še vdruči priti do njega in ga pregovoriti, da se vrne in zgrabi za orožje — a mudilo se mi je na Osoje, da me ne bi prehiteli Franki.“

Prestrašena sta poslušala Branka in Braslav grozno vest.

Materi je vsaka beseda rezala v srce. Nerazumljivo ji je bilo ravnanje sinovo. Slutila je, da bode morda nesrečen ta boj, kateri se je imel pričeti. A udarec, ki jo je v tem hipu zadel, je bil nepričakovan, uničevalen ... Ob uri stiske je prepustil Stojmir njo, svojo mater in svoje domače oblasti sovražnikov ... Zdelo se ji je, da tu deluje neka skrivna, nevidna moč, kateri se ne more ustavljati, katera razdira in uničuje vse njene naklepe, katera jo hoče ločiti od sina in jo tirati v pogubo ...

Tudi Braslavu je bilo ob usodnem sporočilu, kakor da ga je zadela strela z jasnega neba. Tisti, ki je imel biti voditelj v vojski, on, kateremu je ves narod hotel maščevati krivico, on, Stojmir, se je izneveril svoji nalogi? ...

Osupnila ga je zlasti vest, da Stojmir ni hotel priti domov na Osoje, ko je moral vendar vedeti, da jih hočejo ugrabiti Franki in da je vse pripravljeno za odpor.

„Praviš, da noče braniti rodnih tal pred grabežljivimi Franki?“ jekne starec hripavo.

„Rekel je, da bi se brezuspešno prelivala kri“, odgovori Žitomisel.

„Pri Perunu in vseh bogovih, ki bivajo v nebesih!“ vzklikne Braslav in se zgrabi za glavo — „Ali je to beseda moževska? Prelivati

noče krvi? Meča noče vihteti... , ko mu tujec jemlje, kar ima najdražjega na svetu? ... Braniti noče svojcev, s katerimi je združen po prisegi in po krvi? ... Hahaha!“

Divje se je zakrohotal stavec, planil pokoncu in z velikimi koraki hodil po sobi.

Naenkrat se ustavi pred Žitomislom, mu pogleda srepo v obraz in vpraša trdo:

„Je-li istina vse, kar si pravil, ali pa tiči morda za tvojo povestjo kaka frankovska prevara?“

Sel zmaje z ramo, povesi oči in reče:

„Tudi meni je nerazumljivo njegovo ravnanje — —“

Braslav začne zopet meriti sobo z dolgimi koraki.

„Haha!“ se zakrohoče iznova. „Ob odločilni uri je vrgel meč od sebe... Ko je napočil dan maščevanja, je on izdal svoj rod in vero očetov! Kakor tisočerm drugim, so izsesali njemu mozg iz kosti in mu upognili ponosni tilnik... Haha! Plahega golobiča si vzgojila, Branka, in ne čilega sokola! Golobiča, ki se grli za varnim ozidjem, ki se boji, da mu orli ne oskubejo nežnega perja... Ali mu je ženska zmotila duha? ... Toda na čelu močnih čet bi lahko šel pred grad in si po navadi pradedov s silo ugrabil nevesto, in naj si je knežje rodovine... Ali pa so ga prevarili tuji menihi, katerih usta se cedé sladkih besedi, ki pa mehkužijo srca naših ljudi, da niso več zmožni junaškega dejanja? ... Haha! A meni je roka še močna dovolj, da vihti bojno sekiro, in dokler morem gibati ž njo, se bodem bojeval proti sovragom našim — —“

Stavec se zgrudi na klop in nekaj trenutkov nemo strmi v tla.

Nastala je tišina. Gosta tema se je bila naredila v izbi. Le ognji, ki so plapolali na dvorišču, so napolnjevali prostor z medlim svitom.

„Jutri bodo Franki že tu, da ugrabijo kos slovenske zemlje“, povzame za nekaj časa Braslav. Zamolklo se je glasila njegova beseda. „In njega ni, ki bi moral braniti rodni dom... Maloštevilne so čete Osojcev in mojih ljudi. Vendar hočem s tem majhnim krdelom braniti rodna tla do zadnje kaplje krvi! — — — Toda čuj, Žitomisel! Ne pravi nikomur, da Stojmir ni hotel iti z nami v boj! Ne kliči mi danes več v spomin njegovega imena! Jutri napočí za nas dan osvete, če tudi podležemo. Sporoči ljudem, naj so pripravljeni na sprejem Frankov ter naj skrbno stražijo. In da si pridobimo naklonjenost bogov, opravimo skupaj svečano večerno daritev.“

Žitomisel je molčé odšel, da izvrši povelje.

Braslav pa se še obrne k sestri in reče:

„Ti pa moli k bogovom, da otmó pogube nas in sina tvojega...“

Ponosno, kakor da hoče izzvati nebo in zemljo na odločilni boj, odide med svoje ljudi, pustivši Branko samo, ki je čepela na klopi, nema in brez življenja, kakor mrtva podoba bede, žalosti in skrbi...

Zvečer so se zbrali vsi vojščaki na dvorišču pred županjo hišo, da opravijo daritev v čast Perunu, bojnemu bogu, da prisežejo pokorščino in zvestobo do smrti svojemu voditelju. Bojne pesmi so donele v tiho noč.

Na nebu je veter gonil temne oblake, ki so zastirali mesečino in bili videti kakor velike glave, kakor konji, jezdecí in orjaške pošasti. Iz jezera se je vzdigovala jesenska megla in se valila kvišku proti goram. Na malem holmu nad selom je gorel velik kres, znamenje stiske in vojne, ki je z rdečim svitom barval pokrajino, kakor napovedujoč usodo krvavega dne... (Dalje.)

Na vojvodskem prestolu.

Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal I. Selän.

(Dalje.)

X. Za pravdo očetov!

Grof Erik je hitel, da spravi Osoje kar najprej pod svojo oblast. Preskrbel si je bil od Karola pisem, s katerimi je nastopil kot izvrševavec obsodbe, ki je zadela Stojmira. In tem rajši se je lotil tega podjetja, ker je bil gotov, da bode lepo Stojmirovo posestvo pripadlo njemu. A treba si je bilo plen še izvojevati. Grof je dobro vedel, da bode zadel ob hud odpor pri svobodoljubnem ljudstvu, ki je sovražilo frankovski jarem. Nabiral je torej čete po okolici, da bi šel z vojsko na Osoje in s kar največjim številom vojščakov prestrašil prebivalce. A slovenski župani so se branili pomagati tujcu pri roparskem napadu na slovensko zemljo. Tudi so izkušali zavleči vso zadevo, da bi mogel med tem škof Teodorik posredovati pri kralju Karolu in tako Stojmiru ohraniti dom, deželo pa obvarovati domače vojske. Eriku so bili v pomoč le nemški plemiči s svojimi robovi in hlapci.

Tretji dan po Stojmirovi obsodbi so se vzdignile frankovske čete proti Osojam. Poveljevali so jim Gerold iz Brež, Kadaloh in Gizulf, grofa v Ziljski dolini in — Erik. Sklenili so bili prodirati ob Dravi navzgor, da zajamejo selo z juga, ker je na severu veliko močvirje zabranjevalo dohod.

Erik je jezdil vedno nekoliko naprej pred drugimi četami in je svoje tovariše vzpodbujal k hitrosti, kakor da ne more pričakati trenutka, ko mu pade zaželjeni plen v roke.

„Za Boga, ti si kakor vihra!“ se je jezil Kadaloh, kateremu podjetje ni bilo nič kaj po volji. „Še prehitro bodeš spoznal, kako zna udariti slovenska pest. To ljudstvo je po naravi pohlevno, a kadar se razljuti, gorje mu, kdor ima z njim opraviti! Hud boj nas čaka. Jaz bi vsekako rajši sedel v svojem gradu za varnim ozidjem, nego se pretepal

s kmeti po teh jarkih...“ Grof je potegnil z roko preko tolstega obraza, na katerem mu je stal znoj v gostih kapljah. Potem je vzpodbodel konja, da ne zaostane za tovariši.

„Ej, dovolj nas je, da uženemo pest slovenskih težakov!“ reče Erik oziraje se na svoje mogočne čete. „Sicer pa prihajamo v kraljevem imenu, da vzamemo v last zemljišče, ki je zdaj kraljevo. Kraljevemu ukazu se ne bodo upali ustavljati.“

„Hm, toliko se bodo brigali zanj, kolikor jaz za prazno čutaro“, odvrne Kadaloh. „Kaj ti je pomagalo dostojanstvo kraljevega poslanca, ko te je tisti mlečnozobi fantè udaril po zobeh? . . . To je sirov ljud, ki vé še premalo spoštovati plemiško kri. Najbolje bode, če se mirno pogovoriš z njimi; sicer se nam utegne huda goditi.“

Erik je temno pogledal blebetavega grofa in zamrmral nekaj predse. Vselej ga je zbadlo, kadar se je spomnil sramotenja, ki ga je doletelo na kneževi gostiji.

„Osoje so že vredne, da nekaj tvegamo zanje“, poseže vmes Gerold. „Škoda, da bi tak lep kos zemlje ostal v posesti slovenskih tlačanov!“

Kadaloh se pa ni dal pogovoriti. Vedno bolj vznemirjen je bil, čim bolj so se približevali Osojam.

„Zamotana zadeva to!“ je mrmral predse. „In mi si utegnemo prste opeči, ko hodimo zate po kostanj v žrjavico. Škof je zoper obsodbo uložil priziv. Zato bi je še ne smeli izvršiti. Karol jo morda še razveljavi ali pa krivcu kazen odpusti. Tem črnosuknježem itak vse dovoli. Potem smo zaman prelivali kri in vrhutega nas navsezadnje kralj še na odgovor pozove.“

Erik se zlobno nasmehne.

„Škof naj se le poteguje za to uporno svojat!“ odgovori zaničljivo. „Kadar si osvojim posest s svojim mečem, mi je nihče več

ne iztrga iz rok. In da smem tudi silo rabiti, to mi je kralj dovolil. Zato le pogumno naprej, da nas drugi ne prehité!“

Trume so krenile od Drave proti severovzhodu. Osojske gore so se prikazale v daljavi, in kmalu je pred njimi ležala temnomodra jezerska gladina v svitu medlega jesenskega solnca. Kraj nje pa se je na desnem bregu raztezalo selo, pokojno in tiho, kakor da ne more nič motiti njega rajskega miru. — — —

Braslav se je bil dobro pripravil za boj. Ko se je izvedelo, da prihajajo sovražniki od juga, so hiteli njegovi ljudje zapirat dohod na oni strani. Utrdili so nasip z močnimi kolmi, naložili obnje posekanih debel in izkopali globok jarek, katerega je napolnila jezerska voda. Ženskam je zaukazal Braslav biti pripravljenim, da gasé ogenj, ako bi ga sovražniki zanetili, in da strežejo možem v boju.

Komaj je solnce razgnalo gosto meglo, ki je zjutraj ležala nad pokrajino, ko se zasvetijo v daljavi sulice in ščiti frankovskih čet. Žitomisel, ki je poveljeval straži na okopu, naznani prihod sovražnikov. Braslav dá svojim ljudem še poslednja navodila, določi, kako naj se menjujejo oddelki pri obrambi, in hiti na okop, da sprejme sovražnike.

Ko so se Franki približali selu in zagledali utrjene nasipe in množico vojščakov, pripravljenih za boj, so za nekaj časa postali in se posvetovali, kako urediti napad.

„Brr, kakov kraj za boj je to?“ . . . je godrnjal Kadaloh. „Tam gora, tu voda. Kar v zagato moraš riniti po cesti naprej in nesti svojo butico onim-le pod sekiro, ali pa se potopiš v vodi, kakor mlad maček! Erik, reci tem kmetom, naj se zlepa podadó in obljubi jim, da hočeš milostno ravnati z njimi. Morda bode dobra beseda izdala.“

Erik se je nasmehnil bojazljivosti debelega grofa, a je vendar hotel v kraljevem imenu pozvati Osojce, naj se vdajo, predno zapové svojim trumam naskočiti nasip.

Gerold prevzame posel posredovavca in se približa nasipu. Za streljaj pred njim obstane; s kričočim, osornim glasom naznani

obsodbo in opominja seljane, naj se ne ustavljajo kraljevemu ukazu.

Glasno zasmehovanje in divji krik mu je bil v odgovor. Nekaj puščic je priletelo izza nasipa in padlo blizo njega na tla.

„Naše zemlje se vam je zahotelo, volkovi nenasitni!“ je klical Budin. „A mi vam preženemo samogoltnost!“

„Vašo mrhovino damo glodat ribam v jezeru!“ so vpili drugi . . .

Gerold je grozeče zamahnil z mečem, jezno siknil nekaj psovka in se vrnil k svoji trumi.

Kmalu potem so zadonele bojne troblje in dale znamenje za napad. Franki zaženó krik, in cel oblak puščic in kopij se vsuje na slovenske vojščake. Nekateri oddelki so prodirali proti okopu, nesoč kamenje in svežnje suhljadi, da z njimi napolnijo jarek. Toda večči strelci izza nasipa so podrli vsakoga, ki se je drznil priti blizu. Kjer je bil boj najhujši, tam se je slišal zapovedujoči glas Braslavov, ki je, ne meneč se za nevarnost, stal na nasipu in s tako silo metal kopja v napadavce, da je marsikateremu Franku razklal ščit in njega samega poslal v kraljestvo Morane. Vedno bolj so se redčile vrste napadavcev. Izmučeni, ranjeni in razbiti so se morali umekniti sili braniteljev, da iznova zberó in uredé svoje trume. Prvi sovražni napad je bil hrabro odbit.

Nastal je kratek odmor, in tišina je zavládala na bojišču. Sloveni so imeli le majhne izgube. Nekaj mož je bilo ranjenih in Braslavu je puščica oprasnila lice, a sovražnikov je ležalo mnogo tam zunaj v smrtnem spanju.

Franki so se pripravljali za nov naskok. Sekali so debela v gozdu nad jezerom, jih vlačili na pot in jih obdelovali s sekiro in kladivom. Drugi so pripravljali dolge drogove in ovijali puščice in kopja s predivom.

Ko je solnce stalo nad glavami, oglasé se iznova bojne troblje, in dvigne se urnebesni krik bojevavcev. Silnejši kot prvokrat je bil napad Frankov. Zavarovani za velikimi ščiti so šli proti okopu z debli in dolgimi drogovi, da razdenejo leseno ograjo, ki je ščitila branivce, dočim so drugi metali ka-

menje in svežnje v jarek. Tramovi so treskali ob kole, železni kavli na drogovih so trgali debla z nasipa in jih valili v jarek. Franki so padali pod kopji in puščicami Slovenov, ki so z vso hrabrostjo branili nasip; — a vedno nove trume so stopale na mesto padlih. Za bojevniki je stal Erik in vzpodbujal svoje čete k hrabrosti.

Tuintam je nastala vrzel na nasipu. A takoj so stopili Sloveni na odprto mesto in tesno drug poleg drugega stoječ, s svojimi ščiti in telesi zagradili sovražniku pot.

Slednjič se je posrečilo nekaterim sovražnikom premostiti jarek in splezati na okop. Prišlo je do krvavega spopada. Namesto puštic in kopij sta gospodarila meč in bojna sekira. Ščit je tolkel ob ščit, oklep ob oklep, mož se je bil z možem za življenje in smrt. Slovene je v nemala zavest, da bojujejo odločilni boj za svojo svobodo, da jim ne preostaje drugega nego zmaga ali smrt. Zato so se bojevali ljuto kakor levi, kadar branijo svoje mladiče. Ranjeni, okrvavljeni, sesekani so padali celi oddelki sovražnikov pod njihovimi meči. Kri je rdečila vodo v rovu, da je bila videti kakor krvav potok. Razdrapana trupla so drčala z nasipa in se grmadila v njem, kakor svežnji. Preko njih pa so drle nove trume v boj.

Sloveni so se zlahka ustavljali Frankom na ozkem prostoru, dasiravno si je tudi med njimi Perun izbral mnogo žrtev. Ko je bil prvi oddelek utrujen, je stopil drug na njegovo mesto in se boril naprej. Že je bilo videti, da se ljuti naval Frankov razbije ob neomahljivem junaštvu braniteljev.

Kar se pojavi nova nevarnost. Erik je bil poslal oddelek strelcev nekoliko v goro, od koder je bilo s puščicami lahko doseči najbližje hiše Osojcev. Dočim je boj na okopu najhujše divjal, začele so švigati preko oblegancev puščice z gorečim predivom in se zasajati v tramovje, v duri, v slamnate strehe selskih hiš. Mali plamenčki so vzplapolavali tuintam, in kmalu je začel ogenj lizati kole in tramove. Možje so z dolgimi drogovi tolkli po puščicah, ženske ulivale vodo na goreče dele hiš. A sovražniki so metali vedno

nove plamenice v vas. Kmalu je ogenj objel cela obstrešja in rdeči zubelj je bruhnil na več mestih hkrati na dan. Visoko proti nebu so se dvigali prasketajoči plameni, in temni, sajasti oblaki dima so se valili med hišami ter dušili ljudi. Slišalo se je divje vpitje mož, javkanje otrok in žen. Živina se je trgala od staje ter je zbegana, s tulečim divjanjem med množico večala nered in grozo.

Franki so s podvojeno silo obnovili nasok, videč zmešnjavo v vrstah nasprotnikov. Odpor Slovenov na okopu je bil sedaj brezuspešen, ko so najhujšega sovražnika imeli za hrbtom. Vničevalni sili ognja tudi največje junaštvo ni bilo kos. Braslav je ukazal svojim ljudem, naj se počasi umičejo nazaj proti Gradišču, kjer je bilo še mogoče ustavljati se sovražniku.

Sam je z najkrepkejšimi možmi, boreč se v prvih vrstah, ščitil svoje ljudi in vzdrževal nasilje sovražnikov.

Korak za korakom, stopinjo za stopinjo so si morali Franki izvojevati z velikimi žrtvami. Goreče tramovje se je rušilo in padalo s hiš, in veter je zanašal cele oblake isker in utrinkov med bojevalce. Toda sredi ognja in dima so se bojevali Sloveni, očrneli in osmojeni, oškropljeni s krvjo, razpaljenih lic. Vsaka ped zemlje je bila zaznamovana s krvjo in nagrmedenimi trupli sovražnikov.

Ves boj se je zavlekel proti Gradišču. Le Kadaloh je ostal z malo četo ob nasipu, češ da bode stražil dohod in zadrževal begune, čeprav se je vse ljudstvo umeknilo za utrdbe županjega dvorca.

„Norec, kdor brez potrebe nosi svojo kožo naprodaj!“ je modroval grof, oddehivši si od boja, gnječe in strahu. „Tukaj se odpočijem, Erik pa naj se sam vojskuje s temi steklimi psi. Poznal sem že prej trmoglavost slovenskih kmetov, a da se bodo ustavljali s toliko besnostjo, ne bi bil mislil. No, zakurili smo jim kres, da ga bodo pomnili! . . . Le škoda lepega sela, ki bode zgorelo, in naših ljudi, ki so morali žalostno poginiti — — Tu sem menda varen pred temi divjaki. A onim tam gori bode še huda predla. V jezero naj jih poženo, te slovenske

uporneže, ali pa naj jih oprazijo v ognju, kakor jance! Potem bode vsaj enkrat mir pred njimi“ — — —

Ob Gradišču je boj za nekaj časa prenehal. Franki so imeli nove, močne utrdbe pred seboj, katerih ni bilo mogoče podreti v hipu. Tudi jih je osvojitve sela stala truda in krvi dovolj. Treba je bilo razbite trume urediti in se pripraviti za nov naskok.

Braslav je med tem v Gradišču pregledoval vrste svojih borilcev. Znatno se je skrčilo število mož, ki so bili sposobni za boj. Veliko ranjencev je ležalo na dvorišču, v hiši in na skednju. Branka jim je z nekaterimi ženami obvezovala rane, tešila bolečine in jih krepčala s hladilno pijačo. Posadke se je lotevala malodušnost. Vse žrtve, vse junaštvo je bilo zaman vzpričo premoči Frankov.

„Do večera se več ne vzdržimo!“ reče Braslav sestri. „Brez dvoma bodo izkušali Franki izvabiti nas z ognjem iz brloga. Pa tudi premalo je naših ljudi, da bi se mogli dolgo ustavljeni.“

„Morda nam pride iz bližnjih zadrug kdo na pomoč“ — odvrne Branka, čeprav sama ni dosti upala, da se izpolnijo njene besede.

Braslav se trpko nasmehne.

„Premagancu noče nihče biti tovariš!“ odgovori trdo. „Prej so omahovali — sedaj nas bodo zatajili. Ne preostaja nam družega, nego vdati se ali — umreti“ . . .

Branka ničesar ne odgovori.

„Jaz bi ne pomišljal, kaj mi je voliti!“ povzame Braslav za nekaj trenutkov. „Prisegel sem, da se Frankom ne vdam, in da od njih ne sprejemem nikake milosti! Branil bi dom, dokler se ne bi mrtev zgrudil pod njega razvalinami. Toda smilijo se mi žene in otroci, ki so tu v zavetju, smilijo se mi nedolžne žrtve, da bi jih potegnil za seboj v pogubo . . . Tudi mnogi mojih bojevnikov s tužnim strahom in z bridko skrbjo mislijo na svoje. In ta strah jim bode oslabil moči in uklonil ponos, da bodo beračili milosti pri sovražnikih — —“

„Mene živega ne dobé v pest!“ reče potem hripavo, in oko se mu divje zasveti. „Sam

pojdem v smrt! A prej si poiščem med trumami tistega oholega grofa, ki je kriv vse naše bede. Maščevati moram nad njim krivico, maščevati jo moram namesto onega, ki se je izneveril svoji dolžnosti . . . Morda sem zadnji, ki grem v smrt za stare bogove in pravdo očetov . . . Mlajši zarod se bode uklonil novi veri in tujemu jarmu. Ako preživiš današnji dan, Branka, in če se sestaneš s svojim sinom — reci mu, da sem storil, kakor mi je velelo dedov sporočilo . . .“

Glas trobelj in bojni krik se zasliši pred nasipi. Franki so iznova naskočili tabor. Z divjostjo, ki jo zbuja obup, so se branili Sloveni. Ženske so stale poleg mož in jim podajale kamenje, da so ga valili na sovražnike . . . Braslav je ukazal Žitomislju, naj vodi obrambo. Sam pa je zbral nekaj mož pri velikih durih ob pregraji. Polglasno je dajal povelja. Bili so najpogumnejši možje in najzvestejši spremljevalci njegovih, med njimi Budin in stari Pilh. Resno in mirno se je pripravljala mala četa za zadnji — usodni boj . . .

Poslovivši se kratko od sestre, stopi Braslav na čelo tej trumi in ukaže otvoriti duri. Kakor vihar, plane s svojimi ljudmi nad iznenadene Franke. Prvega, ki se mu je drznil stopiti nasproti, predere s kopjem, da se zgrudi mrtev na tla. Kraj njega so bili in sekali njegovi tovariši. Prestrašeni so se izogibali Franki silovitemu napadu — —

A kmalu so majhno trumo obkolile množice sovražnikov od vseh strani. Mož za možem je padal, vsi predrti in prestreljeni. Le Braslav je prodiral naprej in si delal gaz med sovražnimi trumami, visoko vihteč svojo bojno sekiro. Čelado mu je neki vojščak zbil z glave, in dolgi, sivi lasje so se mu vsuli čez čelo in tilnik. Gologlav se je bil naprej in stopal čez trupla sovražnikov, išoč si vedno novih žrtev. Puščice in kopja so letele vanj in mu sekale globoke rane, a otreasal se jih je, kakor lev, in se z vso silo vrgel na trumo, med katero je stal Erik.

Grof prebledi, ko zagleda orjaškega starca pred seboj, okrvavljenih rok, z izrazom steklosti v očeh. Prestrašen dvigne ščit, da se zavaruje z njim.

Braslav pa divje krikne in z vso silo zamahne sekiro nad Erikovo glavo. Toda ostrina izpodrsne na gladkem, jeklenem ščitu in zadene le v ramo. Erik omahne . . . Še predno pa je utegnil Braslav vnovič zavihteti roko za smrtonosni udarec, priskoči mladi Gizulf in mu s težkim frankovskim mečem razkolje glavo . . .

Brez jeka in krika je padel stari junak . . .

Franki so z glasnim vriščem pozdravili njegov padec, a tudi v njihovih vrstah je nastal nered. Ranjenega Erika so nesli tovariši iz bojne gnječe. Izgubivši svojega poveljnika, so Franki izgubili tudi pogum. Sloveni pa so z vso močjo pritisnili nanje. Gerold je izprevidel, da se do večera ne polasti utrjenega tabora. Ker je padlo tisti dan že itak dovolj žrtev, noče še dalje prelivati krvi in zapové svojim četam, naj opusté obleganje . . .

Počasi so Franki odhajali, zapustivši za seboj začrnelo grobljo in kupe mrtvecev . . . Večer se je naredil . . . Prebivalci osojski so hiteli v vas, da vidijo, koliko imetja jim je še ostalo po ognju in razdejanju. Mir je zavladal po bojišču . . .

Tedaj pa je prihitel iz županjega dvorca stari Volkonja in pazno iskal med padlimi vojščaki — Braslavovo truplo. Ob nagromadenih telesih Frankov ugleda slednjič mrtvega junaka . . .

Ležal je vznak poleg svojih žrtev in izbuljene oči so nemo zrle proti nebu, kakor bi hotele izzivati na boj nebeške sile. Noga je bila skrčena za skok, in roka se je krčvito oklepala bojne sekire. Dasiravno mrtev, je bil še vedno podoba junaške moči in trdovratne upornosti — — —

Ihté se skloni Volkonja nad mrtvo truplo, mu tiplje rano, jo zagovarja s skrivnostnimi prislovicami, kliče vse bogove in dobre vile na pomoč . . . Toda zaman. Nem in mrzel je ležal Braslav na tleh. Le iz zevajoče rane na čelu je curljala rdeča kri preko sivih las in velega lica . . .

Obupen se zgrudi starec kraj mrtveca, in zdi se mu vzpričo reve in nesreče strašnega dne, kakor da se pogreza svet in maje nebo, ki je nad njim . . .

XI. Mati in sin.

V tem, ko se je na Ošojah vršila krvava žaloigra, si je prizadeval škof Teodorik, da bi preprečil splošni upor in dobil žaljeni pravici zadoščenja. Takoj po Stojmirovi obsodbi je pisal kralju Karolu obširno pismo, v katerem mu je poročal o uspehih svojega misijonskega delovanja v Gorotanu, mu pojasnil razmere v deželi, in prosil za obsojenega slovenskega plemenitnika.

Škof je spomnil velike skrbi, katero je kralj vedno kazal za pokristjanjenje slovenskega ljudstva, in ki je bila povod, da je njega, dasi nevrednega, poslal med to novopridobljeno krščansko čredo. Trud zadnjih let ni bil brezuspešen. Veliko lepega sadu obeta vinograd Gospodov. A marsikaj zadržuje popolno zmago svetega evangelja. Ljudstvo je dovetno za dobre nauke, po svoji naravi mirno in delavno. A z vso vnemo gorí za svojo domovino, drži se z ljubeznijo svojega jezika in navad pradedov. Zato ne ravnajo prav oni kristjani, ki žalijo najsvetejša narodova čuvstva, ki ga z nasilstvom in grabežljivostjo odtujujejo cerkvi božji in — kralju.

Nato je škof obrazložil preporno zadevo med Stojmirom in grofom Erikom, in podarjal, da je slovenski plemenitnik ravnal v hipnem razburjenju, da se ni zavedal svojega čina, da ga je Erik sam izzval, ker je neprevidno govoril. Narod je na javnem shodu krivca obsodil in mu naložil kazen, kakor jo zahteva stroga postava. Kralj pa naj ž njim ravna po svojem usmiljenju.

Omenjal je v pismu, da se slovanski plemenitniki najtrdovratnejše upirajo zveličanskemu nauku svetega evangelja in da se bodo vsled preostre obsodbe še bolj utrdili v svoji upornosti. Utegnejo se celo ponoviti krvavi boji, ki so za Valjhunove dōbe skoraj opustošili deželo. Milost kraljeva pa bi jih prepričala, da Bog noče njih pogube, temuč da se izpreobrnejo in živé. O Stojmiru, ki je sedaj v samostanskem zavetju, ima veliko upanja, da postane kristjan. Brez dvoma bode njegovo izpreobrnenje vplivalo tudi na druge pogane. Zato naj mu blagovoli kralj odpustiti

kazen pregnanstva in vrniti dvor, premoženje in pravice, ki jih je izgubil v deželi. S takim milostnim ravnanjem bode ljudstvo še bolj utrdil v zvestobi do svoje osebe in veliko pripomogel k razširjevanju božjega kraljestva med gorotanskimi Sloveni. Bog, ki vodi naklepe in srca ljudi, naj ga razsvetli s svojo milostjo in naj mu dá storiti to, kar bode v večjo čast božjo in zveličanje neumrjočih duš. —

Posebno poslanstvo, kateremu je načeloval nadpresbiter Reginbald, je šlo s pismom v Režno h kralju. Spremljale so ga želje in goreče molitve škofa Teodorika, kneza in — knežne Milene.

Prošnja ni bila brezuspešna. Kar je bilo v pismu le kratko omenjeno, je Reginbald kralju ustno še natančneje pojasnil. Opisal mu je ves položaj v deželi, pa tudi karal nasilstvo frankovskih plemičev, ki so krivi, da se ljudstvo upira zveličanski veri.

Kralj Karol, ki je ves gorel za razširjenje svete cerkve, je rad storil vse, kar bi pospeševalo izpreobrnjenje Slovenov. V posebnem pismu je pohvalil Teodorikovo prizadevanje, mu dal novih pravic, zagotovil njega in kneza Inga svoje naklonjenosti in razveljavil obsodbo. Določil je, naj daje obtoženec le škofu desetino pridelkov, grofa Erika pa je pozval na svoj dvor.

Poslanci so hiteli z veselim poročilom domov. Prehodili so na povratku dolgo pot iz Bavarske v polovico krajšem času, nego tedaj, ko so potovali z doma v Režno. Kraljevi odlok je zbudil v Gorotanu občno zadovoljnost; ljudstvo je slavilo kraljevo pravičnost, Franki so bili poparjeni ...

Stojmir je bival med tem v tihem, samostanskem zavetju. Stari Ozor je nadaljeval delo, katero je bila započela božja milost. Razlagal je Stojmiru krščanske resnice in ga učil molitev v domačem jeziku. Opozarjal ga je tudi na vzvišeni poklic, za katerega ga je namenila božja previdnost: da bode, sam kristjan, vodil svoje rojake iz teme nevere k luči pravega spoznanja.

„Velik ugled imaš pri ljudstvu v Gorotanu“, je dejal svojemu učencu; „glej, da ga

uporabiš ljudstvu v korist s tem, da ga privedeš na pot zveličanja. — Dobil bodeš nazaj svoj dom in svoje pravice. A potem ne pozabi, kje si našel pomoči ob dnevu stiske. Obilna je žetev, ki nas čaka med Sloveni, a malo je delavcev. In zlasti je malo domačinov, ki bi se trudili za razširjanje svete vere. Narodu manjka duhovnikov iz njegove sredine, ki bi poznali njegovega duha in ga poučevali v milem, domačem jeziku. Ako bode narod v svojem jeziku čul oznanovati božja veličja, se bode njegovo plemenito srce nehoté odprlo zveličanski veri, tema zmot bode bežala in sveta resnica praznovala zmago slavje. Zato ti polagam na srce, kot svojo oporoko, da skrbiš za vzgojo slovenskega duhovenstva. Z njim bodeš dal narodu tudi najzanesljivejšo oporo za bodočnost.“

Stojmir je bil v srcu že popolnoma kristjan. Ljubezen, katero so mu izkazali menihi v najusodnejših urah življenja, ga je prepričala bolj nego vsak nauk, da je njihova vera božjega izvora in da ima v sebi moč, ki bode premagala ves svet. Sedaj, ko so padli predsodki, je tudi izprevidel, kolike dobrote bi lahko zajemalo slovensko ljudstvo iz bogate zakladnice krščanstva. In modre besede starega meniha so mu vžgale novo luč spoznanja, kaj mu je storiti, da privede svoje ljudstvo k pravi sreči in svobodi.

Dasiravno je bil tudi v krščanskih resnicah že dovolj poučen, je vendar še odlašal s sv. krstom.

„Pregnanec sem in brezpraven v deželi!“ je dejal svojemu učitelju. „Hudobni jeziki bi utegnili govoriti, da sem si hotel s krstom pridobiti nazaj domovje. Kadar bodem zopet prost in neodvisen, si izvolim, kar spoznam za pravo in dobro.“

Poleg teh ozirov je bila na poti tudi še misel na mater in na domače. Vedel je Stojmir, kako so vsi polni predsodkov in besnega sovraštva do nove vere. Zato jih je hotel prej poučiti o nagibih svojega ravnanja, preden stori odločilni korak.

Ko mu je po dolgotrajnih mučnih dvomih, po nestrpnem pričakovanju, po mnogi žalosti in obupu došla rešilna vest, da je prost kazni,

ko je imel v rokah kraljevo pismo, ki mu je vračalo čast in posest, tedaj je bila prva misel Stojmirova — misel na dom, ki ga je od njega nemila usoda ločila že pred tolikim časom in kjer se mu je svitala sedaj lepša bodočnost — — —

Nekaj dni po krvavi bitki na Osojah je jezdil proti domu po isti poti, koder so prej prodirale frankovske čete.

Skrb za svojce, negotovost, temne slutnje so mu vznemirjale srce. Slišal je med potjo od ljudi, kako so Franki napadli selo, čul je o trdovratnem upor, o veliki bitki. Nestrpnost ga je gnala z vso silo naprej, da je podil konja, kolikor so dopuščale moči.

Domače gore so vstajale pred njim in ga pozdravljale kot starega znanca. Tu je bil potok, tamkaj temni gozd, tamkaj zopet znani jarek. Vse kakor nekdanj.

A grobna tišina je ležala nad okolico, katere ni motil noben glas. Niti človeka, niti živali ni bilo videti. Le jesenski veter je bril preko orumenelih brd in se igral z redkimi, suhimi listi na golih vejah. Jezero je ležalo tiho in nepremično, kakor da hrani pod svojo temno-modro gladino veliko skrivnost... Mrtvaška tihota je z neznansko težo morila duha...

Stojmir si je želel zagledati živo bitje, hrepenel je srečati domačina, in iz njegovih ust slišati vest, bodisi srečno ali nesrečno. Toda nikjer ni bilo videti žive duše.

Iznova spodbode konja, ki je hropel pod njim, kakor da se mora zdajpazdaj zgruditi. Drevil je preko gozda, preko močvirja, preko jarkov. Veter mu je žvižgal po ušesih vsled naglega dirjanja, in pokrivalo mu je bilo odletelo z glave — a on je hitel nevdržno naprej... Tamkaj je gorski ovinek!... In za njim je že videti selo... Le hip še, in pogled odpre... Kar se izvije Stojmiru zadušen krik iz prsi. Hiše, skednji, staje — vse je izginilo...

Podrto, črno pogorišče stoji na mestu, kjer se je dvigalo ponosno selo...

Stojmiru se je srce krčilo bolesti, a s tem večjo nestrpnostjo ga je gnalo na kraj nesreče. Kaj je z materjo? kaj z drugimi ljudmi?

Prišedšemu v bližino je šele stopila pred oči vsa groza razdejanja.

Tla ob nasipu so bila razrita in razkopana, mlake zakrkle krvi so bile videti na mnogih krajih. Ob cesti je ležalo osmogeno tramovje, mrtvi trupi živali, zlomljeno orožje in razbiti kosovi raznih predmetov.

Stojmir se je oziral po ljudeh, a selo je bilo kakor izumrlo.

Le tuintam se je prikazala med hišami človeška postava bledega obraza in plašnega pogleda, ki je pa takoj izginila, uzrši tujega jezdeca.

Šele na opetovane klice in prigovarjanje Stojmirovo se je upal blizu neki vojščak. Zagnal je glasen krik spoznavši svojega župana.

Iz pogorelih hiš je priteklo nekaj žen, ki so tarnale in vile roke. Kmalu je Stojmira obsula mala truma mož, žen in otrok, ki so ga ihté pozdravljali, mu s solzami močili roke in pripovedovali o svoji nesreči. Toda iz njihovih besedi je izvedel le toliko, da je Erik z veliko trumo napadel selo, da je padel Braslav in z njim mnogo Osojcev, da se drugi prestrašeni skrivajo po gozdih, ker se bojé novega napada.

Stojmir jih je potolažil z nekaterimi besedami, češ da so sedaj varni pred sovražniki, in je hitel naprej...

Županji dvorec je bil med vsemi poslopji še najbolje ohranjen. A sledovi hudega boja so se poznali tudi okoli njega. Nasipi so bili deloma podrti, in tla so rdela od prelite krvi. V bližini je gorel ogenj, ob katerem je čepelo nekaj sključenih postav. Na upalih, vdrtih obrazih se je zrcalila vsa reva in stiska, ki je zadela nesrečno ljudstvo.

Iz hiše je priteklo Volkonja objokanih oči Stojmiru naproti. Niti besede ni mogel spraviti iz sebe zvesti starec, ko je ugledal svojega gospodarja. Le za prsi se je grabil, stegal roke proti nebu, kazal zopet proti hiši in glasno ječal.

Stojmir skoči s konja, vrže Volkonju vajeti in hiti v hišo...

V veliki izbi je ležala Branka na nizkem ležišču. Sovražna puščica jo je bila zadela

v desno stran pod ramo, ko je ob nasipu obvezovala ranjence. A bolj nego rana, sta jo vrgli na bolniško posteljo skrb in tuga zadnjih dni. Dolgo je že glodala tiha žalost ob nîti njenega življenja. Strašni dogodki usodnega boja so jo docela potrli. Bledega obraza in vdratih oči je ležala na postelji, kakor mrlič. Le prsi so se počasi dvigale, in zadušeni vzdih je semtertja pričal, da je še življenje v njej. Nekaj žensk je stalo okoli postelje; varile so zdravilna zelišča in zagovarjale bolezen s skrivnostnimi reki. Tiho šepetaje so se pogovarjale, da smrtni boj ne more več dolgo trajati, da starka ne bode dočkala, po čemer tako željno hrepeni...

V tistem hipu vstopi Stojmir. Za trenutek obstoji pri durih, kakor da bi se hotel spoznati med ljudmi in si v zavest priklicati, kaj se tu godi. A ko zapazi na ležišču znani obraz, ko vidi vase uprte one mile materine oči, polne ljubezni in hrepenenja . . . tedaj plane naprej, se z glasnim krikom: „Mati!“ zgrudi ob bolnici na tla ter se je oklene okoli vratu...

Vse, kar sta dve srci pretrpeli v dolgem času od zadnjega slovesa, vse bôli in nesreče, vse muke in dvomi, vsi dušni boji... vse je v tem hipu prikipelo na dan in se izražalo v nemem objemu. Jezik je molčal, a duša je govorila duši...

Žene so se umeknile iz sobe. Stojmir pa je klečal ob materinem ležišču, solze so mu lile po obrazu in kapale materi na blede lice...

„Vedela sem, da prideš“, začne tiho bolnica po dolgem molku. „Vedela sem in te pričakovala, zato nisem mogla, nisem hotela umreti — — A dolgo te ni bilo, moj sin! Huda nesreča nas je zadela, in tebe ni bilo —“

Branka upre oči v sina, in v tem pogledu je bilo brati tiho očitjanje. Stojmir je čutil, kaj je mati hotela reči in kakor v opravičenje je odgovoril:

„Šele tu sem videl, koliko gorja so vam povzročili Franki. Mudil sem se, ker sem se hotel vrniti kot prost gospodar ali pa nikoli! . . . Boj bi bil zaman, da ni pravica zmagala. Glej, mati! Prost sem in zopet je

moja vsa posest. Kralj sam mi jo je vrnil. Nihče te ne bode več preganjal in srečno bodeva živela poslej, kakor sva nekdaj.“

Branki šine žarek veselja preko obraza, a kmalu nato trudno odvrne:

„Z menoj je pri kraju . . . Družega nisem želela, nego da te še enkrat vidim v življenju . . . A veselim se s teboj in lažje umrjem, ko te vidim srečnega — — —“

Stojmir je moral nato pripovedovati vso svojo dolgo povest od takrat, odkar je bil zapustil domačo hišo. In govoril je materi odkrito, brez pridržka. Pripovedoval ji je o spletkah Frankov, o knezu in Mileni, o svoji obsodbi, o ljubezni, ki jo je našel pri tujih menihih, o zdravniku in učitelju Ozorju, o škofovi pomoči, o svojih dušnih borbah in božji milosti, katero je izkusil na prečuden način. Branka je med njegovo povestjo ležala tiho z zaprtimi očmi. Da so tisti, katere je imela za smrtne sovražnike, njenemu sinu izkazali toliko dobrot, je tudi njo v srce ganilo . . . Toda zmote in predsodki so bili preveč vkoreninjeni v njej, da bi jih bila mogla takoj premagati in se povzpeti do spoznanja resnice.

Strah in skrb sta se izražala v besedah in v pogledu, ko vpraša sina: „Ali si morda tudi ti postal — — kristjan?“

Stojmir zmaje z glavo.

„Nisem še prejel krsta“, odgovori resno. „A to vem, da tedaj, ko so me zapustili ljudje, ko mi celo moji stari bogovi niso hoteli priti na pomoč, tedaj me je rešila — ljubezen krščanska. Trdno pa tudi zaupam, da bode hudobije naših sovražnikov kaznoval edini resnični in pravični Bog v nebesih, tisti, ki maščuje vsako krivico do četrtega rodu.“

Bolnica se stresne. Kakor bogokletje so ji zvenele ostre besede, s katerimi je obsodil sin onemoglost bogov. Vendar je prav v tem trenutku nesreče in zapuščenosti uvidela njihovo resničnost...

„Praviš, da krščanski Bog ne odobruje nasilstva in krivičnosti naših sovražnikov?“

„Ne, mati! On je varih revnih in zatiranih!“

„In Franke bode tudi kaznoval?“

„Pred njim smo vsi enaki! Slehernemu plačuje po njegovih delih.“

„In tebe — praviš — je On privedel nazaj?... On rešil smrti in zalezovanja sovražnikov? On ti je vrnil dom? Ah...“

Solze stopijo starki v oči. Žarek božje milosti je zadel njeno dušo...

Stojmir se sklone k materi in ji začne v odgovor na vsa ta vprašanja praviti o Bogu v nebesih, ki je dober oče vsem ljudem, o njegovem Sinu, ki je iz ljubezni do nas prelil svojo kri, o življenju in plačilu po smrti... Toda bolnici so ginile moči. Razburjenje ob zopetnem sestanku s sinom in vse, kar je slišala od njega, je pospešilo smrtni boj. Pot ji je stopil na čelo in oči so ji osteklele.

„Ah!“ je vzdihnila hropeč — „moj sin, lepa je ta vera...“

„Lepa, mati, in zveličanska tudi záte, če jo sprejmeš v svoje srce... Mati, ali ljubiš v resnici svojega sina? In če ga ljubiš, ali nočeš biti nekoč ž njim na večno srečna pri troedinem, pravem Bogu, v katerega verujejo krščani, verujem jaz?...“

„Sin moj“, odgovori težko bolnica — „da, srečna, s teboj večno srečna... Kjer ti, hočem biti tudi jaz — — Tvoj Bog — je moj Bog. — — Ah! Upam, da tudi mene —

ne bode zavrgel — ker sem toliko — toliko trpela — —“

Stojmiru je od veselja zaplalo v prsih srcé. Opazil pa je, da se bliža materi smrtna ura. Hitel je torej iz sobe in zajel s posodo bistre vode iz jezera.

Prišedšega nazaj, zadene že gasneči pogled materin.

„Mati“, zapraša tiho in se sklone nadnjo — „ali veruješ, kar nam govori vera krščanska?“...

„Verujem“ — jekne Branka.

„Ali hočeš, da te v smrti prerodi krst k boljšemu življenju?“

„Ho — čem“ —

In sin vlije materi na razbeljeno glavo vode življenja, govoreč svete besede — —

— — — — —
Nezavest je objela Branki duha. A še v omotici ji je igral veder smehljaj na obrazu, in nebeški mir je bil razlit na njem...

Neizprosna smrt je ugrabila svojo žrtev. A pri vsej bridkosti, katero mu je zbudila izguba matere, pri vsej nesreči, katero je občutil sredi razdejanega domovja, pri vsej revni in bedi, ki ga je zadela, se je zdelo Stojmiru, kakor bi nevidni, dobri duhovi plavali po sobi troseč upanje in tolažbo —

(Konec.)

Filistrom.

O, vi je ne čutite
te večno-mlade
nebeške hčerke —
pómjadi!

Vi v prsih slutite
že novo zimo:
kožuhov bi radi,
in vaši možgani
rodé sibirski lišaj...

Vi čakate, čakate,
da brstje in cvetje
iz aktov vam vstane...

A mi, kar nas je,
ki smo mladih src:
kadar vesna cvetè,
mi jo porabimo,
vse drugo zabimo,
ko vesna cvetè!

Jož. Bekš.

Na vojvodskem prestolu.

Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal I. Selàn.

(Konec.)

XII. Novo življenje.

Po tožni jeseni in mrzli, sneženi zimi je prišla zopet pomlad v deželo.

Tudi na Osojah je zbudila novo življenje. Jezero je zdrobilo ledene okove, ki so je oklepale v dolgih zimskih mesecih, in se je zopet iskriilo in svetlikalo v solnčnih žarkih. Hudourniki so drli z gora in se v šumečih slapovih izlivali vanje. Mlado brezovje se je odevalo s prvim nežnim zelenjem, in med temnimi smrekami po gorah je skrivnostno vršalo, kakor da je tudi nje zadel dih oživljajoče pomladi.

Čas je izlečil rane, katere je bila vsekala človeška zlobnost. Selo ob bregu se je prenovljeno dvignilo iz razvalin. Bele hiše z visokimi slemenami so se zopet zrcalile v jezerski gladini. Ponekod je ljudstvo še marljivo delalo, obtesavalo tramove za ostrešja, popravljalo staje in skednje. Županji dvorec je stal koncem vasi še lepši in ponosnejši kakor nekdanj.

Sledovi nesreče in razdejanja, so bili izbrisani. In vsa pokrajina je zopet kazala tisto podobo sreče in tihega miru kakor nekdanj.

Na Trebišču pa, na holmcu, kjer so se Osojci zbirali k svečanim daritvam in pod košato lipo častili bogove, se je sedaj ponosno dvigal velik, lesen križ, iztesan iz mogočnih debel, viden daleč po okolici. Menihi od Gospe Svete so postavili zmagovalno krščansko znamenje na mestu nekdanjega žrtvišča — — —

Nekega pomladnega jutra je bilo videti selo kakor izumrlo. Le kak starček je sedel na klopi pred hišo in se grel ob solnčnih žarkih, in nekaj otrok se je igralo ob potu.

Okoli županjega dvorca je hodil skrbni Volkonja, nadzoroval družino, opominjal, svaril in vzpodbujal na delo.

„Nikdar še nisem videl vasi tako zapuščene, kakor danes“, reče Cvetku, ki je na dvorišču pripravljaj klajo za živino. „Niti o kresu niti k jesenskim daritvam niso šli ljudje v tolikem številu na Trebišče. Danes pa je vse drlo poslušat svetega moža.“

„Saj nikdo ne zna tako govoriti, kakor oče Ozor“, odgovori mladenič. „Slovenska beseda mu teče gladko, kakor biserna studenčnica. Pozna se mu, da je Sloven in naše gore list. Zato ga tudi naši ljudje tako radi poslušajo.“

„Pravijo, da ume tudi raznovrstne čarovnije“, poseže vmes Ljutica, ki je šla s kovanim vedrom po vodo k jezeru in obstala pri možeh. „Ljudi zna zagovarjati in živino in druge stvari. Kogar hoče, za vedno zavaruje proti napadom zlih besov, ali ga pa tudi lahko izroči njihovi oblasti.“

„Ej, kako bi mogel komu storiti kaj hudega, ko je tako dober, da mu ga ni dobiti enakega“, reče Volkonja mehko. „Nemškimi duhovniki nisem hotel verjeti, a besede tega moža so mi takoj prvič segle v srce, ko sem ga slišal. In kakor govori, tako dela.“

„A na čudežne skrivnosti se vendar bolj razume, nego naše vešče žene“, ponovi trdovratno Ljutica. „Saj je on znal zagovoriti bolezen našega Stojmira, ko je ležal na smrt bolan v knežjem gradu.“

„Marsikaj zna, to je res“, odgovori Cvetko. „Tudi umetna pismena ume brati, kakor nemški menihi. Toda na čarovnije ne dá nič, to je zadnjič sam povedal. Rekel je, da niti Perun, niti Svetovit, niti Morana ne morejo škodovati ali koristiti. Vse ljudstvo se je zgrozilo, ko je prišel prvič k nam in je zavihtel sekiro nad posvečeno Svetovito soho in jo razsekal na drobne kosce. Pričakovali smo, da z jasnega neba trešči strela vanj ali da se zemlja odpre in ga pogoltne.“

Toda nič hudega se mu ni zgodilo. In ko smo stali tam vsi osupnjeni, je začel živo opisovati onemoglost naših bogov in zaslepljenost tistih, ki jim služijo. Še tisti dan je nekaj naših ljudi kipe hišnih bogov potopilo v jezeru “

„Kdo bi bil mislil, da se utegne naše ljudstvo tako hitro pokristjaniti!“ reče Volkonja zmajevaje z glavo. „A kar je res, je res. Naši bogovi nam niso nič pomagali. Ko bi se ne bil poglavar krščanskih duhovnikov za nas potegoval, vsi bi bili postali žrtev frankovske grabežljivosti.“

„Prihodnji teden, pravijo, da bode velika slovesnost pri Gospe Sveti“, dostavi Cvetko. „Tedad bode svečano krščenih mnogo županov in velmož. In knez sam jim bode neki kumoval, obljubil je to našemu županu Stojmiru, katerega visoko čisla.“

„A še bolj ga čisla njegova mlada hči Milena“, reče stavec smehljaje. „Še v teku tega leta utegnemo dobiti mlado novo gospodinjjo na Osoje. Za krstom bomo kmalu praznovali tudi svatovščino, ako me ne vara moja stara pamet. Stojmir ne hodi zaman zadnji čas tako pogosto v knežji grad. Hehe!“

„Ej, še se nam obetajo veseli časi!“ pripomni Ljutica lahkoživo. „Toda o knežni Mileni govoré, da je zelo vneta in pobožna krščanka. In če pride na Osoje, se bodele tudi vi, oče Volkonja, morali naučiti lepo sklepati roke in klečé moliti, kakor molijo krščani.“ Deklica se nasmehne in šegavo pogleda starca po strani

„Ej, malo znaš brzdati svoj jezik, deklina!“ zavrne jo ta nekoliko vznevoljen. „Kakor bode prav, tako bodem storil. Drugemu rodu že služim pri hiši in vem, kaj je moja dolžnost. Ti bi pa bolje storila, da se urno obrneš in pripraviš, kar je potrebno, da dostojno sprejmemo častitega moža in druge goste, ki pridejo ž njim s Trebišča.“ — — — — —

Na holmu onstran jezera je bila tisti čas zbrana velika množica naroda. Možje in žene, starčki in otroci so stali v gostih trumah na mali ravnini. Tudi mnogo županov je bilo navzočih, med njimi nekaj takih, ki so

bili že kristjani, kakor Pribislav z Bistrice. Pa tudi drugi, ki so doslej veljali za odločne privržence stare vere, so prišli z obilnim spremstvom. Vsem na čelu je bil Stojmir s svojimi Osojci.

Bil je tisti dan pomladni praznik Slovenov, posvečen spominu mlade Vesne. Kakor vsako leto otorej so se zbrali ljudje iz okolice na svetem kraju. A danes ni gorel ogenj na kamenitem žrtveniku, niti se ni pražila na njem tolsta junica bogovom v prijeten duh. Razdejan je bil žrtvenik, posekana starodavna sveta lipa, in na njenem mestu se je dvigal mogočen križ. Pod križem pa je stal sivolas redovnik; v siromašni halji, bosonog in gologlav je oznanoval nauk Tistega, ki je odrešil vse ljudi.

Začel je govoriti o slavnostih, katere so hodili praznovat na goro v čast mlade Vesne in Svetovita in Radegosta. A ničevi so vsi maliki, prazne pravljice so njih boji. Le Eden je, ki vse stvarstvo oživlja, ki daje rast, iz čigar dobrotnih rok prejemo vse, dobro in hudo: Bog — stvaritelj vesoljstva. In le Eden je, ki je pravi zmagovavec peklenškega zmaja, kateremu je strl glavo: edino-rojeni sin božji, naš Zveličar.

In sveti mož je začel množici govoriti o njegovi ljubezni, ki oklepa vse ljudi, vse narode, o njegovem življenju, bridkem trpljenju, strašni smrti in častitem vstajenju. Kdor vanj veruje in se dá krstiti v njegovo ime, tisti bode rešen oblasti zlih duhov, kdor pa časti malike, se sam vklepa v peklenške sponse. Tudi krščani praznujejo sedaj spomladi zmagoslavje božjega Zveličarja nad smrtjo in hudobnim zmajem. To zmagoslavje bode še popolnejše, ako tudi Sloveni, ki še ječé v temi nevere in sužnosti hudobnega duha, zapusté svoje zmote in se po svetem krstu prerodé k novemu duhovnemu življenju ...

Mogočno se je razlegal glas vnetega govornika in segal globoko v srce. Med množico pa je zavladała sveta tišina. Oči vseh so bile uprte v nenavadnega moža; poslušali so ga, da si niso upali dihati niti ganiti se. Poslušali so ga željno tudi najtrdovratnejši pogani. Kajti nikdar še niso čuli tako pre-

pričevalnega govora o božjih stvareh iz človeških ust.

Njegova govorica jim je zvenela tako domače. Vse se jim je zdelo jasno, razumljivo, svetlo kakor solnce...

Ko je Ozor končal svoj govor, ni zaoril urnebesni klic, in se niso dvignili štiti in kopja v maščevalno prisego; nastala je nekaj trenutkov tišina in globoka ginjenost je bila brati na vseh obrazih. A ko je menih iznova ljudstvo pozval, se li hoče odreči malikovanju in vsem delom hudobnega duha, li hoče priseči zvestobo svojemu Zveličarju, tedaj je zaorilo iz sto in sto grl: „Hočemo!“ Kakor grom je odmeval navdušeni klic v gorskem skalovju.

Ozor je končno blagoslovil vso množico in se potem v spremstvu Stojmira in drugih velmož napotil na Osoje.

Množica se je vsula za njim. Silili so k njemu, skušali se dotekniti njegovih rok ali njegove halje. Matere so mu prinašale svoje otroke, da jih blagoslovi. Drugi so stali ob strani in z nekim strahom gledali nanj. Ozor pa je hodil sredi med ljudstvom in obličje mu je žarelo od notranje radosti, ker je Bog tako obilno blagoslovil njegovo delo. Smehljaje je ogovarjal svoje vernike, poslušal njihove prošnje in za vsacega imel koristen nauk in tolažilno besedo.

V slovesnem izprevodu je ljudstvo spremilo starčka v županji dvorec, kjer je užival nekaj dni gostoljubnost svojega varovanca Stojmira, in imel važne posvete z župani in drugimi možmi. — — —

Skoraj v hipu se je izvršil v narodu čudoviti prevrat, ki je krščanstvu pridobil popolno zmago.

Odkar je kralj Stojmiru vrnil čast in imetje, je bila nevarnost splošnega upora odstranjena. Sloveni, med seboj nesložni in že mnogokrat poraženi od frankovske premoči, se itak niso upali začeti usodnega boja, razen v skrajni sili. V obupnosti so spočeli sklep, upreti se neznosnemu nasilstvu, akoravno jim je pravil sam trezni razum, da jih bode sovražna sila pogazila kakor črviče v prahu. Škofovo posredovanje je mahoma izpremenilo

razmere. Krivica in zlobnost sta bili ponižani, cerkev pa se je pokazala mogočno zavetnico revežev in zatirancev. Kaj čuda, ako je med pogani ginilo sovraštvo do krščanske vere, ako so se začela tajati ledena srca in rušiti predsodki, ki so mnogim zakrivali spoznanje resnice. Zatiranemu ljudstvu se je zdaj krščanstvo pokazalo v drugačni luči, in oklenilo se ga je, kakor se potapljač oklene rešilne ladje. Ljudomilo ravnanje škofa Teodorika je slavilo zmago...

Z največjo vnemo je deloval za izpreobrnjenje svojih rojakov Stojmir. Podpiral ga je njegov učitelj in prijatelj, menih Ozor, čigar apostolskemu delovanju se je sedaj odprlo širo polje. Vneti mož je hodil od sela do sela in z mogočno besedo oznanoval evangelijski nauk. Povsod je njegovo seme padlo na rodovitna tla. Čreda Kristusova se je vedno bolj množila. Tudi slovensko plemstvo, ki se je doslej najtrdovratnejše upiralo krščanski veri, se je skoraj do cela uklonilo zmagovalnemu križu. Po stari krščanski navadi so imeli biti ob vigiliji velikonočnega praznika krščeni najodličnejši možje, med njimi Stojmir.

Velika noč, praznik zmagoslavja!

Odkar je bila pred pol stoletjem v Gorotanu ustanovljena prva krščanska občina, je tudi ondi praznovala cerkev ta praznik z vsem sijajem, v zavesti, da je to dan zmage, katero si je priborila resnica nad lažjo, luč nad temo, božja vsemogočnost nad peklen-skimi silami. In iz te zavesti je zajemala upanje, da navzlic vsem oviram in borbam tudi za njo napoči dan zmage nad poganstvom...

Vsako leto je prihajalo plemstvo, nemško in slovensko, od blizu in daleč, da obhaja v škofijski stolici najimenitnejši praznik krščanski. Množice ljudstva pa so ob teh dnevih kar oblegale hišo božjo in v gostih trumah taborile na prostornem polju. Toda še sijajnejša družba se je zbrala letos v neznatni, leseni cerkvi in še silnejši je bil naval prostega naroda kakor sicer.

Škof Teodorik je izvrševal sveti obred. Odeti v snežnobeke halje, so stali katehumeni

pred oltarjem z gorečimi svečami v rokah. Bila jih je mogočna truma iz vseh krajev Gorotana. Poleg Stojmira je stal v prvi vrsti njegov zvesti tovariš v nesreči, ki mu je sledil tudi na poti izpreobrnjenja, dobri Žitomisel. Tudi mnogo sobojevnikov Stojmirovih iz zadnje vojske je nagnil njegov ugled, da so se odločili prejeti sveti krst, kakor Pero iz Poljan, Stebor, Svetopolk in Rastislav. Mnogi izmed njih so bili že starčki osivelih las, drugi krepki možje, ponosne postave in bojevitih src.

Ob strani je stal knez Ingo v dragoceni knežji opravi. Kumoval je svojim velmožem pri svetem krstu. Za knezom se je vrstilo slovensko krščansko plemstvo v praznični, a preprosti obleki, dočim je nemško viteštvo blestelo v zlatem in srebrnem nakitu. Zadaj se je gnetlo ljudstvo, glava ob glavi, z radovednostjo in spoštljivim strahom zasledujoč sveto dejanje.

Mlad duhovnik je odpel velikonočni slavošpev, in oznanil svetu vstajenje Zveličarjevo.

Tedaj stopi Teodorik v škofovski opravi pred oltar in v slovenskem jeziku nagovori navzoče:

„Vsem vernim velja velikonočni pozdrav, ki smo ga ravnokar čuli, vsem budi veselje in pogum. A najbolj velja ta pozdrav vam, ki bodete s Kristusom vred vstali k novemu življenju, prerajeni v vodi in svetem Duhu, vam, ki ste naša dika, naš ponos, sad našega truga in naša slava...“

Glas je drhtel škofu od ginjenosti in beseda mu je zastajala v grlu. A govoril je pretresljivo dalje o veliki milosti, ki jo bodo novokrščenci prejeli, o svečani obljubi, s katero se bodo zavezali svojemu nebeškemu Gospodarju.

Stojmir je bil ves čas svetega opravila kakor omamljen. Tajinstveni cerkveni obredi in pretresljive škofove besede so z vso silo vplivale nanj. Ni se zmenil ne za tovariše, ne za odlično družbo, ki ga je obdajala, ne za ves svet. Duša se mu je topila v radosti in srce mu je utripalo neizrekljive sreče...

Njega pa je gledalo v tisti uri dvoje bitij, ki sta z njim čutili in se radovali...

V cerkvenem koru je stal sredi redovnih bratov starček Ozor in se s solznimi očmi oziral na Stojmira in na trumo, ki je stala okoli njega. Ustnice so se neprenehoma premikale v tihi zahvalni molitvi, duh pa mu je često splaval nazaj v preteklost... Spomnil se je lastnih blodenj in bojov, spomnil, kako prečudno je vodila božja previdnost njegovega varovanca skozi bridkosti in nesreče, skozi mnogotere izkušnje... In pregledal je v duhu krvave boje, katere je moralo izvojevati v Gorotanu mlado krščanstvo, videl trnjevo pot in trudapolno delo oznanovavcev svetega evangelja, ki so v znoju in solzah sejali seme skoraj pol stoletja... Toda kvišku je vodila pot, kvišku iz zmot, reve in nadlog na jasne višave resnice, radosti in zmage... Zato je njegova duša prepevala slavnostne himne in s pravičnim Simeonom je šepetal: „Sedaj odpusti, o Gospod, svojega služabnika v miru...“

Na ženski strani pa je klečala v spremstvu nekaterih družic knežna Milena. Lici sta ji žareli sreče in veselja. Tudi ona je imela svoj delež pri današnjem slavnostnem dogodku. Dasiravno ni mogla javno nastopiti in se potegovati za Stojmira, je vendar na tihem po svojih močeh zanj mnogo storila. Ž njim je čutila bolečine, ki jih je pretrpel na bolniški postelji, čutila krivico, ki mu jo je bila povzročila zlobna zavist, medlela je ž njim, ko je bil obsojen in pregan — in se veselila njegove zmage. In njeno orožje v tem boju je bila iskrena molitev in neomahljivo zaupanje. Bridke izkušnje so še bolj utrdile nežne vezi, ki so jo družile z plemenitim mladeničem že izza prvega srečanja —: kakor ogenj utrdi in očisti dragoceno zlato. Prihodnost je ležala pred njo polna svetlobe in sreče. In zdelo se ji je, kakor da ima to zmagoslavje velikonočnega dne tudi njo spremljati skozi življenje...

Po škofovem nagovoru se je vršil krstni obred.

V tem ko se je posvečevala v stranski kapeli krstna voda, so molili katehumeni glasno v slovenskem jeziku veroizpoved in svečano obljubo. Potem so stopali v dolgi

vrsti mož za možem v baptisterij, kjer jim je škof vлил na glavo zveličanske vode...

Ko je po končanem opraviilu Teodorik zopet stopil k oltarju in zapel alelujo, tedaj je velikonočni pozdrav donel kakor zmagonosni klic, kakor hvalni slavospev, ki je izražal, kar je v tistem hipu napolnjevalo srca zbrane množice... In kakor da bi hoteli veselo vest oznaniti širnemu svetu, so se oglasili v stolpu vbrani zvonovi in klicali mogočen pozdrav novokrščencem...

Novo življenje, novo življenje!

Knez Ingo je v proslavo veselega dogodka drugi dan napravil malo gostijo. In zopet se je zbrala v gradu odlična družba, kakor ob usodepolnem pirovanju prejšnjega leta. Le frankovski plemiči se niso odzvali kneževemu vabilu. Nikak neljub dogodek ni letos kalil prijateljske sloge in svetega miru. Brez vrišča in šuma se je vršilo gostovanje, podobno ljubezenskim gostijam prvih kristjanov, kjer je nadzemeljska sreča obilno nadomeščala svetno razkošje.

Prostemu narodu se je spomin na te dogodke globoko vtisnil v dušo. Ljudska domišljija jih je po svoje preobrazila in okrasila. In še sedaj so nam v pravljici o Ingovem piru, ponižanju poganskih županov, njih krstu in o častnem gostovanju ob zlatih posodah ohranjeni temni sledovi znamenitih dogodkov, ki so se vršili v sivi starodavnosti.

Po letu pa se je izpolnilo prerokovanje starega Volkonje. Knežna Milena se je o kresu preselila kot zakonska družica k Stojmiru na Osoje ter prinesla v zapuščeni županji dvorec novo življenje. In zopet so gorele kresne grmade po osojskih gorah, a ne v čast starim bogovom, temveč v vesel pozdrav mladi, srečni dvojici — — —

* * *

Knez Ingo je preživel te dogodke le za malo let. Njegovo poslanstvo je bilo izvršeno, in Bog ga je poklical po zasluženem plačilo. Toda spomin njegov je bil blagoslovljen med narodom. Za Ingovega kneževanja se je izvršil dolgoletni boj med poganstvom in

krščanstvom s popolno zmago križa. Slovenski narod je vstopil v krog omikanih narodov in iz barbarstva krenil na pot mirnega kulturnega razvoja. A poleg tega je znal Ingo tudi čuvati narodno samostojnost. Zasluga njegovega previdnega ravnanja je, da je Karol še pustil Slovenom lastne kneze, da jim ni s silo zatrl domače ustave in vsilil tujih grofov. Stari vzor slovenskega vojvoda, ki je izšel iz ljudstva, ki mogočno in pravično vlada, je v Ingu iznova oživel. Pravljica celo pripisuje njemu starodavni obred slovesnega umeščevanja slovenskih knezov. To znači dovolj jasno, da je bil Ingo izmed najslavnejših slovanskih knezov, kar jih je vladalo na vojvodskem prestolu.

Za njim sta kneževala gorotanskim Slovenom Pribislav in Žmih. Oba sta bila miroljubna moža in vneta kristjana. Toda le kratka dōba jima je bila prisojena in za malo let po Ingovi smrti je vojvodski prestol zopet osirotel.

Napočili so takrat za Gorotan zopet hudi časi. Obri, nekaj let prej od Karolovega sina Pipina do cela poraženi, so se začeli iznova gibati. V Dolenji Panoniji, med Savo in Dravo, pa se je pripravljala huda nevihta. Ljudevit je zbiral okoli sebe pristaše starega poganstva in netil upor zoper Franke. V takih razmerah je trebalo na čelu naroda bojevitega moža, ki bi mogočno zavrnil napade ropoželjnih Obrov, a tudi vnetega kristjana, ki bi ščitil sveto vero proti poganskemu nasilstvu. Pozornost vseh se je sedaj obrnila na Stojmira... Glas naroda, želja škofa Teodorika in volja cesarja Karola so ga dvignili na prestol. Vsi so pričakovali od njega, da bode vladal v duhu svojega prednika Inga, da bode obnovil sijaj in slavo nekdanjih slovenskih knezov.

Njegovo vmeščanje se je vršilo na gospevskem polju z velikansko slovesnostjo in ob navzočnosti nebrojne množice naroda.

Vidov dan je bil odločen za to znamenito slavlje.

Že nekaj dni poprej so začele dohajati trume iz vseh krajev širnega Gorotana. Pre-

bivalstvo v Gradišču se je podesetilo in po širni ravnini so se belile dolge vrste šatorov. Župani so dohajali v bojni opravi z mogočnim spremstvom. Nekateri so prihajali s svojimi oddelki na leporejenih konjih in vihteli mnogobarvene zastavice. A prišlo je tudi mnogo preprostega, neoboroženega ljudstva, mnogo ženstva in otrok, ki se je hotelo udeležiti redkega narodnega praznika. Fran-

Ko so bile na večer pred praznikom zbrane vse trume udeležencev, tedaj se je v topli poletni noči razvil slikovit prizor narodnega življenja...

Vsa ravan je bila posejana z velikimi ognji in v njih svitu so se rdečili šotori, cerkev, poslopja, gore in vsa okolica.

Ob Glini je taborila četa Krajincev od Kolpe, ki so bili oblečeni v belo prtenino. Možje so nosili srajco iz domačega platna, prepasano s širokim, rjavim jermenom in torbo ob strani, ženske pa so imele bele

Vojvodski prestol
na gospesvetskem polju.

Slikal M. Jama.

kovski kupci so v lesenih kolibah razpostavili na ogled tujo robo: meče, nože, žensko nakitje ali fino tkanino in jo zamenjavali za ustrojene živalske kože in za domače platno. Vinogradniki iz južnih krajev, od Kolpe, Soče in s Spodnjega Posavja so pripeljali vozove, visoko obložene z mehovi, polnimi vina. Drugi so v senci dreves točili sladko medico iz velikih ilovnatih vrčev.

Vsaka zadruga je imela svoje lastno taborišče, vsaka se je razločevala od druge po narodni noši, po govorici, po šegah in običajih.

jopiče in krila, okrašena z vdelanimi cvetjci. Vrtili so janjca na ražnju. Ob drevesu je stal star mož — slepec, udarjal na strune in s tožnim glasom pel o knezu Samu, vojvodu Ingu in drugih slavni možeh...

Na drugi strani potoka je mladina plesala „kolo“. Mladeniči in dekleta so se držali za roke in se ob vriskanju in petju vrtili okoli ognja. Nekateri so celo skakali preko plamena; te je pozdravljal in hvalil glasen vrišč...

Med šatori in ognji so hodili v malih oddelkih godci z dudljami, piščali, rogovi in delali strašen hrup. Za njimi se je prerivala mladež obojega spola in s petjem spremljala nevbrano godbo.

Najbolj živo je bilo ob šatorih, kjer se je točilo vino in medica. Vinski duhovi so mnogim razgrelili glave. Hrup in krik je vedno bolj naraščal. Mladenci so poskakovali od tál, metali kučme v zrak in se med seboj prerivali. Možje so kričé hvalili svoja posestva in živino in se glasno prepirali. Tuintam se je vnel celo tepež, katerega so starejšine pomirili. Pozno v noč, ali bolje, v zgodnjo jutro je trajalo to šumno gibanje in vrvenje...

Drugi dan dopoldne pa se je vršil zgodovinsko znameniti čin, ko je narod sam izročil svojemu izvoljencu vladarsko oblast.

Pred knežjim gradom, kjer je stal starodavni kamen, so se zbrali udeleženci. V notranjem krogu so stali župani in starejšine, škof z duhovščino, in drugi odlični možje. Okoli njih se je gnetlo prosto ljudstvo, veselo razvneto in nestrpno pričakujoč dogodkov, ki so se imeli izvršiti.

Vitoglav iz Blatograda, ki je bil najstarejši med župani, sede na kamen in nepremično pričakuje kneza.

Kmalu se začujejo iz dalje radostni pozdravi, ki se vedno bolj množe in širijo, dokler vsa množica ne izbruhne v viharne klice, razlegajoče se kakor grom po širni planjavi...

Stojmir je prihajal s svojim spremstvom. Jahal je na belem žrebcu, in dvanajst županov z zastavicami okoli njega. A ni ga krasil škrlat in zlato nakitje. Slovenski knez je prihajal v kmetiški obleki iz sive volne v znamenje, da je preprost sin narodov, prav kot oni, ki so ga pozdravljali za svojega vladarja.

Med vedno se ponavljajočimi klici dospè Stojmir s spremljevalci do knežjega kamna, kjer jih je čakalo starejšinstvo.

Vsi stopijo raz konje. Med množico pa nastane hipoma nema tišina.

Tedaj se Vitoglav, na kamnu sedeč, napol obrne proti prišelcem in vpraša:

„Kdo je tisti, ki prihaju s spremstvom?“

„Stojmir, sin Slavomira, župan na Osojah in sedaj knez v deželi“, odgovoré župani soglasno.

„Je-li prostega rodu?“

„Slavnega očeta sin je, prost in vreden vojvodstva.“

„Je-li pravičen sodnik, ki bode branil pravdo vdov in sirot, in pospeševal blagor dežele?“

„Vedno je bil pravičen in bode!“ odgovoré vsi v zboru.

„Ali ima pravo, krščansko vero?“ vpraša iznova Vitoglav, „in je-li pripravljen braniti jo s svojo krvjo?“

„Branil bode vero in domovino!“

„In po kateri pravici hoče zasesti vojvodski prestol?“

„Po volji naroda.“

Vitoglav si izgovori po stari šegi še nekaj darov in svoboščin zase in za svoje potomce in novemu knezu ponovi željo, naj bode pravičen sodnik in moder vladar. Stojmir slovesno obljubi.

Nato stopi predenj drug župan, nudeč mu na dlani košček kruha s soljo in vode v kmetiškem klobuku. Stojmir pokusi kruh in izpije požirek vode v znamenje zmernosti in zdržnosti.

Potem stopi na knežji kamen, izdere meč in zamahne ž njim na vse štiri dele sveta. Starejšinstvo in ljudstvo pa zaori gromoviti krik:

„Dolgo živi knez!“

„Na mnoga leta!“

„Živel! Slava!“

Raz stolp gospesvetske cerkve so se oglasili zvonovi. Knez se napoti z vsemi župani in starejšinami v cerkev. Množice se mu spoštljivo umikajo, a ponavljajo še vedno radostne klice in pozdrave. Nekateri mahajo z zastavami, drugi se želé dotekniti vojvodovih rok in obleke. Ženske mu sipljejo cvetja na pot..... Le počasi je dospel slavnostni sprevod v božji hram.

Škof Teodorik je služil slovesno mašo in blagoslovil kneza. Naposled je zadonela zahvalnica: „Te Deum laudamus.“ Zvonovi

so slovesno zvonili, in z njihovimi glasovi so kipele proti nebu iskrene molitve in goreče želje nebrojnega naroda, ki je obdajal hišo božjo.

Pri svečanem obedu, ki se je po končani božji službi vršil v knežjem gradu, je nosil Stojmir že dragoceno vojvodsko opravo. Najimenitnejši župani so mu stregli. Ob njegovi strani je sedela kneginja Milena. Ona, hči slavnega kneza Inga, je bila Stojmiru kakor poroštvo srečnega in slavnega vladanja. — — —

Popoldne je bil na gospelsvetskem polju javen deželni zbor. Sedeč na starem kamenitem vojvodskem stolu je Stojmir sprejemal pritožbe naroda, razsojal pravde, delil svo-boščine in darove. Med mnogimi drugimi

veledušnimi darili je bila tudi znamenita cerkvena ustanova. Stojmir in Milena sta položila na oltar Gospe Svete darilno listino, v kateri sta odstopila imenovani cerkvi del svojega posestva na Osojah, z namenom, da se ondi sezida cerkev Marije Device in ustanovi samostan, ki bode imel nalogo vzgajati misijonarje za slovenske pokrajine.

Oporoka očeta Ozorja je bila izvršena.

Stojmir je kneževal srečno in slavno, toda le kratek čas. V bojih z Obri je našel junaško smrt. Za njim je vladal še nekaj let Edgar. Vstaja panonskega Ljudevita pa je naredila konec slovenski samostalnosti, in na svobodne slovenske kneze spominja dandanes samó še vojvodski prestol sredi gospelsvetskega polja.

Kaj se je snoči zgodilo . . .

Posavska balada.

Mimo vasice se Sava
z modrimi ziblje valovi,
v modrih valovih ji spava
deklica modrih oči.

Jutro v tančici je beli
videlo lasce razprane:
Saj so še včeraj blesteli,
kakor moj svilnati svit!

Poldan je v polnem sijaju
gledal visokozačuden:
Ali ni včeraj po gaju
deklice vodil nekdo?

Mrak se je zgrinjal nad Savo
in šepetal nagajivo:
Ali si ribam v zabavo
srčece zdraviti prišla?

Mrak se je vestno spominjal,
kaj se je snoči zgodilo:
Očka je v koči preklinjal,
hčerka bežala ihteč — — —

Noč je prišla iz večera,
skrila je hčerko pred nebom,
da se mu zvezdic katera
v žalosti ne raztopi . . .

Mimo vasice se Sava
z modrimi ziblje valovi,
v modrih valovih ji spava
deklica modrih oči.

Silvin Sardenko.